

ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน
บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี
SOCIAL CAPITAL AND HERITAGE TOURISM MANAGEMENT
OF BAN CHAK NGAE, CHON BURI PROVINCE

นางสาวพุทธิดา มากพูน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน
บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

นางสาวพุทธธิดา มากพูน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Social Capital and Heritage Tourism Management
Of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri Province

Ms.Bhudathida Markpoon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Psychology)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัด
ชลบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีศรีเรือง)

ประธานกรรมการ

ผศ. มนต์

(ผศ. ดร.สาระ มุขดี)

กรรมการ

(ผศ. ดร.เสริมศิริ อัครภูมิพันธ์)

กรรมการ

(ผศ. ดร.กมลาค ภูวนาธิพงศ์)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประยูร สุขะใจ)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ. ดร.กมลาค ภูวนาธิพงศ์

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.ประยูร สุขะใจ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวพุทธิดา มากพูน)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของ
ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัย : นางสาวพุทธิดา มากพูน

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ผศ. ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์, นศ.บ. (ประชาสัมพันธ์),
วท.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ผศ. ดร.ประยูร สุยะใจ, B.A. (Psychology),
M.A. (Economics), M.A. (Clinical Psychology),
M.Ed. (Educational Psychology), Ph.D. (Psychology)

วันสำเร็จการศึกษา : ๗ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมชุมชน
ไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชน
ไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี (๒) เพื่อถอดบทเรียนทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยว
ด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี โดยศึกษาถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบ
ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ ๑๕ คน และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

(๑) ทูทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี พบว่า ชุมชนยังคง
รักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาของชุมชน รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์
ชุมชนมีความรักความสามัคคีและรักษามรดกทางวัฒนธรรมอัตลักษณ์ชีวิตในชุมชนให้คงอยู่ ชุมชนมี
การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จนทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นความสัมพันธ์ของชุมชน
ต้นแบบที่ควรค่าแก่การศึกษาและเรียนรู้

(๒) ถอดบทเรียนทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน
ไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี พบองค์ความรู้ ๕ มิติสำคัญ ในการจัดการการท่องเที่ยวด้าน
วัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำ

Thesis Title : Social Capital and Heritage Tourism Management
Of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri

Researcher : Ms.Bhudathida Markpoon

Degree : Master of Arts (Buddhist Psychology)

Thesis Supervisory Committee

: Assist. Prof. Dr.Kamalas Phoowachanathipong
B.A. (Communication Arts), M.S. (Development
Psychology), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assist. Prof. Dr. Prayoon Suyajai
B.A. (Psychology), M.A. (Economics),
M.A. (Clinical Psychology),
M.Ed. (Educational Psychology), Ph.D. (Psychology)

Date of Graduation : March 7, 2019

Abstract

This qualitative research (fieldwork) focused on the Social Capital and Heritage Tourism Management of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri Province. The objectives of this research were (1) to study social capital in Thai-Chinese community of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri Province and (2) to get the lesson learn of social capital and heritage tourism management Of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri. The instruments is studying documentaries and in-depth interview of 15 key informants including non-participatory observation.

Findings were as follows

1. In studying social capital in Thai-Chinese community of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri Province. It was founded that the community still maintains its lifestyle, culture and traditions of the community, unique architectural style, the community has a love for harmony and preserves the cultural identity of life in the community. The community has a dependence on each other. It makes the coexistence in peace. It is a relationship of the prototype community that values education and learning.

2. In studying the lesson learn of social capital and heritage tourism management Of Ban Chak Ngaeo, Chon Buri, it was founded that there are five dimensions of knowledge, including the physical dimension, social dimension, psychic dimension, Intellectual dimension and leadership dimension.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมถวายวันทาบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สูงสุดในโลกา ขอบูชาคุณพระธรรม อันน้อมนำให้เกิดปัญญา ขอบูชาคุณพระสงฆ์ ผู้ดำรงพระศาสนา วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์และเกื้อกูลจากกัลยาณมิตรทุก ๆ ท่านที่ได้ให้ความเมตตาและช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย ซึ่งหากไร้ซึ่งท่านเหล่านี้ งานวิจัยนี้ไม่อาจจะสำเร็จลงได้ ผู้วิจัยจึงขอกล่าวานามท่านเหล่านั้น เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระสะอาด ฐิตภาโส,ดร. พระมหาไพฑูรย์ อภิบุณโณ แห่งวัดป่าดอนหายโศก จ.อุดรธานี ผู้เป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้วิจัยให้เห็นความสำคัญในการศึกษาพระไตรปิฎกอันเป็นธรรมะสูงสุดของพระพุทธองค์ ขอบพระคุณ ผศ. ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธจิตวิทยา ผศ. ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์ และผศ. ดร.ประยูร สุษะใจ ประธานกรรมและกรรมการที่ปรึกษา ผู้ให้ความรู้และความเข้าใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอบพระคุณ ดร.วิชุดา ฐิติโชติรัตน ผศ. ดร.สาระ มุขติ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ นายธิตี จันทรแต่งผล (ผู้จัดการพื้นที่พิเศษเมืองพัทยา และพื้นที่เชื่อมโยง) นายกฤษณ์ ภูมิสุวรรณ (ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเมืองพัทยา และพื้นที่เชื่อมโยง) ที่ได้อนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย ขอบพระคุณ คุณเข้มวรรณ เมลาพันธ์ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.๓) ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล

ผู้วิจัยขอกล่าวานามของท่านเหล่านี้ที่สละเวลาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ คุณนิยม เหมทานนท์ ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากและชาวชุมชนบ้านซากแก้ว ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูล กราบขอบพระคุณ คณาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ และอาจารย์สมศักดิ์ สงวนดี ผู้เมตตาและอนุเคราะห์แนะนำในเรื่องรูปแบบวิทยานิพนธ์และขั้นตอนแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบขอบคุณเพื่อนนิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา รุ่นที่ ๔ ทุกท่าน ขอกราบขอบพระคุณท่าน Phramaha Thach Minh Trung ผู้ให้ความอนุเคราะห์ในข้อมูลงานวิจัยแก่ผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยขอระลึกถึงความกรุณา ความมีน้ำใจของทุกท่านตลอดไป

ขอขอบพระคุณมารดา บิดา ครอบครัวของผู้วิจัยที่สนับสนุนการศึกษาและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณ คุณสุเมธ ชินกังสดาร กัลยาณมิตรผู้ให้ความเกื้อกูลแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบพระคุณผู้เป็นเจ้าของหนังสือและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทุกท่าน ที่ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลอันมีค่าของท่านในการทำวิจัยครั้งนี้ ประโยชน์อันได้นั้นเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่บิดามารดา อุปัชฌาย์ กัลยาณมิตรทุกท่านและขอบอบความรู้จากวิทยานิพนธ์นี้ให้เป็นข้อมูลในการค้นคว้าวิจัยต่อไป

นางสาวพุทธธิดา มากพูน

๗ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๕

บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม	๖
๒.๒ ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคม	๑๖
๒.๓ หลักธรรมบนพื้นฐานแนวคิดทุนทางสังคมตามแนวพุทธธรรม	๑๗
๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม	๒๔
๒.๕ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม	๒๘
๒.๖ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว	๓๒
๒.๗ แนวคิดวัฒนธรรมท้องถิ่น	๓๔
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๒
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๖

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๗
๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	๕๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
๔.๑ ข้อมูลทั่วไป	๖๔
๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๘๑
๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๙๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๒๒
ภาคผนวก ข.รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๔
ภาคผนวก ค.หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๒๖
ภาคผนวก ง.หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๑๓๒
ภาคผนวก จ.แบบสัมภาษณ์	๑๓๔
ภาคผนวก ฉ.ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๓๙
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	อาชีพของประชาชนในหมู่ที่ ๑๐ บ้านชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี	๗๒
๔.๒	รายชื่อผู้บริหารชุมชนบ้านชากแง้ว	๗๓
๔.๓	ปฏิทินประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาลของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว	๗๙
๔.๔	ถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยว ด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี ในมิติต่าง ๆ	๑๐๔

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๔.๑	แผนที่เทศบาลตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๔.๒	แผนที่ทางอากาศแสดงที่ตั้งตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๔.๓	ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านชากแง้ว ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๔.๔	ตลาดสดชากแง้ว ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๔.๕	ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว
๔.๖	แผนที่การเดินทางเข้าสู่ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว
๔.๗	องค์เจ้าแม่ทับทิม ณ ศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนจีนโบราณชากแง้ว
๔.๘	ภูมิปัญญาด้านอาหาร ชุมชนจีนโบราณบ้านชากแง้ว
๔.๙	ประติมากรรมในศาลเจ้าแม่ทับทิม
๔.๑๐	สถาปัตยกรรมบ้านไม้แบบเรือนแถว ๒ ชั้นในชุมชนบ้านชากแง้ว
๔.๑๑	ภาพบรรยากาศ งานเทศกาล แววนโคม ชมจันทร์ ณ ตลาดจีนชากแง้ว
๔.๑๒	ภาพบรรยากาศร้านค้าในตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว
๔.๑๓	องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงาน พื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) ร่วมงานเทศกาล แววนโคม ชมจันทร์
๔.๑๔	องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) ลงพื้นที่ชุมชนชากแง้ว

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ที.ปา. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวุคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลจึงให้ความสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดท่องเที่ยวโลก โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและอาเซียนต่างกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อดึงนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศตน การกิจด้านการท่องเที่ยวจึงเป็นภารกิจที่ถูกผลักดันไปกับการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการบูรณาการงานด้านการท่องเที่ยวเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งหากประเทศใดมีแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่ชัดเจนบนพื้นฐานของเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง โครงสร้างพื้นฐานที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์และบุคลากรภาคการท่องเที่ยวมีศักยภาพด้วยแล้ว จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ประเทศนั้นมีข้อได้เปรียบในการแข่งขัน และสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวของตนให้เติบโตได้อย่างมั่นคง

ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นกลไกหลักในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ เพื่อเป็นแผนหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ กลยุทธ์การยกระดับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวสู่การเป็น Quality Leisure Destination โดยมีวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย คือ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก ที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” ส่งเสริมความยั่งยืนทั้งในเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การเติบโตอย่างมีดุลยภาพทั้งในเชิงพื้นที่ เวลาและกลุ่มนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานวิถีไทยและการสร้างเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยว เพื่อการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ทุกพื้นที่และภาคส่วนอันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของเศรษฐกิจและสังคมของชาติมุ่งเน้นการสื่อสารข้อมูลเชิงบวก ในด้านสินค้าและบริการที่มีคุณภาพมาตรฐานและใช้ “วิถีไทย” เป็นตัวนำสร้างเอกลักษณ์และส่งมอบประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งปลูกกระแสให้คนไทยนิยมไทย ภูมิใจในความเป็นไทยและดำรงไว้ซึ่งวิถีไทย เห็นคุณค่าในความเป็นไทย ร่วมอนุรักษ์ศิลปประเพณีและวัฒนธรรมอันงดงามของไทย

ใจความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒^๑ คือ กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้อง

^๑ส.เลื้อ ชุมชนคนท้องถิ่น, สรุปสาระสำคัญของ "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thailocalmeet.com/index.php?topic=63668.0> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑].

ตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาในระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคต รวมทั้งมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ในปัจจุบันรัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนจึงเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สนับสนุนทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่แต่เดิม โดยใช้รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ชุมชนทรัพยากรชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งหาแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาในท้องถิ่นต่อไป ทุนทางสังคมนี้ คือ พลังที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่าง ๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้ มีความเท่าทันต่อปัญหาและมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้ และที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในส่วนของการท่องเที่ยวปรากฏเห็นชัดและสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เน้นพัฒนาและให้ความสำคัญกับชุมชนผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือแม้กระทั่งการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่อย่างการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยการใช้หลักการ “ต่อยอด เพิ่มค่า หาจุดต่าง สร้างสรรค์และแบ่งปันชุมชน” เป็นกุญแจสำคัญที่จะสร้างความต่อเนื่องอย่างยั่งยืนให้แก่การท่องเที่ยวต่อไป

ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว เป็นชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนแต่จิวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านซากแก้ว แหล่งการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน คนจีนแต่จิวที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่บริเวณบ้านซากแก้ว ได้นำวัฒนธรรม อาหาร ประเพณีและวิถีชีวิตของคนจีนมาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนไทยเกิดเป็นวิถีชีวิตชุมชนไทย-จีน จากอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ยังคงรักษา ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างสมบูรณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเรียนรู้วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมของชุมชน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชน วิถีคิดและการปฏิบัติของคนในชุมชน การให้ความหมาย

การจัดการชุมชนเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ซึ่งจะอธิบายถึงความเป็นมา ความหมายของแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและนำไปสู่การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบนพื้นฐานการพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ให้มีความยั่งยืนมั่นคงมากยิ่งขึ้น ตลอดจนสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นแก่สังคมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี
- ๑.๒.๒ เพื่อถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีรูปแบบอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ๑) ศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานของแนวคิดทุนทางสังคม
- ๓) ศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคมให้สอดคล้องตามหลักพุทธจิตวิทยา
- ๔) วิเคราะห์องค์ความรู้ในการจัดการชุมชนท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่และระยะเวลา

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการศึกษาภาคสนาม คือ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี ใช้เวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือนกันยายน ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๓ เดือน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยและกำเนิดในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี วิธีเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้ เป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการให้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง อาศัยและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย

- ๑) ผู้นำชุมชน
- ๒) กรรมการบริหารชุมชน
- ๓) ผู้อยู่อาศัยในชุมชน
- ๔) ผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชน
- ๕) ผู้เชี่ยวชาญ / นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว
- ๖) ผู้นำภาครัฐ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ทูทางสังคม หมายถึง วิธีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชนพลังในการแก้ปัญหาวิกฤตของชุมชน ความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร ร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็ง รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรมจารีตประเพณีของชุมชนนั้น ๆ ที่มีอยู่ ทูทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน

๑.๕.๒ การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สินค้าพื้นเมือง ภาษา การแต่งกาย และอาหาร

๑.๕.๓ การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบและวิธีดำเนินงานอย่างมีแบบแผน มีเป้าหมายที่มีความสอดคล้องและมีแนวคิดที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชุมชนกำหนดไว้

๑.๕.๔ การถอดบทเรียน หมายถึง การทบทวนองค์ความรู้ หลักการ แนวคิดและวิธีการของคนในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การถอดบทเรียนเพื่อสืบค้นความรู้ หลักการ แนวคิดและวิธีการของคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและการจดบันทึก รวมถึงเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมแก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้และปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทต่อไป

๑.๕.๕ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว หมายถึง กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนแต่จ้าวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี ในอดีตเมื่อ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว บ้านซากแก้วแห่งนี้เป็นย่านการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน คนจีนแต่จ้าวที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่บริเวณบ้านซากแก้วได้นำวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี และวิถีชีวิตของคนจีนมาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนไทยเกิดเป็นวิถีชีวิตชุมชนไทย-จีน จากอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเรียนรู้วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมของชุมชน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะเกิดประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ทำให้เข้าใจถึงทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

๑.๖.๒ ได้รูปแบบบทบาททุนทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมโดยมีส่วนร่วมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

๑.๖.๓ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและนำไปสู่การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนให้มีความยั่งยืน มั่นคงมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

การศึกษาวิจัยเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทุนทางสังคม ประกอบด้วย

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

นักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของ “ทุนทางสังคม” ไว้ในหลายมิติ ทั้งในมิติที่เป็นเรื่องของระบบคิดและในมิติของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน สำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ ความเป็นชุมชนเดียวกัน มีจารีตและมีค่านิยมเดียวกัน นอกจากนี้ นักวิชาการบางท่านเสนอแนวคิดที่ว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งประกอบด้วยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อต่อกัน มีการรวมพลังความคิดและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นไมตรีจิต มิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้านและบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อย ๆ อย่างกว้างขวางนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้น ๆ ในขณะที่นักคิด นักวิจัยและนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ทัศนะของทุนทางสังคมไว้อย่างกว้างขวาง โดยสามารถสรุปได้เป็น ๔ ทัศนะหลัก^๑ คือ

๑) ทัศนะเชิงชุมชนนิยม (Communitarian View) ผู้สนับสนุนทัศนะนี้เห็นว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น สมาคม สโมสรและองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้ คือการพิจารณาจากจำนวนและความหนาแน่นของกลุ่มและองค์กรในชุมชน นั่นคือ ยิ่งมีมากยิ่งดีและจะส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน อย่างไรก็ตาม ทัศนะนี้มองข้ามผลกระทบในทางลบ ในกรณีที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในทางที่ผิด เช่น การค้ายาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้โต้แย้งว่า หลักฐานจากหลายประเทศพบว่าการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไป เช่นในประเทศเคนยา ที่มีองค์กร ชุมชนในลักษณะนี้กว่า ๒๐๐,๐๐๐ องค์กร แต่สมาชิกก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากองค์กรเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมโยงกับ

^๑ วรวิทย์ โธมสันพันธ์, **ทุนทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

องค์กรและทรัพยากรจากภายนอกมากนัก รวมทั้งการไม่สามารถเข้าถึงอำนาจที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มได้

๒) ทักษะเชิงเครือข่ายนิยม (Network View) แนวคิดนี้มองความสัมพันธ์ของคนทั้งในแนวนอน นั่นคือ ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและในแนวดิ่ง หรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาของแกรนโนเวทเทอร์ (Granovetter) พบว่า นอกจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและมีเป้าประสงค์ร่วมกันแล้ว ชุมชนยังต้องการการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ชนชั้น ชนชาติ เพศ เศรษฐกิจและสังคมด้วยหาไม่แล้วชุมชนนั้น ๆ จะสนองประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มเท่านั้น^๒ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษามากมายเรื่อง ที่เห็นว่าทุนทางสังคมควรประกอบด้วย ๒ รูปแบบ ได้แก่ “การยึดโยงและเชื่อมโยง” (Bonding and Bridging) มีตัวอย่างที่เป็นเครื่องพิสูจน์ ทักษะในเรื่องนี้ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนา แรกเริ่มจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนฝูงและคนภายในชุมชน (Bonding) ในด้านต่าง ๆ เช่น เงินลงทุน ทรัพยากร และแหล่งจำหน่ายสินค้า แต่เมื่อธุรกิจขยายตัวผู้ประกอบการจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยด้านการผลิต และการตลาดจากภายนอก (Bridging) เพิ่มเติม นอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมยังช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ ด้วย เช่น ในกลุ่มคนยากจน เครือข่ายของคนจน มีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง การจัดการความเสี่ยงและความสามัคคี ในขณะที่กลุ่มคนที่มีฐานะดี เครือข่ายจะช่วยส่งเสริมการทำงานในเชิงรุก เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีและความ เป็นไปในตลาดโลกโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต กำไร และส่วนแบ่งการตลาด เป็นต้น

๓) ทักษะสถาบันนิยม (Institutional View) ผู้สนับสนุนทักษะสถาบันนิยม มีความเห็นว่าความสำเร็จของเครือข่ายชุมชนและประชาสังคม ต่างผลมีพวงของการมีบรรยากาศ ทางด้านการเมือง กฎหมายและสถาบันที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายโดยชุมชน และเครือข่ายที่ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวของตัวเองแต่ จะต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านสถาบันที่เป็นทางการด้วย ทั้งนี้มีงานวิจัยหลายชิ้นที่พิสูจน์แนวคิดในเรื่องนี้ เช่น การกระจายอำนาจในประเทศบราซิลที่เน้นความสำคัญของการมีระบบบริหารจัดการภาครัฐ ที่ดี เพื่อเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมในท้องถิ่นหรือชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ล่าช้า เป็นผลจากสังคมหรือชุมชนที่แตกแยกและมี สถาบันทางการเมืองภาครัฐที่อ่อนแอหรือไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดี

๔) ทักษะการรวมพลัง (Synergy View) นักวิชาการกลุ่มนี้ได้เสนอแนวคิด ที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องเครือข่ายและสถาบันเข้าด้วยกันและได้ทดลองทำการศึกษา ในประเทศต่าง ๆ ๕ ประเทศ (อินเดีย เม็กซิโก รัสเซีย เกาหลีใต้ และบราซิล) ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า การพัฒนาต้องการความร่วมมืออย่างเข้มข้นระหว่างภาคีการพัฒนาต่าง ๆ และความสัมพันธ์ อันดีระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการทั้งของภาครัฐและภาคสังคม ต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะเดียวกันภาครัฐ

^๒วิรัช วิวัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนาชุมชนเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๙-๒๒.

ภาครัฐกิจและชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นและเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนแต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementarities) และการเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้จำแนกทุนทางสังคมออกตามขอบเขตและกรอบของการศึกษาที่สำคัญ ๓ ระดับ คือ^๓

๑) ระดับจุลภาค (Micro analytical level) เป็นการศึกษาในรูปแบบเครือข่ายของบุคคลและครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กันในแนวนอน โดยมีบรรทัดฐานและคุณค่าเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกัน

๒) ระดับกลาง (Meso analytical level) เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอนระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เช่น องค์กรท้องถิ่น ระหว่างชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น

๓) ระดับมหภาค (Macro analytical level) เป็นการศึกษาวิจัยในประเด็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงสถาบันที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาลและการติดต่อระหว่างประเทศ

๒.๑.๒. ความหมายของทุนทางสังคม

นักวิชาการหลายท่านทั้งไทยและต่างประเทศ พยายามกำหนดความหมายให้เกิดความชัดเจนและครอบคลุมในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้ ทุนทางสังคมของคนไทยไม่ใช่มีความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนไทย สังคมที่อนามยดี การศึกษาดีและมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมาย เพียงแต่ไม่มีโอกาสพัฒนาด้านความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันได้แก่

๑) ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติ กับผู้อื่นในชุมชน เช่น แรงงานคืนถิ่นต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต

๒) ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชน สามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้

๓) ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวสุขภาพ เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน

๔) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน

๕) การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ

๖) การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น จ้างคนในชุมชน บริโภคทรัพยากรในชุมชน^๔

สำหรับทุนทางสังคม สิ่งที่ควรระมัดระวังเป็นพิเศษ คือ กระบวนการแปรเป็นสินค้าอันเป็นวิธีคิดแบบของระบบทุนนิยมที่มักจะพยายามแปรเปลี่ยนทุกอย่างแม้แต่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อสามารถแลกเปลี่ยน ซื้อ-ขาย อย่าให้กลายเป็นว่าเราลงทุนด้วยทุนทางสังคม เพื่อเป็นสินค้าของการท่องเที่ยวและที่สำคัญเป็นสินค้าของโครงการพัฒนาที่บรรดา

^๓J. Turner, *The Structural of Sociological Theory*, 3thed, (Homewood, Ill: Dorsey Press, 1982), pp.1-15.

^๔นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

หน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ หยิบฉวยมาเสริมสร้างสถานะอำนาจหรือความชอบธรรมให้แก่ตนเองผ่านวาทกรรมชุดแล้วชุดเล่าหรือเล่นกับคำใหม่ ๆ มากกว่าจะคำนึงถึงผลลัพธ์ที่แท้จริงจะนำสู่ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างไร^๕ ซึ่งความเป็นกลุ่มก้อนของสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน^๖ ทูทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่ สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่อย่างมาเยน

๑) ระบบคุณค่าอุดมการณ์ ความเชื่อที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง (Living Knowledge) และใช้ญาณวิทยา (Epistemology) ที่แตกต่างจากการแสวงหาความรู้แบบตะวันตก เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

๓) ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัวเครือญาติมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก

๔) กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่า

๕) ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรอันเป็นสิทธิการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินรวมของชุมชนและสาธารณะประโยชน์

๖) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศ เงื่อนไขที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการเมือง

๗) ผู้นำทางปัญญาของชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน เป็นต้น

๘) กลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในประชาสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ^๗

^๕อเนก นาคะบุตร, *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓-๓๔..

^๖ประเวศ วะสี, *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกพ่อนเศรษฐกิจสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

^๗ประภาพรพรณ อุณอบ, *ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม*, (นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมพุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

เอี่ยม ทองดี กล่าวว่า ทูทางสังคม คือ ปัจจัยที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในกระบวนการสร้างสรรค์ลักษณะต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม^๘

พรรคิน สุขโต กล่าวว่า ทูทางสังคม ได้แก่ ธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักและใช้อย่างเอื้ออาทร ความเชื่อ ความคิดความอ่าน การประดิษฐ์คิดค้น สิ่งประดิษฐ์คิดค้น ทั้งที่เป็นวัตถุและนามธรรมที่เอื้อให้มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกัน^๙

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ กล่าวว่า ทูทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน จัดระเบียบความสัมพันธ์ในชุมชน ให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคมและลดความขัดแย้งในชุมชน อีกนัยหนึ่ง ทูทางสังคม คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีความสามารถในการจัดการองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาพื้นบ้าน^{๑๐}

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๑๑} กล่าวว่าทูทางสังคม คือ วิธีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้/ภูมิปัญญา อีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้ นั้น ซึ่งอาจเป็นรูปของจารีต กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ การจัดการทูทางสังคม เป็นต้น

วรวุฒิ โรมรัตน์พันธุ์^{๑๒} กล่าวว่า ทูทางสังคมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคมและถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่ป็นรูปธรรม ได้แก่ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและมิติที่เป็นนามธรรมอัน ได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม ความรู้ สติปัญญาและจิตใจ การมีอยู่ของทูทางสังคมในชุมชนนั้นอาจจะดูได้จากสถิติตัวเลขที่แสดงถึง ความมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสิ่งแวดล้อม) หรือการเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม มีความเชื่อว่าทูทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลังเพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้

^๘เอี่ยม ทองดี, “ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม”, **ดรขนิวารสาร**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๔๒): ๕๙-๗๓.

^๙พรรคิน สุขโต, **ทูทางสังคม**, หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๑๐}ชาติชาย ณ เชียงใหม่, **การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ๒๑เซ็นจูรี่, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖.

^{๑๑}อานันท์ กาญจนพันธุ์, **การระดมทุนเพื่อสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑.

^{๑๒}วรวุฒิ โรมรัตน์พันธุ์, **ทูทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๘), หน้า ๔๖.

ยังมีนักวิชาการชาวต่างชาติได้ให้ความหมายทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของทุนทางสังคมมาพอสังเขป ดังนี้

Robert Putnam กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิดและค่านิยมที่ตรงกัน ดังนั้น ทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกชน เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน หรือต่างตอบแทนทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่ายทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็วและมีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต^{๑๓}

James Coleman กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ (set of relationships) ระหว่างคนเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน (common) เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกัน (set of shared values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (sense of trust) ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมาและส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำ ในมิตินี้กล่าวทำให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมนั้นเป็นโครงสร้างทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจจุบันกับบุคคลในองค์กรและในทางตรงกันข้ามในที่ที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน^{๑๔} สอดคล้องกับอีกท่านที่ได้อธิบายว่า ทุนทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ หรือบรรทัดฐานจารีตที่จะจัดว่าเป็นทุนทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตาม แต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมความดีงามก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม^{๑๕} และมีผู้ได้อธิบายถึง “ทุน” ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ที่กว้างขวางออกไป โดยแบ่งทุนออกเป็น ๖ ประเภทด้วยกัน คือ

๑) ทุนทางสังคม (Social capital) เป็นความไว้วางใจ (Trust) ที่หาได้จากสมาชิกทั้งหมดของชุมชน เช่น ครอบครัว หรือกลุ่มลูกค้า

^{๑๓}R. Putnam, *Making democracy work: Civic tradition in modern Italy*, (NJ: Princeton University Press, 1993), p.9.

^{๑๔}J.S Coleman, *Foundations of Social Theory*. Cambridge, (MA: Harvard University Press, 1998), p.95.

^{๑๕}F. Fukuyama, *The great disruption: human nature and the reconstitution of social order*, (New York: Free Press, 1999), p.56.

๒) ทุนทางการเงิน (Financial capital) เป็นทุนในรูปของตัวเงิน เช่น เงินสำหรับการค้าขายและการเป็นเจ้าของสิ่งที่มีอยู่โดยถูกกฎหมาย

๓) ทุนทางธรรมชาติ (Natural capital) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในนิเวศวิทยาอยู่แล้วและถูกปกป้องโดยชุมชน เพื่อใช้ในการสนับสนุนค่าจ้างการดำรงชีวิต

๔) ทุนบุคคล (Individual capital) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลอยู่แล้ว ถูกปกป้องคุ้มครองโดยสังคมและเป็นแรงงานในภาคธุรกิจการค้าขาย

๕) ทุนจากการจัดการความรู้ (Instructional capital) เป็นความรู้ของบุคคลและชุมชน รวมทั้งโปรแกรม (Software) ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการการคาดคะเน สร้างขึ้นหรือเพื่อหลีกเลี่ยงอนาคต

๖) ทุนโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructural capital) เป็นระบบช่วยเหลือ สนับสนุนที่ไม่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น เสื้อผ้า ที่พักพิง ถนนและไม่ใช้การสั่งสอนแนะนำ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๖}

การให้ความหมายจากนักวิชาการยังมีความหมายที่หลากหลายกว้างขวางและแตกต่างกันอยู่ตามมุมมองของแต่ละคน แต่ในหลักการตามแนวคิดพบว่ายังเน้นหนักในเรื่องของความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของปัจเจกบุคคล ที่แสดงออกในรูปแบบของการรวมกลุ่มความไว้วางใจกัน การมีบรรทัดฐานทางสังคมเดียวกันและรวมถึงการมีเครือข่ายทางสังคม

นอกจากนี้ทุนทางสังคมยังถูกอธิบายด้วยสถานการณ์อีกหลายมิติทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวัน เชื้อชาติ ศาสนา สถาบัน บรรทัดฐาน ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้บ่งบอกได้ถึงความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยร่วมกัน และส่งเสริมให้งานด้านต่าง ๆ ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งการรักษาสิ่งแวดล้อม จากแนวคิดและความหมายดังกล่าว เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมของไทย

ทุนทางสังคมมิได้ หมายถึง จำนวนกลุ่ม องค์กรหรือจำนวนของสถาบันรวมกัน แต่มีความหมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันของประชาชนที่แสดงออกในรูปแบบของกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันอันประกอบด้วย การรวมกลุ่ม การมีการศึกษา การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน รวมทั้ง การมีการบริหารและระบบราชการที่ดี^{๑๗}

จากการศึกษาความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของวิถีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชน การพัฒนาความคิดและความสามารถของคนในชุมชน ที่ผ่านการสั่งสมสืบทอดวิธีการปฏิบัติและนำไปใช้

^{๑๖}J. Hubley, *Communicating health: An action guide to health education and health promotion*, (London: Macmillan, 1994), P.39.

^{๑๗}ประเวศ วะสี, *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกพื้นเศรษฐกิจสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การสืบทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมของคนผ่านจารีตประเพณี พลังในการแก้ปัญหาวิกฤตของชุมชน ความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความรัก ความสามัคคี ความเชื่อ ความศรัทธา ในสิ่งที่ชุมชนสร้างแรงยึดเหนี่ยวและเกาะเกี่ยวความเป็นชุมชนไว้ด้วยกัน ทำให้ชุมชนมีความเป็นตนเอง อย่างมีเอกลักษณ์ มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเอง ทูทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนา ที่เข้มแข็งและยั่งยืนอย่างมั่นคง

๒.๑.๒. องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๑๘} กล่าวว่า องค์ประกอบหลักทั้ง ๔ ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

๑) คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้าน สุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจเอื้อ อาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะและรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญาให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการ แข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่ มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒) สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึกรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบัน ศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกล้าจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบัน ศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับ การพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการบุคลากร ทรัพยากรและเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้ หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจ หรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุน ทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาลและถือเป็นสถาบันที่สามารถชั้นนำและมีอิทธิพลสูง ต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

๓) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคม นั้น ๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่เป็นไปในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณี

^{๑๘}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *ทุนทางสังคม ฉบับประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร: ๒๑เซ็นจูรี, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๓.

ที่ดิงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษาอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ

๔) องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดแลหลักเกณฑ์ การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่ง สู่อีกคนหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ตอบสนองเป้าหมาย หรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

เอนก นาคะบุตร ได้แบ่งทุนทางสังคมออกเป็น ๕ รูปแบบ^{๑๔} ได้แก่

๑) ทุนทางสังคมนิรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่นและความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดรวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมือง เสียสละและการดูแลสืบต่อซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่าเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

๒) ทุนทางสังคมนิรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้เครื่องมือเครื่องมือนานาชนิด ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดี ความพอเพียงของการอยู่ร่วมกันของผู้คน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน

๓) ทุนทางสังคมนิรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรี ความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการเกษตร เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือ

๔) ทุนทางสังคมนิรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมายไม่ว่าจะเป็นหญ้าต่าง ๆ สมุนไพร พืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แร่ธาตุและผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าเขา ล้วนเป็นทุนที่สำคัญ หากชุมชนค้นพบคุณค่าของสิ่งเหล่านี้มูลค่าก็จะตามมาและไม่มีหมดเพราะใช้เป็นจัดการเป็น

๕) ทุนโภคทรัพย์ คือ ทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างร่วมกันผลิต สะสมสั่งสมมาจากบรรพบุรุษเรือกสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่ทำร่วมกัน ล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นกองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน

^{๑๔}เอนก นาคะบุตร, ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖-๑๗.

ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ เดินทางไปทางเดียวกัน

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กล่าวว่า ทูตทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

๑) ทูตมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะและนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชุมชน สังคม บนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสา ได้แก่ ผู้นำทางสังคม แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรักความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ มีความรู้สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงานและได้ใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีทำประโยชน์ต่อชุมชน

๒) ทูตสถาบัน คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีศรัทธา ความเชื่อมั่นและมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกัน เพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้เข้มแข็งเป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคมเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อนทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทูตสถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ กลุ่มอาชีพ วัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ อาทิเช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

๓) ทูตภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ภูมิปัญญาของชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการการนำไปพัฒนาเป็นจารีตประเพณีและวัฒนธรรม ในที่สุด นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ทูตภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณี สถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึกสาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สามัคคีเป็นหมู่เหล่า เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ในกรอบของจริยธรรมและคุณธรรมเป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำความดีอื่น ๆ ของชุมชน

๔) ทูตทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชนและชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ เป็นกลุ่มเครือข่ายร่วมกันใช้ประโยชน์ เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพ หรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธ์ภาพที่ดี ช่วยเหลือกันและช่วยงานของส่วนรวม

จากการศึกษาองค์ประกอบของทุนทางสังคมข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าองค์ประกอบหลักของทุนทางสังคมมี ๔ องค์ประกอบและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้ ทุนทางมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ มีจิตสาธารณะ มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ และพร้อมที่จะเสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน ทุนทางสถาบันและองค์กร คือ สถาบัน องค์กร ที่มีส่วนสนับสนุนผลักดันให้ชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและทำประโยชน์ร่วมกัน ทุนทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น จารีต ประเพณี ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อที่ดีของชุมชน ทูนทาง ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วดั้งเดิม

๒.๒ ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychological Theory)

จิตวิทยาสังคม หมายถึง การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล อาทิ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติและการแสดงออกต่าง ๆ ที่มีต่อบุคคลอื่นและสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นผลจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม โดยศึกษาถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่แสดงออกมาและผลของพฤติกรรมที่อยู่ในสภาพการณ์นั้น ๆ โดยจิตวิทยาสังคมเป็นศาสตร์ที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมได้อีกศาสตร์หนึ่ง ดังนั้นการมีความรู้ความเข้าใจในจิตวิทยาสังคมนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติในหลากหลายมิติ ทั้งการพัฒนาศักยภาพของตนเองและคนในสังคม ทำให้เกิดการพัฒนารวมไปในแนวทางที่คนส่วนใหญ่พึงพอใจ สำหรับแนวคิดและทฤษฎีจิตวิทยาสังคมที่สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวที่จะยกมากล่าวถึงรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๑ การเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ทั้งภายนอกที่บุคคลแสดงออกมาและศักยภาพซึ่งเป็นพฤติกรรมภายในที่มีได้แสดงออกมาโดยอาศัยกระบวนการการเรียนรู้ มี ๔ องค์ประกอบ คือ แรงขับสิ่งเร้า การตอบสนองและการเสริมแรง สำหรับทฤษฎีการเรียนรู้ ทั้ง ๕ กลุ่ม ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยมหรือพุทธินิยม ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญาสังคมหรือทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยมและทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มสร้างสรรค์ทางปัญญานิยม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory)^{๒๐}

Albert Bandura นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าของตนเองเดิมใช้ชื่อว่า “ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม” (Social Learning Theory) ต่อมาเขาได้เปลี่ยนชื่อทฤษฎีเพื่อความเหมาะสมเป็น “ทฤษฎีปัญญาสังคม” ทฤษฎีปัญญาสังคมเน้นหลักการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) เกิดจากการที่บุคคลสังเกตการกระทำของผู้อื่นแล้วพยายามเลียนแบบพฤติกรรมนั้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางสังคมสามารถพบได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การออกเสียง การขับรถยนต์ การเล่นเกม เป็นต้น

ขั้นตอนของการเรียนรู้โดยการสังเกต

๑) กระบวนการสนใจ (Attention Process) นั่นคือ ผู้สังเกตจะต้องมีความสนใจในตัวแบบเสียก่อนจึงจะมีความคิดอยากลองเลียนแบบนั้น ๆ ซึ่งตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่น มีความพิเศษ มีชื่อเสียง น่าสนใจ หรือมีลักษณะคล้ายกับผู้สังเกต อีกทั้งเป็นตัวแบบที่แสดงออกแล้วได้รับการเสริมแรง หรือการลงโทษจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ตัวแบบที่ได้รับการเสริมแรงจะทำให้ผู้สังเกตอยากทำตาม แต่ในทางกลับกันตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมแล้วถูกลงโทษ ผู้สังเกตก็จะไม่ยอม

^{๒๐}BANZLOVE, “ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://fcyongyut.wordpress.com/2015/06/30/ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ลอกเลียนแบบพฤติกรรมนั้น นอกจากตัวลักษณะของตัวแบบแล้วสภาวะของผู้สังเกตก็มีผลต่อการให้ความสนใจในตัวแบบด้วย ถ้าผู้สังเกตอยู่ในสภาวะตื่นตัวก็จะให้ความสนใจในตัวแบบ แต่ถ้าเพลียหรือง่วงนอนก็จะไม่สนใจตัวแบบ นอกจากนี้ผู้สังเกตจะต้องไม่ถูกสิ่งเร้าอื่น ๆ ดึงดูดความสนใจออกไปในขณะที่สังเกตตัวแบบอยู่

๒) กระบวนการจดจำ (Retention Process) เมื่อผู้สังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้ว การที่จะเรียนรู้จากตัวแบบได้ดี ผู้สังเกตจะต้องสามารถจดจำพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกได้ ซึ่งการที่จะจดจำได้นั้นลักษณะของตัวแบบจะต้องเป็นสิ่งที่ผู้สังเกตมีความคุ้นเคย หรือไม่ก็ต้องเห็นบ่อย และจะช่วยให้กระบวนการจดจำนั้นเป็นไปได้ด้วยดี ก็ควรจะต้องมีการชักจูงในการแสดงออกจริง ๆ หรือชักจูงในความคิดก็ได้

๓) กระบวนการทำตาม (Reproduction Process) นั่นคือหลังจากที่ผู้สังเกตจดจำพฤติกรรมของตัวแบบได้ดีแล้ว ก็จะเข้าสู่กระบวนการทำตามตัวแบบ กระบวนการนี้จะทำให้ได้ดีถ้ามีการให้ข้อมูลป้อนกลับ เมื่อลองทำตามพฤติกรรมของตัวแบบ อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับความสามารถเดิมที่ผู้สังเกตมีอยู่ เช่น การที่ผู้ที่มีพื้นฐานทางด้านการเล่นเทนนิส เมื่อคือนักเทนนิสระดับโลกแข่งขันก็สามารถจดจำท่าต่าง ๆ ได้ง่ายและสามารถทำตามได้ง่ายกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านการเล่นเทนนิสมาก่อนเลย

๔) กระบวนการแรงจูงใจ (Motivation Process) เป็นการกระบวนการสุดท้ายที่จะทำให้ผู้สังเกตตัดสินใจจะทำตามพฤติกรรมของตัวแบบ นั่นคือผู้สังเกตจะพิจารณาว่าในสภาพการณ์ใด ที่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบแล้วได้รับการเสริมแรง การที่คาดว่าจะได้รับเสริมแรงนี้เองทำให้เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สังเกต แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบที่ตนเองลอกแบบมา นอกจากนี้ Bandura ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) โดยที่เขาเชื่อว่าทุกคนจะมีการรับรู้ความสามารถของตนเองเฉพาะอย่าง นั่นคือ คนบางคนจะรับรู้ว่าคุณมีความสามารถในเรื่องการพูดแต่อาจจะรับรู้ว่าคุณไม่มีความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีความกระทำให้ในเรื่อง ๆ คือ ถ้าคนเรามีการรับรู้ความสามารถของตนสูงในด้านใดจะทำให้เขาสามารถแสดงออกในสิ่งนั้น ๆ ได้เต็มความสามารถของเขานั้นเอง การรับรู้ความสามารถของตนเองมีความสำคัญอย่างมากต่อการแสดงออกของบุคคลในชีวิตประจำวัน เพราะปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จในการใช้ชีวิตของคนเรา คือ การรับรู้ความสามารถของตนเองนั่นเอง

๒.๓ หลักธรรมบนพื้นฐานแนวคิดทุนทางสังคมตามแนวพุทธธรรม

หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้ ซึ่งสามารถทำและพัฒนาได้ด้วยการใช้ความเพียรในการสร้างชุมชน สังคมและประเทศให้เข้มแข็ง การแสวงหาปัญญาหรือคบบัณฑิต รวมไปถึงการแสดงถึงเหตุปัจจัยในการสร้างประเทศชาติให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วยชัยภูมิ หรือต้นทุนทางสังคมที่ดีที่มีอยู่แล้วและสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนประเทศชาติอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยธรรม

๒.๓.๑ หลักของสังคหวัตถุ ๔

หลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาตรัสสอนสาวกยังคงให้ผลตามที่พระองค์ตรัสไว้ทุกประการไม่เคยเปลี่ยนแปลง ทนต่อการพิสูจน์ เช่น หลักสังคหวัตถุ^{๒๑} ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์วางไว้ เพื่อเป็นแนวทางแก่การปฏิบัติต่อกันของสาวกให้เกิดความไมตรีต่อกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน หลักสังคหวัตถุ ๔ การสงเคราะห์กันและกัน เป็นหลักจำเป็นต่อสังคมที่อยู่ร่วมกัน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในครอบครัว องค์กร สถาบันและชุมชน หลักธรรมนี้ยังไม่มีทฤษฎีสมัยใหม่ของผู้ใดมาล้มล้างได้จนเวลาล่วงมากกว่าสองพันปีเศษแล้ว

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้เสมือนหนึ่งสลักเพชรรถ ถ้าหากหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจเหล่านี้ไม่มี บุคคลก็จะเป็นที่น่าเคารพ รักใคร่ ยกย่องนับถือ เราจึงต้องคอยศึกษาและหมั่นเตือนสติตนเองไว้ตลอดว่า ในแต่ละฐานะที่เราเป็นอยู่นั้นหน้าที่มีอะไรบ้างเมื่อรู้แล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ นอกจากนี้เราก็คงต้องทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายด้วย คือ เคยวางตัวกับคนอื่นในทางที่ดีอย่างไร แม้ว่าเราจะได้ดีไปได้แล้วก็ต้องไม่ลืมตัวยังคงปฏิบัติตัวเหมือนเช่นเดิมนั้นไม่เปลี่ยนแปลง หรือว่าเมื่อเราเห็นคนอื่นเขาได้ดีก็จะต้องแสดงออกให้เขารับรู้ว่ามีไมตรีกับเขาอย่างจริงใจ ไม่คิดกลั่นแกล้งใส่ร้ายป้ายสีเขา ถ้าทำได้อย่างนี้เราก็คงจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคน ดังเช่นเรื่องของหัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวีผู้มีสังคหวัตถุธรรมประจำใจดังนี้^{๒๑}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อคคาพเจตีย์ใกล้เมืองอาฬวี ครั้นนั้นแลหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน แวดล้อมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่า ดูกรหัตถกะ บริษัทของท่านนี้ใหญ่ ก็ท่านสงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้อย่างไร ๖

หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงสังคหวัตถุ ๔ ประการไว้ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ เหล่านี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ว่าผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาที่อ่อนหวาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยการประพาสสิ่งที่ประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการประพาสสิ่งที่ประโยชน์ ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โภครพียในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่ ชนทั้งหลายจึงสำคัญถ้อยคำของข้าพระองค์ว่าควรฟังไม่เหมือนของคนจน ๗

พระผู้มีพระภาค“ดีละ ดีละ หัตถกะ วิธีของท่านเป็นอุบายที่จะสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ จริงอยู่ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาล ก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่กำลังสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล

^{๒๑}อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

หลังจากนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาหวิ ที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็น ชักชวนใจให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาณาญาติแล้วกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงอานิสงส์ที่เกิดจากการสงเคราะห์ประชาชนด้วย สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) จริยาธัมม (การประพฤติประโยชน์) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่เป็นประจำ เมื่อจุติจากเทวโลกมาแล้ว บุญที่เกิดจากการให้ทานเป็นประจำ จะทำให้ได้ลักษณะมหาบุรุษคือ มีฝ่ามือและฝ่าเท้าอ่อนนุ่มและมีเส้นพระองคุลีจกดกันเป็นรูปตาข่าย งดงามน่าดูน่าชม^{๒๒} และบุญที่เกิดจากการใช้ปิยวาจา^{๒๓} นั้นจะทำให้มีพระชีวหาใหญ่ยาวและมี พระสุรเสียงดุจเสียงพรหมตรัส ดุจเสียงร้องของนกการเวก^{๒๔} ที่ชัดเจน แจ่มใส ไพเราะ ก้องกังวาน สามารถเหนี่ยวนำใจผู้ฟังให้ดื่มด่ำไปกับน้ำเสียง ส่วนอานิสงส์ของอรรถจริยาและสมานัตตตานี้ จะทำให้ญาติสนิทมิตรสหาย ตลอดจนพวกพ้องบริวารมากมาย รวมถึงพระราชา มหาอำมาตย์ เศรษฐี มหาเศรษฐีพ่อค้า ประชาชนทุกชาติ ทุกภาษา ทั้งวรรณะต่าง ๆ ให้การยอมรับนับถือ ทั้งหมดจะมาเป็นพันธมิตรเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันและไม่ว่าจะไปที่ไหนย่อมได้รับการปฏิสันถารเป็นอย่างดี

จากการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวทางที่สำคัญ คือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ ๔ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคี ประกอบด้วย^{๒๕}

๑) ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละช่วยเหลือสงเคราะห์แบ่งปันด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งทำเป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อรรถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวนช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาคและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาคเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

^{๒๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐ - ๑๗๑.

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๙๓.

^{๒๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่๒๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.), หน้า ๒๕.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน^{๒๕}

๑) ทาน การเอื้อเฟื้อแบ่งปันแก่กันและกัน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของและแบ่งปันน้ำใจบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

๒) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนาดี รู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสมและรู้จักการใช้คำพูด ไม่ใช่วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่น หรือวาจาที่เป็นคำหยาบคายกระด้างกระเดื่อง อันจะก่อให้เกิดการขัดใจด่าเสียดสีกันในครอบครัวได้

๓) อัตถจริยา การช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่ การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน

๔) สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพบทบาทหน้าที่ของตน โดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้

อรศิริ เกตุศรีพงษ์ ได้ให้ความหมายว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวนำใจซึ่งกันและกัน ๔ ประการ^{๒๖}

๑) ทาน คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รวมถึงอุปกรณ์ในการทำงาน หรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาดเหลืออุปกรณ์สิ่งของก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอกจะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีใจในการให้และรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้และประสบการณ์อันเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้วการแบ่งปันเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำงานก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้วงจรของความรู้มีการขับเคลื่อน โดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ด้วย

๒) ปิยวาจา คือ การแบ่งปันคำพูดดี ๆ คำพูดที่ไพเราะ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ พูดให้กำลังใจกัน “ปิยวาจา” มีความสำคัญมากต่อการจัดการความรู้ในองค์กร เพราะการจะนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้นต้องใช้ลักษณะของการ “พูดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก

๓) อัตถจริยา คือ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อัตถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กรมีการ

^{๒๕}พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการจัดการทางสังคมใน สถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๙.

^{๒๖}อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, *วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต*, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐): ๔๓ - ๔๖.

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคนเพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่าทำให้พนักงานในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน

๔) สมานัตตา คือ การมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริใจต่อกันความเสมอดันเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกลอดดภัย ไม่ระแวงกันและเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน พนักงานก็จะไม่อยากรนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่าง ๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้น จึงถือได้ว่า “สมานัตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาวที่จะผลักดันให้คนในองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอในการร่วมแบ่งปันความรู้ต่าง ๆ จะช่วยให้การจัดการความรู้ “มีชีวิต” อยู่เสมอ การที่พนักงานในองค์กรเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอจริใจต่อกันถือเป็นนิสัยความรับผิดชอบอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานหากงานที่ทำประสบผลสำเร็จ ก็จะไม่แย่งกันเอาความดีความชอบใส่ตัวว่าฉันเป็นคนทำงานนั้นเอง หรือหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น พนักงานก็จะไม่มีการกล่าวโทษกัน แต่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้ดีบรรยากาศของความร่วมแรงร่วมใจก็จะเกิดขึ้น พนักงานรู้สึกว่าการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การทำงานของตนเองและองค์กรดีขึ้น

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนว่า การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้วางใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่องสังคหวัตถุ

การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

การพูดจาไพเราะ

การบำเพ็ญประโยชน์

การทำตัวให้เป็นเกลอ หรือเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนาย หรือเรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้^{๒๗}

นอกจากนี้ยังอำนวยการประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

๑) ช่วยให้ผู้คลาดตรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข

๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน

๓) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือกันตาม

สมควรแก่ฐานะ

๔) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๕) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม

^{๒๗}พุทธทาสภิกขุ, *บริหารธุรกิจแบบพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป.), หน้า๑๕.

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสังคหวัตถุ ๔ สรุปได้ว่าสังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงสังคม เป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสมานสามัคคี สร้างความเกื้อกูล ความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียวและเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ทาน คือ การให้ แบ่งปัน ปิยวาจา คือการสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น อตถจริยา คือ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีมีคุณประโยชน์แก่ส่วนรวม องค์กร และชุมชน สัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การร่วมกันทำงานตามหน้าที่ ที่ตนรับผิดชอบให้ดีที่สุด รวมถึงการสงเคราะห์ การดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมกันให้เกิดผลสำเร็จของงาน และสมานัตตตา คือ การประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การไม่เลือกปฏิบัติ การรู้จักวางตนให้เหมาะสมตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่าง เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา องค์กรและชุมชน

๒.๓.๒ หลักของสาราณียธรรม ๖

หลักสาราณียธรรม ๖ ธรรม ๖ ประการนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, เหตุที่ระลึกถึงกัน,หลักการอยู่ร่วมกัน^{๒๘}

อานนท สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

สาราณียธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกันเพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓) ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลาภทั้งหลายที่ชอบธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต ก็บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีศีล ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕) เป็นผู้มิใช่ขโมย ไม่ทะเลาะ ไม่ด่า ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหา และทักท้วงบงา เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^{๒๘}ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๕๔/ ๕๙-๖๐.

๖) เป็นผู้มีทิวฐิ โดยทิวฐิอันประเสริฐ เป็นนียยานิกธรรม เพื่อความ สิ้นทุกข์โดยเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

อานนท์ สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ถ้าเธอทั้งหลายพึงสมาทานสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ประพฤติอยู่ เธอทั้งหลายจะเห็นแนวทางว่ากล่าวกันได้ น้อยบ้าง มากบ้าง ที่เธอทั้งหลายพึงอดกลั้นไว้ไม่ได้บ้างไหม

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงสมาทานสาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล้ว ประพฤติเถิดการประพฤตินั้นจักเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสาธิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๙} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมานุญชีวิต” ว่า หลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม ๖ (ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกลึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับ ถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาจริกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตาเมโนกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตาตั้งจิตปรารภนาดี คือ คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขามีความประพฤติสุจริตดีงาม คือ รักษาระเบียบ วินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิวฐิสามัญญตา ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

^{๒๙}พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า๒๓-๒๔.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา^{๓๐}ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปรัชญา๒๐๑พุทธศาสตร์” สารานุกรมธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึงคุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัวเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สารานุกรมธรรม ๖ คือ

๑) เมตตาการุณยธรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมกิจการ ร่วมชุมชนโดยช่วยงาน ช่วยเหลือ ธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการปฏิกิริยาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวิจิตรธรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พูดจริงไม่ พูดเพื่อผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓) เมตตาเมตตาธรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔) สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหาร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อยแต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภค นั่นคือการร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

๕) สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือน ๆ กัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่ยังเกลียด หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฐีสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกันทางความคิด หมายถึง ปรับความคิด ความเห็นให้มีเหตุผลมีผลถูกต้องเหมือน ๆ กัน นั่นคือการเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติอย่างเดียวกัน

๒.๔ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรม เป็นดังตัวแทนการแสดงออกทางความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกคนรุ่น สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการการท่องเที่ยวที่จะยกมากล่าวถึงรายละเอียดดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายและองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรม

๑.๑ ความหมายของทุนทางวัฒนธรรม

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์^{๓๑} กล่าวถึงความหมายของทุนทางวัฒนธรรมว่า ทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความรู้ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการค้นคว้าและค้นพบ โดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของ

^{๓๐}ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญา๒๐๑ พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า๒๙๔- ๒๙๕.

^{๓๑}ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์และคณะ, “การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”, รายงานวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

สังคมหรือสร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์^{๓๒} ให้ความหมายของทุนวัฒนธรรมไว้ว่า ทุนวัฒนธรรมหมายถึง ทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม สินค้าบริการใดที่มีวัฒนธรรมฝังตัวอยู่สินค้าและบริการเหล่านั้นคือสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products)

Griswold^{๓๓} นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา อธิบายความหมายทุนทางวัฒนธรรมจากแนวคิดของบูร์ดิเยอ เพิ่มเติมว่า วัฒนธรรมอาจถูกมองในฐานะเป็นทุนชนิดหนึ่งที่สามารถสะสมและนำไปลงทุนได้เหมือน ดั่งเช่น ทุนทางเศรษฐกิจ หรือสามารถนำไปแปรรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ ทุนทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการรับรู้รสนิยมทางศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงรูปแบบการใช้ชีวิตด้วยการมองทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นการสะสมทุนชนิดหนึ่งที่น่าไปสู่การรับรู้ของอำนาจที่มีอิทธิพลในสังคม

กล่าวโดยสรุป ทุนทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าและมีมูลค่า ที่สั่งสมมาในอดีตและถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่น ทั้งเป็นสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ โดยนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเหล่านั้นมาแปลงเป็นสิ่งที่มีความค่าและมีมูลค่าที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตและสังคมในที่สุด

๑.๒ องค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่คนในอดีตคิด ทำขึ้น แสดงออกและสืบทอดด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ จำแนกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ ประกอบด้วย

๑) เป็นมรดกตกทอด เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ประกอบด้วยสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ อาทิ โบราณสถานขนาดใหญ่ กับสิ่งที่สามารถเคลื่อนที่ได้จำพวกวัตถุ บันทึกเล่าเรื่อง เอกสาร ตำนาน บันทึก เช่น ภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาของชาวใต้ บันทึกในศิลาจารึกฯ

๒) เป็นสิ่งที่มิเอกลักษณะพิเศษหรือเนื้อในของวัฒนธรรม เป็นการกระทำของมนุษย์ ประกอบด้วยเอกลักษณ์พิเศษในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ภาษา กิริยา สำเนียงพูด ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและพิธีกรรม สุนทรียศาสตร์-สุนทรียภาพ ซึ่งเป็นความสวยงามตามอารยธรรม ซึ่งควรมีการสืบสานทำนุบำรุงให้คงอยู่ ระบบเครือญาติและระบบสังคม

๓) ภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาสมัยใหม่ ได้แก่

๓.๑ ศาสตร์หรือความรู้ของบรรพชน อาทิ ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์

๓.๒ ภาษาศาสตร์และการคำนวณ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร้อยแก้ว ร้อยกรอง ฯลฯ หน่วยชั่ง ตวง วัด อาทิ คืบ วา คอก

๓.๓ อาชีวศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับการยังชีพ อาทิ เครื่องมือดักจับสัตว์ เครื่องการเกษตร เครื่องมือจับปลา เป็นต้น

^{๓๒} รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, **ทุนวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิไชยยัง ล้มทองกุล, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^{๓๓} Griswold. W, **Cultures and Societies in a Changing World**, (Thousand Oaks: Pine Forge Press, 2004), p 93-95.

๓.๔ ยุทธศาสตร์ในการป้องกันตนเองและการรักษาชีวิต เช่น มวยไทย ฟันดาบ กระบี่ กระบอง การเขียนตำราพิชัยสงคราม ฯลฯ

๓.๕ การเยียวยาชีวิตหรือแพทยศาสตร์ เช่น การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การทำและใช้สมุนไพร การนวดแผนโบราณ ฯลฯ

๓.๖ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ โดยใช้ความรู้ในเชิงรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และธรรมศาสตร์ เช่น ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ฯลฯ

๓.๗ ศิลปะศาสตร์ ซึ่งเป็นองค์รวมทางศิลปะที่สำคัญ

Pierre Bourdieu^{๓๔} อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวใน ๓ รูปแบบ คือ

๑) เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่ม ความเชื่อ

๒) เป็นสิ่งที่ป็นรูปลักษณะและเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก

๓) ความเป็นสถาบัน เช่น กติกา การยอมรับที่หลากหลาย ๆ คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับในสถาบันกษัตริย์ วัด โรงเรียน ทำให้เกิดความสามัคคี ประเพณี หรือกิจกรรมร่วมกันของสังคมโดยวัฒนธรรมถือเป็นทุนและต้นทุนที่สำคัญ เนื่องจากการก่อเกิดวัฒนธรรมแต่ละด้านจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว หากมีการพัฒนาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมหรือมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม ก็อาจส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้เสื่อมคุณค่าหรือสูญหายไปจากสังคม

๒.๔.๒ ความสำคัญและประโยชน์ของทุนทางวัฒนธรรม

ลักษณะสำคัญของทุนวัฒนธรรม มีดังนี้

๑) สิ่งที่ถูกเป็น “สินค้าวัฒนธรรม” ต้องมีนัยทางวัฒนธรรมในด้านหนึ่งด้านใดไม่ว่าจะเป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อและศรัทธา ระบบคุณค่า บรรทัดฐานทางจริยธรรม แบบแผนการดำรงชีวิต แบบแผนการบริโภค แบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจการเล่นและกีฬา การแต่งกาย วรรณกรรมและสิ่งพิมพ์ ศิลปะ ฯลฯ

๒) ทุนวัฒนธรรมมีขนาอยู่ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ในภาคอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย อุตสาหกรรมเครื่องใช้ในครัวเรือน ในภาคบริการ เช่น การบริการ สันทนาการ บริการอาหาร บริการการศึกษา ฯลฯ

๓) บรรดากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กลุ่มทุนวัฒนธรรมยังรากลึกลง ส่วนใหญ่มีการกระจุกตัวของทุนอย่างสูงจึงมีอำนาจผูกขาดระดับหนึ่ง

๔) กลุ่มทุนทางวัฒนธรรมมีการผนึกตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจด้วยการควบคุมและครอบงำกิจการ แต่ยุทธวิธีสำคัญในช่วงหลัง ๆ ได้แก่ การสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์

^{๓๔}Bourdieu.P, The form of capital. In J. G.Richardson (Ed.), (New York: Handbook of theory and research for the sociology of education, Greenwood Press, 1986), p 64-75.

๕) กลุ่มทุนวัฒนธรรมแม้จะเป็นหัวหอกของกระแสโลกาภิวัตน์ มักเลือกทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์กับกลุ่มทุนท้องถิ่น เพราะต้องการหาประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนท้องถิ่น ในบางสภาพการณ์ Localization ก็เป็นประโยชน์ต่อ Globalization ในการนี้อาจต้องปรับผลผลิตให้สอดคล้องกับรสนิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

๖) กลุ่มทุนวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การทุ่มเทรายจ่ายในด้านการวิจัยและพัฒนาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและได้ผลิตภัณฑ์ประเภทใหม่สำหรับสินค้าวัฒนธรรมบางประเภท วงจรชีวิตของสินค้าค่อนข้างสั้นหากไม่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ทดแทนชนิดเก่าได้ ก็ยากที่จะขยายส่วนแบ่งตลาดหรือรักษาส่วนแบ่งตลาดไว้ได้

๗) กระบวนการสร้างอุปสงค์เป็นยุทธศาสตร์การตลาดที่สำคัญยิ่ง การสร้างความภักดีต่อยี่ห้อเป็นยุทธวิธีสำคัญในการรักษาและขยายส่วนแบ่งตลาด

สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของทุนทางวัฒนธรรม ไว้ ๔ ประการ คือ

- ๑) เป็นที่รวมแห่งองค์ความรู้ที่มีในอดีตทั้งหมด
- ๒) เป็นที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์พิเศษและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น
- ๓) เป็นที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ศักดิ์ศรี ความภูมิใจของชุมชน หรือชนเผ่าทั้งหลาย

๔) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความมั่งคั่ง

นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกความสำคัญของการนำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนาโดยแยกออกเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

๑) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สามารถนำวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเสริมสร้างการผลิตสินค้าและบริการได้โดยใช้แนวความคิดการสร้างสรรค์คุณค่า รวมถึงการสร้างตราสัญลักษณ์สินค้าไทยเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม เช่น งานฝีมือและของที่ระลึก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผลงานศิลปะทุกสาขา หรืออุตสาหกรรมศิลป์ สื่อสารและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาทุนมนุษย์และพิพธิภัณฑ์สถานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

๒) ด้านการพัฒนาสังคม สามารถนำวัฒนธรรมเรื่องระบบคุณค่า ค่านิยม ความเชื่อจารีตประเพณีที่ดีงาม อาทิ ระบบเครือญาติ การมีจิตสำนึกสาธารณะ การมีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไปโน้มนำในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนซึ่งจะทำให้สังคมมีความจริงและสงบสุข

๓) ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถนำวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติมาใช้ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพเดิมหรือมีความสมบูรณ์ได้มากขึ้น อาทิ การทำฝายต้นน้ำ (Check Dam) ประเพณีสืบทอดแม่น้ำ การเคารพผีปอบ ฯลฯ

๒.๕ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๓๔} กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชน ในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑) กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสดังกล่าวความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

๒) กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวความต้องการที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

๓) กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกระแสดังกล่าวความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสดังกล่าวก่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้นเพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น ณ เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เดือนมีนาคม ปี ค.ศ. ๑๙๙๐ จากผลของการประชุมครั้งนี้ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากร เพื่อสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษามรดกทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศได้ด้วย จากหมายดังกล่าวสามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้นและสร้างกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงทำให้ประเทศต่างคิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. ๑๙๙๒ ในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและได้มีการลงนาม อันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม

๒.๕.๑ หลักของการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๑) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่

^{๓๔}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑-๑๕.

นักท่องเที่ยวนำในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๒) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษาและดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วยและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

๓) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

๒.๕.๒ ลักษณะของการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

ลักษณะของการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่สำคัญมีอยู่ ๙ ประการ คือ

๑) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

๒) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุด

๓) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

๖) การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๗) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๘) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๙) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

๒.๕.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๓๖} การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี ๖ ด้านดังต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการคือ

๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

๑.๔ ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

๑.๕ ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

๑.๖ ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ

๑.๗ ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

๑.๙ ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ

๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

๒) องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓) องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

^{๓๖}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า ๔-๕.

๔) องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖) องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๒.๕.๔ ประเภทของการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๓๗} กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

โดยแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประเภทได้ ๕ ประเภท คือ

๑) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

๒) การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อ ยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

๓) การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/ Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมี

^{๓๗}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่๒, (นนทบุรี: ธรรมสาร, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

๔) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือการแข่งขันกีฬา ในขณะเดียวกันก็ได้ไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า

๕) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัวนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

๒.๖ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นฐานหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศชาติ การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของประเทศในทุกมิติ การจัดการการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนสำคัญ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

๒.๖.๑ ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว

ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management) มีดังนี้

มนัส สุวรรณ และคณะ^{๓๘} กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ยังต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความล้มเหลว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๓๙} กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยว และดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลการท่องเที่ยวด้วย

^{๓๘}มนัส สุวรรณ และคณะ, โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๓๙}บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

สรุปได้ว่าการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสม ภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งมีเป้าหมายที่มีความสอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖.๒ หลักการและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว

วรรณพร วนิชขานุกร^{๔๐} กล่าวว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน ๒ ระดับ คือ ระดับแนวนอนซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ

จุฑามาศ จันทรัตน์^{๔๑} กล่าวว่า ในการที่การท่องเที่ยวของไทยจะก้าวไปสู่ทศวรรษหน้าอย่างมีมาตรฐานและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล ผู้บริหารจัดการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรต้องมองการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบเพราะทุกส่วนล้วนมีความสำคัญ

ลีเพอร์ (Leiper) ^{๔๒} กล่าวว่า การท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นอุตสาหกรรม แต่เป็นระบบเริ่มต้นจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลและแรงกระตุ้นแตกต่างกันไป จากนั้นจึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แล้วจึงตัดสินใจเดินทางจากที่อยู่เดิมโดยอาศัยการคมนาคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งไปยังจุดหมายปลายทาง ณ จุดหมายปลายทางแห่งนั้น นักท่องเที่ยวเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

อดิการ์รี (Adhikary)^{๔๓} ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7 - S Model) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

๑) Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย

^{๔๐}วรรณพร วนิชขานุกร และสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, นิเวศท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร: กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๔๑}จุฑามาศ จันทรัตน์, “การท่องเที่ยวกว้างไกล หัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ”, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑) (จุลสาร).

^{๔๒}Leiper, N, *Tourism Management*, (Collingwood: TAFE Publications, 1975), p. 18.

^{๔๓}Adhikary, M, *Management of Ecotourism*, (Bangkok: Srinakharinwirot University, 1995), p. 69.

๒) Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้น และการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสมเพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว

๓) System หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากร มนุษย์การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

๔) Staff บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบโดยจัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือ นักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

๕) Skill ในการทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย ๓ อย่าง คือ ความรู้ ทักษะและทัศนคติต่องาน

๖) Style การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๖.๑ Autocratic Style หรือ Top Down Style

๖.๒ Democratic Style หรือ Bottom Up

๗) Share การแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยว ควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอน มีคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพ มีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ มีบุคลากรที่มีทักษะและรวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในทุกกระบวนการเพราะการจัดการที่ดีและมีระบบจะป้องกันการสับสน ซ้ำซ้อน ในการปฏิบัติงานไปอีกด้วย

๒.๗ แนวคิดวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนเป็นมรดกอันสืบทอดกันมาแต่เก่าก่อนและทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน โดยมีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญของคนในสังคม ซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน แนวคิดวัฒนธรรมท้องถิ่นประกอบด้วย

๒.๗.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๔๔} ได้นิยามคำว่า วัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่ทำ ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชัน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๕๘.

งามพิศ สัตย์สงวน^{๔๕} ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม มาจากรากศัพท์ภาษาละติน ๒ คำ Colere แปลว่า การปลูกฝังและการสั่งสอน และ Coltus แปลว่าการปลูกฝังและการอบรม เมื่อรวมความแล้ว Culture จึงหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ตกทอดเป็นมรดกทางสังคม

อมรา พงศ์ศาศพิชญ์^{๔๖} นิยามว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสันชาตญาณ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๔๗} ได้อธิบายความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ดังนี้ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสม สิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นการสั่งสม ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ให้ช่วยมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๔๘}กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑) วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือ สำหรับสร้างเสริมสามัคคี กลมเกลียว และความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติธรรมและพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งยามสุขและยามทุกข์

๒) วัฒนธรรมเป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่า วัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจจะช่วยป้องกันและแก้ไข้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองปัญหาความต้องการของสมาชิกและของสังคมได้

๓) วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ มีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความสามัคคีกันและจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะและดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

ขอบข่ายของวัฒนธรรม วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัยเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการทำให้สมาชิกในสังคมอยู่รวมกันเป็นปึกแผ่น สร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยแยกเป็นอนุภาคต่าง ๆ ประกอบด้วย

^{๔๕}งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๔๖}อมรา พงศ์ศาศพิชญ์, **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

^{๔๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **วัฒนธรรมไทย สู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^{๔๘}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **ขุเกียรตินิยมสิบพันบ้านดีเด่น**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔.

- ๑) วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์และการดำรงชีวิต
 - ๒) วัฒนธรรมประเภทภาษาและวรรณกรรม
 - ๓) วัฒนธรรมประเภทศาสนา จริยธรรมและคุณธรรม
 - ๔) วัฒนธรรมประเภทสุนทรียศาสตร์ ศิลปะและกีฬา การละเล่นของไทย
 - ๕) วัฒนธรรมประเภทครอบครัว เศรษฐกิจและการเมือง
- โดยวัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

๑) องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักร สถานมหรสพ สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอดูดาวและส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง วัด ตวง

๒) องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มที่มีการจัดเป็นระเบียบ หรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ มีระเบียบ ข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มที่เล็กที่สุด) สหพันธกรรม การลูกเสือ สภากาชาด วัด สหประชาชาติ ฯลฯ

๓) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การเกิด การหมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลไม่มากนักน้อย รวมไปถึงพิธีกรรมแต่งงานและรับประทานอาหาร

๔) องค์คติ (Concept) คือ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ชนกลุ่มใดจะใช้มาตรฐานในการตัดสิน หรือเป็นเครื่องวัดสภาพแวดล้อมของตน^{๔๙}

๒.๗.๒ ประเภทของวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน^{๕๐} ได้ให้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ หรือในลักษณะที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งให้ความหมายดังต่อไปนี้

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องได้ อาทิ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่เป็นประดิษฐกรรมของมนุษย์ หรือดัดแปลงจากวัตถุตามธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์มีความจำเป็นต้องใช้เพื่อดำรงชีวิต

^{๔๙}นิคม มุสิกคามะ, วัฒนธรรมบทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๕๐}งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non Material culture) หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้เพราะไม่มีรูปร่างขนาด น้ำหนัก เช่น ภาษาพูด ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ประเพณี อุทิศคติ กิริยามารยาท

ประดิษฐ์ มัชฌิมา^{๕๑} แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) วัฒนธรรมทางความคิด หรือความเชื่อถือ หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อถือ หรือความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของสังคม ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความจริงทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา นิยายโบราณ วรรณคดี การเชื่อโชคลาง ภาษิต

๒) วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี คือ ระเบียบแบบแผน หรือประเพณี ที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เช่น ระเบียบประเพณี จารีต

๓) วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง สิ่งของหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดประดิษฐ์หรือครอบครอง เพื่อประโยชน์ของสังคม

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

คติธรรม (Moral) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน ทำดีได้ดี เป็นต้น

นิติธรรม (Legal) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สหธรรม (Social) คือ วัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่าง ๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

วัตถุธรรม (Material) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

จุมพล หนิมพานิช^{๕๒} กล่าวว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ทั้งหลาย วัฒนธรรมทางสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามมารยาททางสังคม วัฒนธรรมทางกฎหมาย ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจและศีลธรรม ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

สุพัตรา สุภาพ^{๕๓} ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยี ตู๋เย้น หม้อหุงข้าว แก้วน้ำ มีด โต๊ะ รถ เครื่องบิน โทรศัพท์ โทรทัศน์ จรวด บ้าน วัดหอ ประชุม

^{๕๑}ประดิษฐ์ มัชฌิมา, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๓.

^{๕๒}จุมพล หนิมพานิช, วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๐.

^{๕๓}สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖-๔๘.

๒) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non Material Culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบทอดกันมาและเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะคติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรมที่มองเห็นไม่ได้ (Abstract)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังจนเป็นวิถีของสังคม โดยมีการสร้างกฎเกณฑ์แบบแผนใช้ระบบสัญลักษณ์ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบเดียวกันและมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า ซึ่งคนส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสันชาตญาณ

ประเภทวัฒนธรรมที่ปรากฏในสังคมอย่างเห็นได้ชัด สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทหลัก คือ

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคมสามารถจับต้องได้ เช่น สิ่งก่อสร้าง อาคาร บ้านเรือน อาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ศิลปกรรม ปติมากรรม เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จับต้องไม่ได้ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ทักษะคติ ความเชื่อต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม การเชื่อถือโชคกลาง ตลอดจนเรื่องลี้ลับ นิยายปรัมปรา วรรณคดี สุภาษิต และอุดมการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

วัฒนธรรมทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีความเหลื่อมล้ำกันอยู่และแบ่งแยกไม่ขาดจากกัน เนื่องจากการเกิดวัฒนธรรมและประเภทวัฒนธรรมที่เรารับมานั้นมาจากรากเหง้าพื้นฐานเดียวกัน จากความเชื่อ กระบวนทัศน์ โลกทัศน์ เป็นต้น มีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งในสังคม ๆ หนึ่งจะมีวัฒนธรรมทั้งสองในลักษณะที่สมดุลกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จ.ชลบุรี ซึ่งเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแยกศัพท์เป็นภูมิปัญญา กับ ท้องถิ่น คำทั้งสองนี้วงการการศึกษาไทยตื่นตัวกับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นี้เมื่อแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ.๒๕๓๕ – ๒๕๓๙) ^{๕๔} จึงนำเสนอความสัมพันธ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๒.๗.๓ วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากนั้นคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มีปรากฏศัพท์ใกล้เคียง คือ “ภูมิปัญญาไทย” พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ในมาตรา ๒๓ (๓) ระบุว่า “ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา” ^{๕๕} ทำให้คำสองคำนี้เป็นที่คนไทยเริ่มรู้จักและพยายามหาคำนิยาม

^{๕๔}สำนักงานรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ, ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙), กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๕.

^{๕๕}ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๑๖, ตอนที่ ๗๔ ก, วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒, หน้า ๘.

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เป็นพื้นฐาน ซึ่งใคร ๆ ก็สามารถมีองค์ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือนั้น ๆ ได้ด้วยกันทั้งนั้น โดยผ่านการเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง บรรพบุรุษ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ยกตัวอย่าง ภูมิปัญญาเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้ มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่า หรือการปฏิบัติตน เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับ หรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติรักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัดมาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น วิถีชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันกับการทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ภูมิปัญญาในการทำมาหากินมีอยู่มาก เช่น การทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ^{๕๖}

ภูมิปัญญาในสังคมปัจจุบัน ได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาที่มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหายาก ๆ ได้เสียชีวิต โดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติ เพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อนใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาล หรือคลินิกกว่าทำงานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อยแต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้าไม่สามารถรักษาคุณภาพและฝีมือแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน

^{๕๖} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, โครงการสารานุกรมไทยฯ, สยามเสื่อป่า ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๕.

ภูมิปัญญา เป็นมรดกตกทอดของบรรพบุรุษ เป็นสรรพวิชาที่ทรงคุณค่า หาสมบัติใดเปรียบเทียบกับไม่ได้ ปัจจุบันมรดกของชาติกำลังถูกกาลเวลาและวิวัฒนาการของสรรพศาสตร์สมัยใหม่กลืนไปโดยไม่รู้ตัว หากผู้ใดมองเห็นคุณค่าของสรรพวิชาเหล่านั้นไม่ นอกจากกลุ่มนักวิชาการผู้เป็นพลเมืองหรือกำลังของชาติจะอนุรักษ์ ถ่ายทอด พัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพและทรงคุณค่าแบบยั่งยืนต่อไป

๒.๗.๔ แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

๑) การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาคและของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของพื้นบ้าน มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒) การอนุรักษ์ กระทำโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอด เพื่อใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕) การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง

๖) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗) การเสริมสร้างอัตลักษณ์ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานและปราชญ์ท้องถิ่น ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับที่สูงขึ้นไป

๘) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชนและท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

ประเภทหรือขอบข่ายของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็น ๔ สาขาใหญ่ ๆ คือ

๑) เป็นเรื่องเกี่ยวกับ คติ ความเชื่อ และหลักการพื้นฐาน

เรื่องเกี่ยวกับ คติ ความเชื่อ และหลักการพื้นฐาน เป็นความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยการพึ่งพาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เช่น ชุมชนภูเขา มีความเชื่อเรื่องผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ตามพื้นราบจะเชื่อในเรื่อง พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ การให้ความเคารพ แม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเล มักจะเชื่อในเรื่องของแม่น้ำนางเรือ เป็นต้น ความคิด ความเชื่อเหล่านี้จะนำมาสู่การพัฒนาชีวิตและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การตั้งธนาคารแห่งชีวิตเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน โดยยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การจัดพิธีกรรมบวชต้นไม้ การจัดตั้งป่าสมุนไพร ธนาคารผ้า กลุ่มทอผ้า กลุ่มชาปนากิจ เป็นต้น

๒) เป็นเรื่องราวแนวความคิด หลักการปฏิบัติและเทคโนโลยี

เป็นเรื่องราวแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ โดยจัดระบบถ่ายเทน้ำและคิดสูตรอาหารปลาขึ้นมาเอง การประดิษฐ์เครื่องนวดข้าวแบบประหยัด เป็นต้น

๓) เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

เป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนินชีวิต เช่น ประเพณีการบวชนาคเข้าพรรษา แต่งงาน นอกจากนั้นยังมีศิลปกรรมพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น งานจักสาน และงานทอกระเปาะลิพา ภาคใต้ สื่อนันทบุรี เครื่องจักรสานต่าง ๆ เครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานปั้น งานหล่อด้วยโลหะ การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ภาพเขียนบนผนัง การฟ้อนรำ และเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

๔) เป็นเรื่องการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น

การประกอบอาชีพในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย เป็นการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำจากสภาพแวดล้อม พ่อค้าคนกลาง ระบบเศรษฐกิจ ระบบโรงงาน กลับสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ สามารถยืนหยัดต่อสู้กับความล้มเหลวกับการล้มละลายทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้อย่างภูมิปัญญาด้วยกำลังกายและการสั่งสมประสบการณ์กำลังปัญญา เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การทำสวนสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ

สรุปได้ว่าประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อแบ่งตามลักษณะของภาวะมีอยู่ด้วยกัน ๒ ด้าน นั่นคือ ด้านที่เป็นรูปธรรมและด้านที่เป็นนามธรรม ซึ่งทั้งหมดทั้งปวงเป็นรูปแบบ หรือแผนการในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำเดี่ยว หรือทำร่วมกันทั้งชุมชนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตและชุมชนเกิดความมั่นคง ซึ่งอิงอาศัยการมีสายสัมพันธ์และความสามัคคีอันร้อยรัดให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์ที่มั่นคงจากความหลากหลาย^{๕๗}

^{๕๗} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร”, *ทิศทางไทย*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (มกราคม ๒๕๓๖): ๑-๑๐.

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ดังนี้ วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์^{๕๘} กระบวนการฟื้นฟูทุนทางสังคม: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ซึ่งพบว่าความสำเร็จของโครงการทอผ้าบ้านโป่งคำ เป็นผลเนื่องจากการจัดการทุนทางสังคมที่มีการจัดการองค์ประกอบภายในและภายนอกอย่างเหมาะสม เช่น แกนนำที่มีความดีและความสามารถ ความเป็นเครือญาติ การนำเอาภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่มาสร้างใหม่ให้เหมาะสมกับสังคม ด้วยการสนับสนุนกับหน่วยงานภายนอก จึงเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ที่เหมาะสม ทำให้สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ คือ การระดมทุน การพัฒนาสีย้อมผ้าและการสร้างเครือข่ายร่วมกัน ในลักษณะของการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน พร้อมทั้งมีการขยายกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย: กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน^{๕๙} ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคม ๔ ด้าน คือ ต้นทุนเดิมที่มีอยู่ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม กองทุนและการหนุนเสริมจากหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน แต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป และได้นำทุนที่มีอยู่นั้นมาจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยทำการเลือกพื้นที่ศึกษา ๔ พื้นที่ใหม่ ได้แก่ การอนุรักษ์ป่าชุมชน ตำบลบ้านโฮ้งดอยกานต์ อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่ขนาด อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่าการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ป่าชุมชนกันมากขึ้นเนื่องจากป่าชุมชนเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการและใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งในชุมชนที่ศึกษาทั้งบ้านป่าไผ่ ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนและตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน มีการดูแลรักษาป่ามานาน มีการปรับใช้พิธีกรรมทางความเชื่อดั้งเดิม จารีตที่สืบทอดกันมา รวมกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้ เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การขยายแนวคิดจากฐานสู่ฐาน การพาเด็กเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ เข้ามาร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้น การสร้างสำนึกรักท้องถิ่น เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ชาวบ้านได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า การสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ป่า เป็นการสร้างสวัสดิการให้สังคม บ้านดอนหลวง เป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตที่ยาวนานมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น คือ การทอผ้า มีการพัฒนาสินค้า พัฒนาผลิตภัณฑ์ จนกลายเป็นแหล่งผลิตสินค้าพื้นเมืองและมีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมและซื้อสินค้าอย่างต่อเนื่อง และในส่วนของ

^{๕๘}วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, **ทุนทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๕๙}สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน, “ทุนทางสังคมกับระบบการจัดสวัสดิการสังคมในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย: กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดลำพูน”, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๕๓), หน้า ๔.

บ้านแม่ขนาด ความเป็นชุมชนชนเผ่าปกากะญอ ที่มีวิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดกันมา แต่ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้การท่องเที่ยวก็เลือนหายไปด้วย ทางชุมชนได้หาแนวทางในการรักษาฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อให้ชุมชนคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยการท่องเที่ยวเป็นเพียงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลชุมชนให้กับพื้นที่อื่นได้รับรู้ การดึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้กับคนอื่นเข้ามาเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ และผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนแม่ขนาด เพื่อรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า นอกจากนี้มีการประสานเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดเพื่อเชื่อมเส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดลำพูนต่อไป

ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง^{๖๐} ผลการศึกษาพบว่า

๑. ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเอง ๓ มิติ ได้แก่ มิติโครงสร้าง มิติการรับรู้ มิติความสัมพันธ์และมิติโครงสร้างประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มิติการรับรู้ ประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร และมิติความสัมพันธ์ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางสังคมความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยและหลักธรรม

๒. กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ด้านการจัดการการเงิน ความรู้ด้านการดำเนินชีวิต ความรู้ด้านการประกอบอาชีพและความรู้ด้านการจัดสวัสดิการกลุ่ม

๓. ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเองมีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ ทุนทางสังคมในมิติโครงสร้างมีลักษณะเป็นรูปแบบของการติดต่อทางสังคมระหว่างบุคคล กลุ่มและชุมชนซึ่งทำให้บุคคล กลุ่มและชุมชนมีช่องทางที่ทำให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้และประสบการณ์และยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางความรู้ด้วย ทุนทางสังคมในมิติการรับรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บุคคลและกลุ่มได้ติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระบูปัญหาร่วมกัน การทำความเข้าใจและการจัดการความขัดแย้ง ทุนทางสังคมในมิติความสัมพันธ์มีลักษณะเป็นความผูกพันหรือเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่ม ยังผลให้บุคคลมีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันและแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น

๔. ตัวแบบบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง อธิบายได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมนั้นได้เกื้อกูลให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้โดยการทดลองปฏิบัติและการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงานจนเกิดการเรียนรู้และสังเคราะห์ ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชน นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน

^{๖๐}กมลวรรณ วรรณนัง, “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม^{๖๑} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านบางไพร เพื่อศึกษาวิธีการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพรและเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านบางไพร มีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและรางวัลมากมาย รองลงมา คือ “ความรู้และภูมิปัญญา” โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ อันดับ ๓ คือ “ความเห็นอกเห็นใจ ต่างตอบแทนเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน” ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมีการนำทุนทางสังคมไปใช้ใน ๓ ระดับ คือ

๑. ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของตนเอง
๒. ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ

๓. กลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม ซึ่งปัญหาอุปสรรคที่พบในการนำเอาทุนทางสังคมออกมาใช้ ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและการสนับสนุนแบบเลือกปฏิบัติ ปัญหาคนทำงานสังคมมีน้อย ปัญหาความปลอดภัยจากนอกชุมชนและการที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์และสภาพที่ชุมชนพึ่งปรารถนาได้นั้น จะต้องอาศัยกระบวนการในการขับเคลื่อน ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม การสร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องและมีการขยายผล

ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน กรณีศึกษาตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม^{๖๒} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทุนทางสังคมและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชนของชุมชนตำบลเหมืองใหม่ โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเหมืองใหม่มีสภาพทุนทางสังคมที่ประกอบด้วย ทุนทางบุคคล ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (ผู้นำตามธรรมชาติ) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ประกอบด้วย ดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศและแร่ธาตุที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต ทุนทางองค์กรประกอบด้วยองค์กรชาวบ้าน ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ องค์กรหรือหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทุนทางเครือข่ายที่ดำรงอยู่ในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายญาติพี่น้อง เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐเอกชน ทุนทางวัฒนธรรมเป็นกฎประเพณี ความเชื่อและภูมิปัญญา ส่วนการจัดการชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้น มีการนำ

^{๖๑} อาทิตย์ บุคตาตวง, “ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการพัฒนาระดับสูง สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๖๒} นวกันต์ แท่งทอง. “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน กรณีศึกษา ตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการพัฒนาระดับสูง สาขาวิชารัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔). หน้า ก.

ศักยภาพของชุมชนหรือทุนทางสังคมใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผู้นำจากทุกภาคส่วน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มาร่วมกันในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีศูนย์ประสานงานองค์การชุมชน เป็นองค์การกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมทำให้การจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ^{๖๓} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว จังหวัดอำนาจเจริญ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบของทรัพยากรมนุษย์ (สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชน) กลุ่ม/องค์กรในชุมชน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำมาซึ่งความรักใคร่สามัคคีของคนในชุมชน สร้างบรรทัดฐานในการปฏิบัติตนของคนในชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน เพิ่มศักยภาพในการทำงานต่าง ๆ ซึ่งส่งเสริมและพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเกิดการสร้างสรรค์ภาวะที่ดีของคนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรท้องถิ่นเกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนาชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชุมชน คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จนนำไปสู่การดำรงของชุมชนอย่างยั่งยืน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ^{๖๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชี้ว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรมดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อจะรีดเงินจากกระเป๋านักท่องเที่ยว พัฒนาการทางการท่องเที่ยวจึงเป็นธุรกิจที่มีผู้ซื้อผู้ขายชัดเจน มุ่งสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ซึ่งได้แก่ การขายบริการทางเพศ การก่อสร้างตึกอาคารขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นน้ำ ที่ดิน แหล่งท่องเที่ยว ถูกทำลายด้วยแสง สี เสียง วัฒนธรรมชุมชนได้รับผลกระทบเกิดการเลียนแบบการบริโภคที่หรูหราฟุ่มเฟือยของประชาชนในท้องถิ่นและเกิดปัญหาการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรมเพราะที่ผ่านมารายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตกอยู่กับเจ้าของธุรกิจโรงแรม บริษัททัวร์ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุด

สมักร ณะเกิงสุข^{๖๕} ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติทางทะเล เกาะเสม็ด ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผลการศึกษา

^{๖๓}ณัฐชา ผิวเงิน. “บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^{๖๔}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๖๕}สมักร ณะเกิงสุข, “สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีเกาะเสม็ด ตำบลเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ก.

พบว่า หน่วยงานของรัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังขาดการประสานและขาดประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งมีผลกระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรแวดล้อมบนพื้นที่ การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งทางด้านการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกความปลอดภัย การสร้างความเข้าใจแก่ผู้ประกอบการธุรกิจที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตนขณะท่องเที่ยว จากปัญหาที่พบจากการศึกษาหน่วยงานที่รับผิดชอบควรกำหนดแผนที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวให้ชัดเจน ควรสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน สร้างมาตรการ กฎระเบียบ เพื่อกำกับดูแลควบคุมปัญหาที่เกิดขึ้น เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีจิตสำนึกในการให้บริการที่ดี มีมาตรฐาน มีความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

ประภาส อธิณปสาธน์^{๖๖} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม กรณีหมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าการจัดองค์กรชาวบ้าน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้าง ด้านผู้นำ ด้านเป้าหมาย ด้านกิจกรรมร่วมกัน ด้านการประสานงาน และการสื่อสาร ด้านการติดตามประเมินผล พบว่าในภาพรวม ๖ ด้าน ระดับค่าเฉลี่ยของสมาชิกอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเรียงจากมากไปหาน้อย คือด้านกิจกรรมร่วมกัน ด้านการประสานงานและการสื่อสาร ด้านโครงสร้าง ด้านเป้าหมายร่วมกัน ด้านผู้นำและด้านการติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมของชาวบ้านโคกโก่งใน ๔ ด้าน พบว่าค่าเฉลี่ยภาพรวมอยู่ในระดับมีส่วนร่วมมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย คือ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจและร่วมวางแผน ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวใน ๖ ด้าน พบว่า ภาพรวมความพึงพอใจมากโดยมีค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย คือ ความพึงพอใจด้านวัฒนธรรมและวิถีชุมชนมากที่สุด ด้านกิจกรรมที่เตรียมไว้ให้นักท่องเที่ยวและด้านความพอใจโดยรวม ส่วน ๓ ด้านที่เหลืออยู่ในระดับพอใจปานกลาง คือ การต้อนรับ บริการด้านความปลอดภัยและด้านสถานที่ สำหรับปัญหาอุปสรรค ด้านความปลอดภัยที่รู้สึกจากนักท่องเที่ยวเรื่องแสงสว่าง การจัดเวรยามในการดูแลความเรียบร้อย สำหรับแนวทางพัฒนาในด้านจัดองค์กรชาวบ้านในเรื่องการพัฒนาความเข้าใจให้เห็นความสำคัญ การติดตามประเมินผล ขณะที่ด้านการมีส่วนร่วมควรพัฒนาและให้ความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการวางแผน และจากนักท่องเที่ยวควรมีการพัฒนาเพิ่มความพึงพอใจด้านสถานที่พักและหมู่บ้าน ด้านการต้อนรับและการบริการและด้านความปลอดภัยในการท่องเที่ยวแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบทกับภาคการเกษตรในชนบทการท่องเที่ยวสามารถเสริมรายได้ภาคเกษตร นำผลผลิตการเกษตรที่มีอยู่หรือสินค้าท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์เด่นในชุมชนมาเชื่อมกับการท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับเกษตรที่มีในท้องถิ่น หรือเชื่อมโยงผลิตผลการเกษตรจากท้องถิ่นไปสู่เมืองโดยอาศัยการท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาภาคเกษตรของชาวชนบทในการท่องเที่ยว

^{๖๖}ประภาส อธิณปสาธน์, “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม:กรณีศึกษาหมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖), หน้า ก.

กฤษฎา ชูยอารัย^{๒๗} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษาบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความเห็นว่าการเที่ยวชมการตลาดการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการตัดสินใจมาเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ คือ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีความเห็นว่าการเที่ยวชมการตลาดการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการตัดสินใจมาเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ คือ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ส่วนในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศพบว่า การบอกต่อจากคนใกล้ชิด คนรู้จักและอินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลมากที่สุด ในด้านค่าครองชีพและงบประมาณในการท่องเที่ยวมีอิทธิพลมากที่สุด ส่วนในด้านความน่าสนใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความเห็นว่ายังไม่แน่ใจ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีความเห็นว่าสถานการณ์ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ค่อนข้างชะลอตัวเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมือง โดยเล็งเห็นว่านักท่องเที่ยวชาวไทยจะมีความสำคัญมากขึ้น สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นผู้ประกอบการส่วนใหญ่เห็นว่าควรจะจัดขึ้นในรูปแบบของโฮมสเตย์และต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐ สำหรับความเห็นของผู้นำชุมชนบ้านลวงเหนือมีความคิดเห็นสอดคล้องกับผู้ประกอบการ อีกทั้งยังพบปัญหา ๓ ส่วน คือ ๑. ปัญหาภายนอกชุมชน ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจปัญหาการเมือง ๒. ปัญหาภายในชุมชน เช่น การขาดความเข้มแข็งของชุมชนในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและภาษาอังกฤษ เป็นต้น ๓. ปัญหาจากภาครัฐ คือ การขาดการสนับสนุนที่ดีจากภาครัฐเท่าที่ควร สำหรับผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ ผลกระทบด้านบวกทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นรายได้ การประชาสัมพันธ์ชุมชน ส่วนผลกระทบด้านลบ คือ อาจเกิดปัญหาด้านอาชญากรรมและยาเสพติด โรคระบาด เป็นต้น แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านลวงเหนือ คือ การพัฒนารูปแบบของโฮมสเตย์และการสร้างแหล่งความรู้ชุมชน

สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา^{๒๘} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลางกรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่าประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ – ๖๐ ปี ทราบดีว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ทำรายได้หลักให้กับจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้และมีความเห็นว่าการใช้ชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ควรอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้เพราะมีความเห็นว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิมไว้จะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว อีกทั้งวัฒนธรรมงานประเพณี เทศกาล ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในชุมชน แต่พบว่าการเข้าไปมี

^{๒๗}กฤษฎา ชูยอารัย, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, *ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๒๘}สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง”, *ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เศรษฐศาสตร์การเมือง*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ก.

ส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวยังมีอยู่น้อยมากและภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ในส่วนของสถานการณ์ ปัญหาและอุปสรรคของปัจจัยดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๘ ประการ ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีปัจจัยดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบางประการ เช่น พิพิธภัณฑ์ ดนตรีพื้นบ้าน และวรรณกรรมท้องถิ่น ที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นปัจจัยดึงดูดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบปัญหาทั้งทางด้านบุคลากรที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมีอยู่น้อยและไม่ได้รับการสนับสนุนทั้งทางด้านนโยบายและงบประมาณ คนในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่ยังคงเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าวมีน้อย จากผลการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดนเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง ได้ดังนี้คือ ๑) การกำหนดนโยบายการศึกษาของรัฐเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเป็นเครื่องมือในการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ๒) การกำหนดนโยบายท่องเที่ยวของรัฐจำเป็นต้องส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ๓) เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการประเมินและที่สำคัญคือมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น ๔) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาครัฐองค์กรที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนไม่ควรมุ่งเน้นประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเป็นสำคัญ ควรมุ่งเน้นวัตถุประสงค์และความต้องการของเจ้าของชุมชนและประโยชน์ที่ชุมชนพึงจะได้รับอย่างยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านคุณภาพชีวิต ความมั่นคงทางสังคม ความงามทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนด้วย ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผูกครองทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้

นางนุช รุจิรังสีมันต์กุล^{๖๙} ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพในการบริการด้านการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ผลการศึกษพบว่าความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พักและเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการมีความคิดเห็นในระดับเหมาะสมมาก ทั้งสามด้าน เนื่องจากมีความเพียงพอของที่จอดรถและโดยรอบของสถานที่ท่องเที่ยว ความสะดวกรวดเร็วในการจองบ้านพัก หรือเต็นท์ที่พักและความเหมาะสมของอัตราค่าบริการบ้านพัก หรือเต็นท์ของอุทยานและมีข้อเสนอแนะ คือ การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น อยากให้จัดเจ้าหน้าที่เพิ่มในวันหยุดบริเวณทางเดิน ควรมีการบริการโทรทัศน์ ตู้เย็นภายในห้องพักควรเป็นมาตรฐานเดียวกันและอยากให้รัฐบาลสนับสนุนเงินงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

^{๖๙}นางนุช รุจิรังสีมันต์กุล, “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพในการบริการด้านการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง”, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖), หน้า ก.

ยุพิน ศรีหรั่ง^{๗๐} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ในการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยใช้สนามในการศึกษา คือ วัดถ้ำเอราวัณ วัดถ้ำสุวรรณคูหา วัดถ้ำกลองเพล วัดเจริญทรงธรรม (โบสถ์สี่ไม้) และอุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ โดยผู้วิจัยได้ยึดแนวทางสำหรับการวิเคราะห์ไว้ ๔ ประเด็น อันได้แก่ ๑) ด้านประวัติศาสตร์และความเป็นมา ๒) ด้านสภาพที่ตั้งและสิ่งแวดล้อม ๓) ด้านโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม ๔) ด้านชุมชนที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้ ๑) วัดถ้ำเอราวัณเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดหนองบัวลำภู ภายในวัดมีถ้ำต่าง ๆ มากมาย ประกอบกับมีความงดงามที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อาทิ หินงอก หินย้อย ที่มีรูปร่างทรงแปลกตาที่หาชมได้ยาก ๒) วัดถ้ำสุวรรณคูหาเป็นวัดที่มีโบราณสถานวัตถุ ที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์จังหวัดหนองบัวลำภู ๓) วัดถ้ำกลองเพลเป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านวิปัสสนา โดยเฉพาะมีพระเกจิอาจารย์ชื่อดังคือหลวงปู่ขาว อนาลโย ในสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเป็นสถานที่ที่ล้อมใสศรัทธาแก่ประชาชนบุคคลทั่วไปทั้งภาคอีสานและภาคอื่น ๆ ในประเทศ ๔) วัดเจริญทรงธรรมเป็นสถานที่ตั้งโบสถ์ไม้ที่สร้างด้วยไม้ตะเคียนทั้งหลังและมีอยู่แห่งเดียวในภาคอีสาน ๕) อุทยานแห่งชาติภูเก้า – ภูพานคำ เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ ๕๐ ของประเทศไทย พื้นที่ส่วนภูเก้าและส่วนภูพานคำ เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพป่า สัตว์ป่า และแหล่งน้ำซึ่งเป็นต้นน้ำของทะเลสาบเหนือเขื่อนอุบลรัตน์และสภาพทางธรณีนีที่น่าสนใจ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้และการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไปอีกด้วย ผู้วิจัยได้ยึดแนวทางสำหรับการศึกษาไว้ ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ๒) ด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ๓) วิเคราะห์ด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว ๔) วิเคราะห์ด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก ๕) วิเคราะห์ด้านแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่า ด้านการจัดการการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๕ แห่งนี้ ยังไม่มีการจัดการและรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นแนวทางชัดเจน เนื่องจากยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลอย่างเป็นทางการและขาดงบประมาณในการจัดการ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการบริหารจัดการกันเองภายในวัดและชุมชน ทั้งนี้ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในแหล่งท่องเที่ยว คือ ชุมชนขาดองค์ความรู้เรื่องการจัดการการท่องเที่ยว อาทิ การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การให้บริการมัคคุเทศก์และกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการการท่องเที่ยว โดยสรุปแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๕ แห่งนี้ ล้วนเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจ คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าประกอบด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

^{๗๐}ยุพิน ศรีหรั่ง, “การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ก.

ในการสนับสนุนและเร่งให้เกิดการพัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดหนองบัวลำภูต่อไป

สุธีรัตน์ คชสวัสดิ์^{๗๑} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวบ้านห้วยอี ตำบลบุ่ง อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีส่วนร่วมในลักษณะของการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน การร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การร่วมรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน การร่วมพัฒนาหมู่บ้านให้สะอาด การเป็นผู้นำทางไกด์ท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยว แต่ในส่วนของการประชุมกำหนดแนวคิด ออกกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวและกลุ่มองค์กรจากภายนอก ซึ่งเป็นผู้นำแนวคิดเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามารวบรวมข้อมูลและแบ่งสรรรายได้แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ให้กับสมาชิก ๘๐ เปอร์เซ็นต์ เข้ากลุ่มท่องเที่ยว ๑๕ เปอร์เซ็นต์ และเข้ากองกลางเพื่อนำไปพัฒนากิจกรรมของหมู่บ้าน ๕ เปอร์เซ็นต์ แต่สิ่งที่ชุมชนยังขาดความพร้อมคือ เรื่องเอกสารแนะนำการท่องเที่ยวภายในชุมชน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังขาดความชำนาญในการรวบรวมข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล สำหรับการวิจัยถึงผลที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติอันประกอบด้วยทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้อันเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวชุมชนและเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรป่า ในระดับปานกลางและเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น คือ การท่องเที่ยวทำให้ผืนป่าได้รับการดูแลมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและแสดงให้เห็นนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนรับรู้ ชาวบ้านในชุมชนไม่ใช่ผู้ทำลายป่า หากแต่เป็นผู้อนุรักษ์ผืนป่าและอยู่ร่วมกับผืนป่าแบบพึ่งพาอาศัยกัน ทรัพยากรดินและทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านห้วยอี ไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับทรัพยากรน้ำโดยตรงและทรัพยากรดินจากพื้นที่เส้นทางเดินป่าก็ไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางลบ ทั้งนี้เพราะการท่องเที่ยวเดินป่าไม่ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านที่ค่อนข้างลำบากทำให้มีช่วงเวลาที่นอกฤดูกาลท่องเที่ยว พื้นที่ป่าไม่ถูกรบกวนทำให้ผืนป่าได้ถูกพักฟื้นและคืนสภาพธรรมชาติเช่นเดิม ส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับผลของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีต่อสภาพทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ พบว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยและเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ การท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสต้อนรับบุคลากรจากภายนอก มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้วัฒนธรรม ทั้งทางด้านภาษา ประเพณี การแต่งกาย และเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันไปซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำประโยชน์มาสู่ชุมชนมากกว่า ถึงแม้รายได้ที่มาในรูปแบบของตัวเงินไม่มากนัก แต่การทำให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำความรู้ไปแลกเปลี่ยนกับผู้มาเยือน เพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับรู้และเข้าใจ ในวิถีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายของชาวปกากะญอ รวมทั้งการดำรงชีวิตด้วยการทำไร่หมุนเวียน เข้าใจว่าคนบนดอยก็สามารถอยู่

^{๗๑}สุธีรัตน์ คชสวัสดิ์, “การจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านห้วยอี จังหวัดแม่ฮ่องสอน” (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

ร่วมกับป่าได้แบบไม่ทำลายและยังทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าความสำคัญของความเป็นตัวตนของพวกเขาเอง มีความภาคภูมิใจและพร้อมที่จะกลับมาดูแลหมู่บ้านสืบไป

พจนา ชัชวาล^{๗๒} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้งหมด ๙ แห่ง กระจายอยู่ในทุกตำบลของอำเภอคำม่วน มีสภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอยู่ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จำนวน ๓ แห่ง คือ สิมโบราณ ตำบลเนินยาง พระบรมธาตุเจดีย์ธัญตีสถิตมหาธารณสรณ์ ตำบลโพธิ์ หม้อไหโบราณ ตำบลนาทัน ๒) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน ๓ แห่ง คือ ภูพานหยอด ตำบลทุ่งคลอง อ่างเก็บน้ำห้วยสมอทาบ ตำบลดินจี่ แหล่งไม้กลายเป็นหิน ตำบลนาบอน และด้านวิถีชุมชน จำนวน ๓ แห่ง คือ สวนศิริบุตร ตำบลโพธิ์ ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทยผ้าไหมแพรวาบ้านโพธิ์ ตำบลโพธิ์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรพื้นฟูเศรษฐกิจ ตำบลนาบอน การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพบว่า มีการดำเนินการใน ๒ กลุ่ม คือ การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยกลุ่มราชการและการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน กลุ่มราชการกำหนดนโยบายและแผนงานการท่องเที่ยว ให้การสนับสนุนในการประชาสัมพันธ์บอกเส้นทางท่องเที่ยว จัดนิทรรศการแสดงผลงานผลิตภัณฑ์ของชุมชนและให้ความรู้ในการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การพัฒนาความพร้อมของพื้นที่ การทำนุบำรุงรักษา และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ส่วนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าได้มีขั้นตอนในการจัดการการท่องเที่ยวไว้ ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น แนะนำแหล่งท่องเที่ยว อาสาสมัครนำเที่ยว ขั้นดำเนินการ มีการทำความเข้าใจ จัดสถานที่ ปรับ ตกแต่ง บำรุง รักษาแหล่งท่องเที่ยวและขึ้นสรุปผลการดำเนินงาน มีการประชุมร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน เพื่อวางแผนงานดำเนินงานทุกเดือน โดนสรุป สภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วน มีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีเส้นทางหลักถึง ๔ เส้นทาง ติดต่อกัน ๓ จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดสกลนคร และมีเส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยวสะดวก เป็นถนนลาดยางส่วนใหญ่และติดต่อเชื่อมโยงกันเป็นรูปวงแหวนสู่แหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ แห่ง และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวแต่ยังขาดรูปแบบการบริหารจัดการโดยภาครัฐและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต่อไป

สุชาดา วงษ์ชัยภูมิ^{๗๓} ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ๑. พัฒนาการของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท มีวิวัฒนาการและการส่งเสริมประสบการณ์การจัดการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

^{๗๒}พจนา ชัชวาล, “การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๗๓}สุชาดา วงษ์ชัยภูมิ, “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ก.

จนกระทั่งประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ยุคคือ ๑) ยุคเริ่มต้นการพัฒนาไปสู่การเป็นหมู่บ้านตัวอย่างซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีแบบแผนชัดเจน ๒) ช่วงการค้นพบซากโบราณวัตถุและการพัฒนาชุมชนไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ ๓) ช่วงการเริ่มนำการจัดการมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ๒. ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาทในปัจจุบันประกอบด้วยองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกประกอบด้วยหน่วยงานรัฐ และองค์การการพัฒนา ส่วนที่สองเป็นหน่วยงานภายในชุมชนประกอบด้วยคณะกรรมการแหล่งที่พักชุมชนบ้านปราสาทและกลุ่มเครือข่ายอาชีพ หรือศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นบุคคลภายในหมู่บ้าน โดยจะแบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบและการจัดการเป็นกลุ่มทำงานด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนกันและกัน ผลจากการศึกษาพบว่า สามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดีตามศักยภาพของชุมชน ๓. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่าชุมชนสามารถจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดีตามศักยภาพชุมชน แต่จะต้องรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดี ๆ และวิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบที่ได้สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ มีการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานและต้องการให้มีการพัฒนาปรับปรุงการจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป ๔. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาทพบว่า นักท่องเที่ยวมีระดับความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับสูง แต่ยังต้องการที่จะให้มีการปรับปรุงการให้บริการของชุมชนในจุดต่าง ๆ ให้ได้รับความสะดวกมากยิ่งขึ้น ๕. แนวทางในการพัฒนาการจัดการที่เหมาะสม คือ ควรจัดทำแผนกลยุทธ์ หรือแผนการท่องเที่ยวประจำปี ควรจัดทำคู่มือสำหรับนักท่องเที่ยวและคณะกรรมการชุมชน ควรมีการจัดเวทีสัมมนาเพื่อประชุมสรุปผลงานและทำการประเมินผลอย่างจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการมอบหมายงานโครงการในด้านประชาสัมพันธ์และการตลาดให้มีความชัดเจนและมีการจัดการแก้ไขปัญหาในระยะยาว รวมทั้งพัฒนาประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ และหาตลาดรองรับสินค้าของชุมชนให้เพียงพอและจัดรูปแบบการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นและส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านปราสาทให้เป็นลักษณะการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและควรให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่รุ่นหลัง

๒.๘.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมท้องถิ่น คือ วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เป็นมรดกสืบทอดกันมาแต่เก่าก่อน และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน โดยมีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญของคนในสังคมซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน

กมลาค ภูวนาธิพงศ์ และคณะ^{๗๔} ได้ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมแบ่งเป็น ๓ ระยะ ๑) ระยะแรก ช่วงก่อนการก่อตั้งเครือข่าย ๒) ระยะที่สอง ช่วงก่อตั้งเครือข่าย ๓) ระยะที่สาม ช่วงปัจจุบันของเครือข่าย โดยสภาพปัจจุบันของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมได้อาศัย

^{๗๔}กมลาค ภูวนาธิพงศ์ และคณะ, “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ก.

องค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญและผลักดันให้ชุมชนเกิดกระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มแกนนำที่เป็นหลักในการเชื่อมประสานที่สำคัญ โดยเฉพาะวัด องค์กรคณะสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การบริหารจัดการโดยใช้ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือเป็นสื่อกลางในการทำงานและสร้างเครือข่าย ลักษณะการทำงานของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมนั้นได้ก่อรูปเป็นเครือข่ายที่จำแนกตามกิจกรรมของชุมชน เป็นการทำงานที่ใช้กิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน การที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นได้นั้น ต้องมีการใช้หลัก PDCA ได้แก่ (P: Plan) การวางแผนแนวทางในการดำเนินงาน (D: DO) การลงมือปฏิบัติและดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผน ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ (C: Check) ตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ (A: Act) ขั้นตอนการนำผลการตรวจสอบมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานต่อไปช่วยในการดำเนินการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการของกลุ่มเครือข่าย ทั้งหมด ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ๑.) รวมกลุ่มเครือข่ายและการเลือกผู้นำเครือข่าย ๒.) จัดเวทีการประชุมกลุ่มเครือข่าย ระหว่างคณะสงฆ์ตำบลเวียงเหนือ และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ๓.) การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน ๔.) การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงาน ๕.) การติดตามประเมินผล และ ๖.) การรายงานผล ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการนั้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร และเครือข่าย เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหา ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างสรรคในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคม

จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ^{๗๕} วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวบริเวณวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีระดับความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง โดยนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวบริเวณวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมสูงสุด ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่านักท่องเที่ยวที่มีช่วงอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่างมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหารแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวและจุดเริ่มต้นของการเดินทางต่างก็มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหารไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ.๐๕

^{๗๕}จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ, “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๔), หน้า ก.

๒.๘.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ เป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน,หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้,วิธีทำให้คนรัก,หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักกรรที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจัดไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ สังคหวัตถุมี ๔ ประการ คือ ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน, ปิยะวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน, อุตถจริยาช่วยเหลือกันและสมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน

สมหมาย บัวจันทร์,^{๗๖} วิจัยเรื่องการวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแคกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านสมานัตตามากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ด้านทาน ด้านอุตถจริยาและลำดับสุดท้าย คือ ด้านปิยะวาจา เปรียบเทียบความพึงพอใจโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแล้ว พบว่า บุคคลที่มีระดับการศึกษาและรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความพึงพอใจต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ สำหรับเพศ อายุ สถานภาพ สมรส อาชีพ มีผลไม่ต่างกัน

ราชนัย ธงชัย,^{๗๗} วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง ผลการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีความพึงพอใจ ต่อการให้บริการในด้านทานเป็นอันดับแรก รองลงมา มีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านปิยะวาจาและสุดท้ายมีความพึงพอใจต่อการให้บริการในด้านอุตถจริยา โดยภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมาก

พระวีรวัฒน์ รอดสุโข^{๗๘} ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เรื่องสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ไตรลักษณ์

^{๗๖}สมหมาย บัวจันทร์, “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก.

^{๗๗}ราชนัย ธงชัย, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของหน่วยงานสัสดีอำเภอเมือง จังหวัดระยอง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า๙๒.

^{๗๘}พระวีรวัฒน์ รอดสุโข, “เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนาเรื่องสังคหวัตถุ๔ พรหมวิหาร๔ ไตรลักษณ์๓ กลุ่มเสริมสร้างลักษณะนิสัยชั้นประถมศึกษาปีที่๔ ระหว่างการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนและการสอนตามปกติ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๔๕), หน้า ก.

๓ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยชั้นประถมปีที่ ๔ ระหว่างการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนและการสอนตามปกติ พบว่า นักเรียนที่สอนโดยการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนประกอบวิชาพระพุทธศาสนา มีความรู้เพิ่มขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่สอนโดยการสอนตามปกติ

นิตรียา สนั่นเมือง^{๗๙} ได้กล่าวว่า การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑) ทาน การให้ ๒) ปิยวาจา การรู้จักพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ๓) อัตถจริยา เกื้อกูลกัน ๔) สมานัตตตา รู้จักการวางตนสม่ำเสมอและให้เข้ากับคนอื่น โดยหลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์กับการทำงานและการสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ได้ โดยผ่านพฤติกรรมตามธรรมชาติ อันได้แก่ ทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งด้านงานและส่วนตัว ให้ความคุ้นเคยเป็นกันเองและสนใจในทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานอื่น ชมและสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำงานดีและประพฤติดีและจัดให้มีการฝึกอบรม ประชุมสัมมนาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดความรู้และสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ

พงศ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล^{๘๐} ได้วิจัยเรื่องพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในทัศนะครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในทัศนะครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ตามความหมายของหมวดธรรมทั้ง ๓ หมวด ได้แก่ ขรവാสนธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ โดยเฉลี่ยมีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเป็นรายหมวดธรรม พบว่า มีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน หมวดธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษา อาชีวศึกษามีพฤติกรรมมากกว่าหมวดธรรมอื่น ๆ ได้แก่ ขรวาสนธรรม ๔ รองลงมา ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ส่วนหมวดธรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษามีพฤติกรรมน้อยกว่าธรรมอื่น ได้แก่ พรหมวิหาร ๔

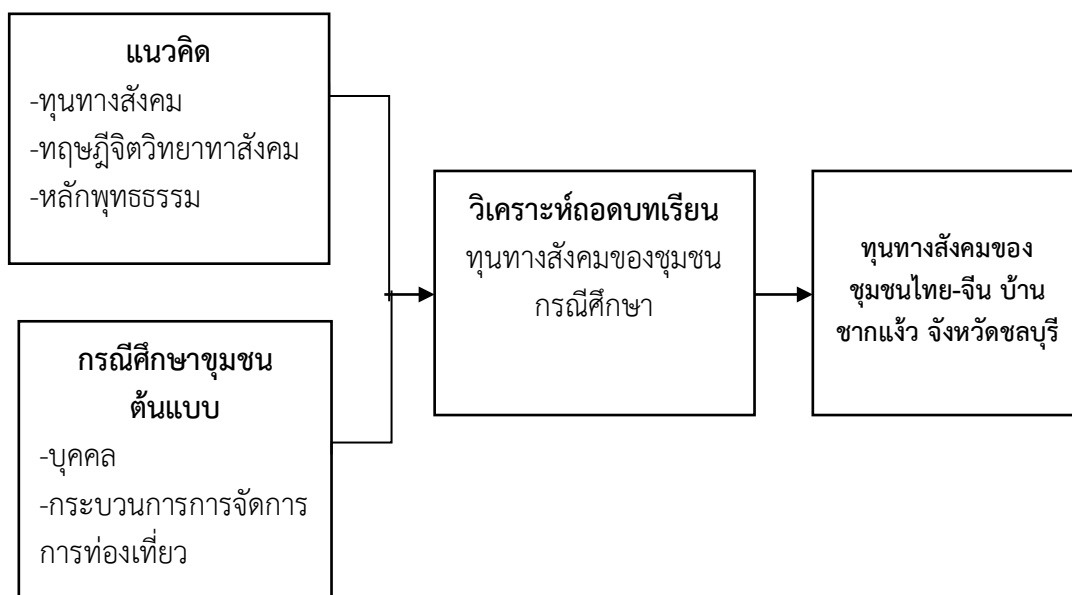
จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑) ทาน การให้ ๒) ปิยวาจา การรู้จักพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ๓) อัตถจริยา เกื้อกูลกัน ๔) สมานัตตตา รู้จักการวางตนสม่ำเสมอและให้เข้ากับคนอื่น โดยหลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์กับการทำงาน องค์กร ชุมชน และสถานศึกษา เพราะเป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หลักการครองใจคน,หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน

^{๗๙}นิตรียา สนั่นเมือง, **คู่มือรวบรวมกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการประพจน์คดีวินัยตามบทบัญญัติ พรบ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๘๐}พงศ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล, “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมในทัศนะครูอาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๑), หน้า ก.

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ในข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี” ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น วิธีการวิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับงานวิจัย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีกระบวนการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพการศึกษาศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี เพื่อถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นการสืบค้นโดยอาศัยเอกสารเบื้องต้นและใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและวิธีการสังเกตเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้นำเอาเทคนิคบางประการของวิธีการวิจัยอื่น ๆ ประกอบ เพื่อช่วยให้การวิจัยเกิดความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อการตรวจสอบข้อมูล เทคนิคการสำรวจอย่างเร่งด่วน (RRA - Rapid Rural Appraisal) ในการระบุผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาตามความมุ่งหมายของการวิจัย คือ ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีรายละเอียดดังนี้

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการศึกษาภาคสนาม (Field) การเลือกพื้นที่ศึกษาอาศัยการเลือกซึ่งมีหลักสำคัญ คือ เป็นพื้นที่ที่สอดคล้องและตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษา โดยเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ คือ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี

๓.๒.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ศึกษา อาศัยและกำเนิดในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้ เป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการให้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง อาศัยและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๕ คน โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ตลอดทั้งวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน ผู้นำภาครัฐ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว

๒. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบไปด้วย กรรมการบริหารชุมชน

๓. บุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ตลอดทั้งให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย ผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชน ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย มีดังนี้

๑. ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม, ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคม รวมถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบในการสัมภาษณ์

๒. ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าความรู้ในเรื่องระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จรรยาบรรณของนักวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้เข้าใจในระเบียบวิธีการวิจัย อันจะนำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา

๓. ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกแก่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้สัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้แต่ละประเด็นคำถาม โดยสร้างข้อคำถามจากกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ต้องการศึกษา ลักษณะของคำถามเป็นคำถามปลายเปิด ซึ่งมีแนวคำถามการสัมภาษณ์ดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้แต่ละประเด็นคำถาม โดยสร้างข้อคำถามจากกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ – สกุล

๑.๒ เพศ

๑.๓ อายุ

๑.๔ อาชีพ

๑.๕ ระยะเวลาการเข้าอาศัยอยู่ในชุมชน

๑.๖ สถานภาพในชุมชน

๑.๗ มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆในชุมชนจำนวน

ส่วนที่ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชน

๒.๒ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะใด

๒.๓ ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างไร

ส่วนที่ ๓. ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน

๓.๑ บุคคลที่มีองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่มีจิตสาธารณะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน เป็นต้น ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีบุคคลดังที่กล่าวมานี้มากน้อยเพียงใด

๓.๒ กลุ่มองค์กรต่าง ๆ กลุ่มกิจกรรมและอาสาต่าง ๆ ในชุมชนของท่านมีกลุ่มหรือองค์กรอะไรบ้าง

๓.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีต ประเพณีท้องถิ่น ค่านิยม ความเชื่อ ในชุมชนของท่านมีอะไรบ้าง

๓.๔ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเลและผลผลิตทางการเกษตร ในชุมชนของท่านมีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากน้อยเพียงใด

ส่วนที่ ๔. บทบาทของทุนทางสังคม

๔.๑ จากข้อมูลดังที่กล่าวมาข้างต้น ท่านคิดว่าสิ่งใดที่เป็นจุดเด่นที่สุดในชุมชนของท่าน

๔.๒ ท่านคิดว่าสิ่งใดที่มีบทบาทมากที่สุดในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน

ส่วนที่ ๕. ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชน

๕.๑ ท่านคิดว่ากิจกรรมใดในชุมชนของท่านที่สร้างเอกลักษณ์ให้แก่ชุมชน

๕.๒ ท่านมีส่วนร่วมส่งเสริมในกิจกรรมนี้อย่างไร

๕.๓ ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีความเกื้อกูลกันดีหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ ๖. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๑ วิธีปฏิบัติ

๖.๑.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร

๖.๑.๒ ชุมชนมีแผนการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร

๖.๑.๓ ประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน
เป็นอย่างไร

๖.๒ วิธีการดำเนินกิจกรรม

๖.๒.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร

๖.๒.๒ ชุมชนมีขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมอย่างไร

๖.๒.๓ การให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ในการทำกิจกรรมตามประเพณี และกิจกรรมทางสังคม เป็นอย่างไร

๖.๓ ประโยชน์ของการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๓.๑ ท่านได้รับประโยชน์อะไรบ้างในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๓.๒ ชุมชนได้รับประโยชน์อะไรบ้างในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๔ การประเมินผล

๖.๔.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลของกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร

๖.๔.๒ ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลของกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร

ส่วนที่ ๗ ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ปัญหา

๒. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ใช้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยมีประเด็นคำถามหลักครอบคลุมคำถามการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ส่วนที่ ๓. ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน

ส่วนที่ ๔. บทบาทของทุนทางสังคม

ส่วนที่ ๕. ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชน

ส่วนที่ ๖. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

ส่วนที่ ๗. ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ปัญหา

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ๒ แหล่ง ได้แก่ การศึกษา ค้นคว้าข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและการศึกษาในภาคสนาม โดยการเข้าไปในชุมชน เป็นช่วง ๆ มีการแนะนำตัวและสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีการแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้ง โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะนำไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และมีวิธีในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยอาศัยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อการตรวจสอบข้อมูล

ได้จากบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกัน ควบคู่ไปกับบริบทของชุมชน โดยมีรายละเอียดของการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ดังนี้

การเก็บข้อมูล (Data Collection) ใช้วิธีการในการศึกษาวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ๓ วิธีการหลัก ได้แก่

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มี ๒ แบบ ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้แต่ละประเด็นคำถาม โดยสร้างข้อคำถามจากกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัย เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว ด้านวัฒนธรรมและทุนทางสังคมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

๒) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยมีประเด็นคำถามหลักครอบคลุมคำถามการวิจัยและคำถามสามารถเพิ่มเติมได้ตามการสัมภาษณ์ที่เกิดขึ้น

๑.๑ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แบบตัวต่อตัว เพื่อเปิดเผยทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยกำหนดคำถามออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ให้ครอบคลุมตามความมุ่งหมายของการวิจัย ก่อนทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แจ้งถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งขอความอนุเคราะห์ในการจดบันทึกและบันทึกเสียง ในระหว่างทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นของตนเองต่ออีกฝ่าย โดยอิสระ ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ ๖๐-๙๐ นาที ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการสัมภาษณ์จนกว่าจะหมดข้อสงสัยหรือไม่พบข้อมูลใหม่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) จึงเป็นอันเสร็จสิ้นการทำการสัมภาษณ์

๑.๒ การจดบันทึก (Field note) เป็นการบันทึกบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชน และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงในระหว่างทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกในประเด็นที่สำคัญหรือข้อมูลหลักที่น่าสนใจเมื่อเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลอื่น ๆ โดยทันที เช่น ท่าทาง น้ำเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริงที่สังเกตเห็น ข้อมูลหลักที่ได้มานั้นนำมาทำการบันทึกและถอดเทปเป็นรายวัน เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ไม่ชัดเจนหรือขาดหาย เพื่อประโยชน์ในการนำไปศึกษาเพิ่มเติมในการทำการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไปและข้อมูลหลักที่ได้มา ผู้วิจัยจะทำการถอดเทปแบบคำต่อคำประโยคต่อประโยค พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งโดยการฟังเทปบันทึกเสียงนั้นซ้ำ

๑.๓ การสังเกต (Observation) โดยการเข้าไปอยู่ในพื้นที่ศึกษาในบางโอกาส เพื่อทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในการศึกษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของชุมชน

๒. การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เอกสารที่จะใช้ในการวิเคราะห์นั้น มีดังนี้

๒.๑ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ ศึกษาข้อมูลหลักธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

๒.๒ ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องนับตั้งแต่ด้านเอกสาร หนังสือพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๓. การสืบค้นข้อมูลที่เป็นการทำของพื้นที่ชุมชนชาวกะเหรี่ยง ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี ทั้งที่ดำเนินการจากหน่วยงานของรัฐเผยแพร่ผ่านสารคดี อาทิ

๓.๑ รายการคัมภีร์วิถีรวัย ตอน เปิดคัมภีร์รวัย ลุยตลาดจีนโบราณชาวกะเหรี่ยง

๓.๒ รายการแจ้วพาเที่ยว ตอนตลาดจีนโบราณบ้านชาวกะเหรี่ยง

๓.๓ รายการทั่วถิ่นแดนไทย ตอนเสน่ห์ชุมชนจีนโบราณชาวกะเหรี่ยง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ดังนี้

๑. ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ทำการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๒. สร้างแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกตตามกรอบที่กำหนด

๓. ให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบให้คำแนะนำ

๔. ผู้วิจัยนำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุม วิทยานิพนธ์ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมของถ้อยคำ

๕. ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นนำเสนอแก่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ได้ตรวจสอบ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมของถ้อยคำ

๖. นำแบบสอบถามที่ตรวจสอบเรียบร้อยแล้วนำเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญา นิพนธ์เพื่อปรับปรุงแก้ไขและจัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) ได้ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องแล้ว จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักการยืนยัน ๓ เสา แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และนำเสนอต่อไป โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดแยกประเด็นและจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายในการวิจัยครั้งนี้

๓.๕.๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา(Descriptive and analytic Study) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์แยกประเภทและหาข้อสรุป แล้วเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย สำหรับการสร้างข้อสรุปต่อไป

๓.๕.๓ สรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ดังนี้

๑) การใช้แนวคิดทฤษฎีและสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ โดยมี ๓ ขั้นตอน คือ ก่อนการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้มีกรอบในการวิจัยและมีระบบในการศึกษาปรากฏการณ์ ระหว่างการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้สามารถสร้างสมมติฐานชั่วคราว หรือวัตถุประสงค์ได้อย่างมีทิศทางและขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างบทสรุป เพื่อตรวจสอบว่าสอดคล้องหรือไม่กับทฤษฎี

๒) การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้มั่นใจในความเชื่อถือได้และความครบถ้วนของข้อมูล และเพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยได้

๓) การจัดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล หลังจากการจัดบันทึกข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะทำดัชนีข้อมูลเพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มา เป็นการสะสางข้อมูลพร้อมกับปูพื้นสำหรับการวิเคราะห์ โดยทำดัชนีข้อมูล ๓ ชนิด คือ ดัชนีเชิงบรรยาย ดัชนีเชิงตีความ และดัชนีเชิงอธิบาย

๔) การทำข้อสรุปชั่วคราว เป็นการนำความคิดที่ได้จากการทำดัชนีข้อมูลและเชื่อมโยงดัชนีนั้นเข้าด้วยกัน โดยการเขียนประโยค หรือข้อความเชิงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะของดัชนีหรือข้อมูลที่ศึกษาเชื่อมโยงกับดัชนีเหล่านี้ หรือบางครั้งอาจสร้างข้อสรุปชั่วคราวเป็นย่อหน้า หรือข้อความยาว ส่วนข้อมูลใดไม่ต้องการหลังจากทำข้อสรุปชั่วคราวแล้วก็กำจัดออกไป

๕) การสร้างข้อสรุปและพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำข้อสรุปย่อย เหล่านั้นเชื่อมโยงเป็น บทสรุป โดยทำเป็นระบบ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาทูตทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อถอดบทเรียนทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล เรียบเรียงและสังเคราะห์ผลงานวิจัย โดยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแนวทางเพื่อค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัยจากการสัมภาษณ์แบบเจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่อาศัยและกำเนิดในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๕ คน มีรายละเอียดของผลการศึกษา ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

ปรากฏในนิราศเมืองแกลง เมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๙ สุนทรภู่ รัตนกวีของไทย ได้เดินทางจากกรุงเทพมหานครเพื่อไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลง จังหวัดระยอง ได้เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลง ความว่า

“ถึงปากช่องหนองชะแก้วเข้าแล้วถาง แม่น้ำค้างอรัญญาได้อาศัย
เป็นที่ลุ่มชุมชังคงคาลัย วังเวงใจรีบเดินไม่เมินเลย
หนทางรื่นพื้นทรายละเอียดอ่อน ในดงดอนดอกพะยอมหอมระเหย
หายละหวยด้วยพระพายมาชายเซย ชะแง้งเอยแห่งนทศนา”

“โกเล่าให้ฟังว่า บ้านที่เมืองจีนของอาทิงใหญ่โตมี ๖๔ ประตู โดนทหารคอมมิวนิสต์จีนยึดทั้งหมด ทำให้ต้องหนีมาเมืองไทยและเริ่มตั้งตัวใหม่ เริ่มจากเป็นลูกจ้างทำบัญชีที่ร้านในกรุงเทพ ก่อน เส้นทางแสนยากลำบากตอนมาที่เมืองไทยขึ้นเรือสำเภากันมาเป็นร้อย ๆ ชีวิต บ้างก็ไม่ถึงจุดหมายเพราะตายบนเรือสำเภา จึงสู้ชีวิตเรื่อยมาและมีโอกาสได้มาอยู่ซากแก้ว มีครอบครัวและใช้เงินเก็บซื้อที่ดินทำกิน ถางที่เพิ่มจนมีที่ทำไร่ ทำสวนหลายร้อยไร่ มีเงินปลูกบ้านตึกอยู่ ทางบ้านก็เปิดร้านค้าขาย เช่นเดียวกันกับหลาย ๆ เจ้า”^๑

ซากแก้ว ชื่อเดิม คือ หนองซากแก้ว เพราะด้วยภูมิประเทศเดิมเป็นที่ลุ่ม มีลำคลองขนาดเล็กอยู่ภายในชุมชน คำว่าซากแก้ว คนจีนจะออกเสียงว่า ซังจั่ว ตามลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มจึงเรียกกันว่า หนองซากแก้ว แต่เมื่อตัดให้สั้นและเพี้ยนไปตามยุคสมัย ก็จะเป็นซากแก้ว หรือซากแก้วในปัจจุบัน

ในอดีตแรกเริ่มจากการมีหัวเฉียว หรือคนจีนแต่จิว เดินทางหนีความแห้งแล้งจากประเทศบ้านเกิดสู่ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์อย่างเชื่อมโยง หรือประเทศไทย หลายตระกูลไม่มีจุดมุ่งหมาย

^๑Pee-Pol, “เป็น มา: ซากแก้ว”, โอเคเนชั่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://oknation.nationtv.tv/blog/pee-pol> [๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑].

มาสู่ชากแง้วโดยตรง แต่มีเพียง ๔ ตระกูลที่มุ่งสู่ชากแง้ว แรกเริ่มที่มาสร้างผังเมืองของหมู่บ้านยุคเริ่มต้น ทำให้ชากแง้วดูเหมือนตลาดสัปดาห์ หรือตัวอำเภออื่น ๆ มีลักษณะบ้านเป็นห้อง มีถนนหมู่บ้านเป็นสี่เหลี่ยมเหมือนหมู่บ้านจัดสรร ตั้งในแนวที่ไม่ทำให้น้ำท่วมได้โดยง่าย การมาก่อนของตระกูลแรก ๆ โดยเฉพาะ ๔ ตระกูลใหญ่ เมื่อคนจีนผู้มาก่อนเริ่มตั้งรกรากได้และเห็นว่าพื้นที่เหมาะกับการอาศัยอยู่ จึงชักชวนคนรู้จักให้มาอยู่ร่วมกัน ผู้มาทีหลังก็ทยอยเข้ามาสู่ชากแง้ว เมื่อผู้คนต่างไหลเข้ามาทำให้หมู่บ้านจีนนี้เริ่มเป็นรูปเป็นร่าง ต่างคนต่างทำกินโดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม จับจอง ถากถางที่ดิน เกิดการจ้างแรงงานคนไทยจากต่างจังหวัดจำนวนมากว่ากันมาถึงหลักหมื่นคน ทำให้การค้าและกิจการต่าง ๆ รุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีโรงไม้เกิดขึ้นหลายโรงมาก นี่คือการเลื่อนฐานะตนเองจากผู้อพยพสู่เจ้าแก้วของคนจีนโพ้นทะเล นอกจากโรงไม้ที่ชุมชนแห่งนี้ยังมีโรงเผาถ่านและโรงเลื่อยที่เลื่องลือถึงปัจจุบัน

คนสองยุค ๒๕๐๓ กล่าวว่า บ้านชากแง้ว สมัยเมื่อเกือบ ๑๐๐ ปี ย้อนหลัง ยังเป็นบ้านป่าห้อมล้อมด้วยต้นไม้ใหญ่หลากหลายพันธุ์ ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่ มาตั้งรกรากที่บางกอกก่อนแล้วค่อย ๆ พากันเคลื่อนย้ายมาหาที่ทำกินที่บ้านชากแง้ว อาชีพหลักของชาวบ้านที่นี่ คือ การทำไร่มันสำปะหลัง เริ่มจากการถากถางยุบผืนป่า ซึ่งสมัยนั้นใครมีแรงจับจองเท่าไรก็ได้เพราะป่ายังไม่มีเจ้าของบางคนจับจองได้เป็น "๑๐๐๐ ไร่" จนถึงปัจจุบันยังคงอยู่ก็มี^๒

เริ่มแรกมีคนมาอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน พอเห็นว่าสามารถจับจองที่ทำกินกันได้เลยกระจายข่าวให้ญาติพี่น้องอพยพตามกันมามากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ คนที่มีผืนดินหลายร้อยไร่ พอทำเองไม่ไหวก็เริ่มจ้างคนงานมาช่วยทำ เลยทำให้คนต่างถิ่นอพยพมาสมทบอีกมากมายจนทำให้มีการปลูกห้องแถวพาณิชย์ค้าขายกันขึ้น แต่เป็นเรือนไม้เพราะสมัยนั้นยังไม่มีคอนกรีตหรือปูนซีเมนต์ มีปูนซีเมนต์มาเสริมบ้านเรือนประมาณ ๓๐-๔๐ ปีหลัง ๆ นี้เอง

จะว่าไปการทำไร่มันสำปะหลังของชาวชากแง้วนั้นไม่ธรรมดาเพราะที่นี่มีโรงงานไม้แปรงหลายโรงงานเลยทีเดียว เช่น โรงไม้เจ๊กกั้ง โรงไม้๗๗๗ โรงไม้๕๕๕ เป็นโรงไม้แปรงดิบส่งโรงงานใหญ่อีกทีหนึ่ง มาตอนหลังถึงมี โรงไม้ ช.ชัยวัฒน์ สามารถทำแปรงสามคูเม็ตเลยทีเดียว ปัจจุบันโรงไม้เก่ารกร้างไปหมดแล้วเหลืออยู่ไม่กี่แห่ง เช่น โรงไม้ ช.ชัยวัฒน์ ที่ยังคงหยดยืนผ่านพ้นกาลเวลามาได้

นอกจากมีโรงไม้แปรงแล้ว ยังมีโรงเลื่อยจักรแปรรูปไม้ขนาดใหญ่ด้วย ยังจำภาพของรถพ่วงสิบล้อขนาดใหญ่ บรรทุกต้นไม้สูงขนาดผ่าศูนย์กลาง ๒-๓ เมตร วิ่งเข้าออกโรงเลื่อยวันละหลายเที่ยว โรงเลื่อยเองก็ไม่เคยหยุดเสียงเลื่อยยักษ์ตัดซอยต้นซุงดังโถงเฉ่ง ๆ ทั้งวันทั้งคืน ๒๔ ชั่วโมงก็ว่าได้ บริเวณโดยรอบขอบรั้วของโรงเลื่อยก็จะมีบ้านเรือนของผู้มาใช้แรงงานในโรงเลื่อยปลูกอาศัยอยู่เป็นร้อยหลังคาเรือน หลังเล็กบ้างใหญ่บ้าง ปะปนกันไป

อาชีพที่เป็นรองจากอาชีพหลัก ก็คือ การทำเตาเผาถ่าน ซึ่งสมัยนั้นยังไม่มีเตาแก๊สและเตาไฟฟ้า คนยุคแรก ๆ ใช้เตาฟืนในการทำอาหารก่อนแล้วพัฒนามาใช้เตาถ่านทีหลัง อันนี้ถือว่า

^๒คนสองยุค ๒๕๐๓, “ชากแง้ว: ชุมชนแนะนำ”, โอเคเนชั่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/loongsong/2013/02/28/entry-1> [๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑].

ทันสมัยที่สุดในยุคนั้น ผู้ที่ทำอาชีพเผาถ่าน คือ คนที่ใช้แรงงานในโรงเลื่อยนั้นแหละ เพราะคนข้างในสามารถนำเศษไม้จากการแปรรูปออกมาได้ฟรี ๆ พอตอนหลังเริ่มเผาถ่านกันมากขึ้น ทางโรงเลื่อยเลยตัดปัญหาการแย่งเศษไม้กันด้วยการขายเศษไม้

ปัจจุบันโรงเลื่อยปิดกิจการไปแล้วแต่อาชีพเผาถ่านยังอยู่ โดยคนเผาถ่านใช้วิธีเอารถออกซื้อเศษไม้หรือต้นไม้เล็ก ๆ ตามหมู่บ้านต่างถิ่น เรียกว่าได้ไม้อะไรก็มาทำการเข้าเตาเผาเลยไม่ต้องเลือกคุณภาพไม้เหมือนแต่ก่อน

สรุปได้ว่าบ้านซากแก้วมีอายุยาวนานนับเป็น ๑๐๐ ปี มีผู้คนอาศัยอยู่หลายเชื้อชาติเป็นย่านการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน คนจีนแต่จิวที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่บริเวณบ้านซากแก้วได้นำวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี และวิถีชีวิตของคนจีนมาผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนไทย เกิดเป็นวิถีชีวิตชุมชนไทย-จีน จากอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ได้อย่างสมบูรณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเรียนรู้วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมของชุมชน

๔.๑.๒ สภาพทางกายภาพ

ที่ตั้งของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

ชุมชนบ้านซากแก้วเป็นชุมชนที่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานมาแต่ในอดีต ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๐ ทางทิศใต้ของเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยมีระยะห่างจากสำนักงานเขตเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ไปทางทิศใต้ ประมาณ ๖ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๑๓.๓ ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	หมู่ที่ ๑๒ บ้านนอก
ทิศใต้	ติดกับ	หมู่ที่ ๑๑ บ้านมาบพิกทอง
ทิศตะวันออก	ติดกับ	หมู่ที่ ๑๓ บ้านหนองผักกูด
ทิศตะวันตก	ติดกับ	หมู่ที่ ๙ บ้านเนินทราย

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านชากแง้ว เป็นพื้นที่ราบสลับเนินเขา มีภูเขาเอียงลาดจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของลำห้วยและแหล่งน้ำสาธารณะ ได้แก่ คลองชากแง้ว ซึ่งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของชุมชน พื้นที่รอบลำห้วยใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่นา ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ข้าว และมะพร้าว มีการเพาะปลูกกระจายอยู่ทั่วไป

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของชุมชนบ้านชากแง้ว มีสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม ๒ ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ จะพัดพาเอาความกดอากาศต่ำจากประเทศจีนเข้ามาทำให้มีฝนตกน้อยและมีความชื้นต่ำ ส่วนช่วงลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม จะพัดพาเอาความชื้นในทะเลอันดามันและอ่าวไทยเข้ามาทำให้มีฝนตกมาก มีความชื้นสูงและความกดอากาศอยู่ในเกณฑ์ต่ำ สำหรับช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงเปลี่ยนลมมรสุมจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อุณหภูมิจะสูงกว่าช่วงอื่นแต่จะไม่สูงมากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเล กระแสลมและไอน้ำช่วยให้อากาศร้อนเบาบางลงและทำให้มีฝนตกหนักบางพื้นที่^๓

แผนภาพที่ ๔-๓ ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านชากแง้ว ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

^๓สำนักงานเทศบาลตำบลห้วยใหญ่, สภาพและข้อมูลพื้นฐาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.huayyai.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=59 [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

จำนวนประชากรในพื้นที่

จำนวนประชากรซึ่งได้ข้อมูลจากเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ปี พ.ศ ๒๕๕๙ พบว่าชุมชนบ้านชากแง้ว มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รวม ๑,๖๕๒ ครัวเรือน ประชากรในพื้นที่รวมทั้งสิ้นจำนวน ๔,๔๕๘ คน ประชากรชาย ๒,๒๔๙ คน ประชากรหญิง ๒,๒๐๙ คน

๔.๑.๓ สภาพทางชีวภาพ

ลักษณะการใช้ที่ดิน

ลักษณะการใช้ที่ดินในชุมชนบ้านชากแง้ว สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ที่ดินสาธารณประโยชน์และที่ดินโล่งว่าง

๑. ที่ดินสาธารณประโยชน์ ประกอบด้วย

๑.๑ สถานที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลเพ็ญศิริ โรงเรียนเทศบาล ๑ บ้านหนองชากแง้ว โรงเรียนผืนแจ่มวิสาสอน

๑.๒ สถานที่ราชการ ได้แก่ สถานีอนามัยบ้านหนองชากแง้ว ที่ทำการตำรวจชุมชนเขตงานที่ ๕ (บ้านชากแง้ว)

๑.๓ ย่านเศรษฐกิจ ได้แก่ ย่านตลาดสดชุมชนชากแง้ว บริเวณชุมชนบ้านชากแง้วริมถนนสายหลัก

๑.๔ ศาสนสถาน ได้แก่ วัดตะเคียนทอง ศาลเจ้าแม่ทับทิม โรงเจ

๑.๕ พื้นที่สำคัญ ได้แก่ สุสานจีนซู่ต้ง โรงหนังโบราณ โรงผื่นโบราณ โรงจั่วโบราณ

๒. ที่ดินโล่งว่าง ประกอบด้วย

๒.๑ พื้นที่นันทนาการ ได้แก่ บริเวณสนามหญ้าและลานกีฬาในโรงเรียนบ้านหนองชากแง้ว

๒.๒ พื้นที่จอดรถ ได้แก่ พื้นที่บริเวณหน้าศาลเจ้าแม่ทับทิม พื้นที่บริเวณด้านหลังตลาดสด

๒.๓ พื้นที่สีเขียว ได้แก่ พื้นที่บริเวณริมคลองหนองชากแง้ว

๒.๔ พื้นที่รกร้างไม่ได้ทำประโยชน์

๔.๑.๔ สภาพทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านชากแง้วเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีตลาดชากแง้ว ซึ่งเคยมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าของชุมชนมีจุดเริ่มต้นเมื่อ ๕๐ ปี แล้ว ยุคนั้นเป็นยุคที่รุ่งเรืองมาก ตอนแรกมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเดินทางมาตั้งรกราก ๔ ตระกูลใหญ่ ส่วนใหญ่มาประกอบอาชีพโดยการแผ้วถางป่า เพื่อทำการเกษตร เช่น ปลูกไผ่สำหรับแปรรูป ไร่สับปะรด ไร่มะพร้าว และขยายความเจริญจากการเกษตรไปสู่การพัฒนาเป็นโรงงานไม้แปรรูป ทำให้ชุมชนมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทั้งเป็นแหล่งงาน ย่านที่พักอาศัย ย่านการค้าและย่านบันเทิงของชุมชน เมื่อความเจริญย้ายไปพัวพันทำให้เกิดกิจการต่าง ๆ ในพื้นที่ชากแง้วซบเซาลง บ้างปิดบ้างย้าย^๔

^๔บ้านหนองชากแง้ว, ความเป็นมาชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://nongchakngaew.com/history.php> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

ในปัจจุบันการหาไว้ในพื้นที่ว่าจ้างแรงงานชาวต่างชาติ คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำงานต่างถิ่น ส่วนน้อยทำไร่และค้าขายในพื้นที่ชุมชน

การค้าขายภายในชุมชนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยใช้ที่อยู่อาศัยเป็นแหล่งค้าขายและจำหน่ายสินค้าในบริเวณหน้าบ้าน สภาพการค้าของชุมชนในปัจจุบันสามารถแบ่งเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑. ตลาดสดซากแก้ว (เป็นตลาดที่จำหน่ายอาหารสด อาหารแห้ง และอาหารปรุงสำเร็จ)
๒. ย่านการค้าบริเวณหน้าโรงเรียนเก่า (เป็นย่านการค้าที่ให้บริการแก่ชุมชน เช่น ร้านขายของแห้ง ร้านขายสินค้าอุปโภคและบริโภค ร้านขายเครื่องมือเกษตรกรรมและร้านอาหาร)
๓. ตลาดเงินโบราณบ้านซากแก้ว (เป็นตลาดที่มีการค้าขายสินค้าอุปโภค-บริโภค ตลาดนี้เปิดทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา ๑๕.๐๐ -๒๑.๐๐ น.)

แผนภาพที่ ๔-๔ ตลาดสดซากแก้ว ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

แผนภาพที่ ๔-๕ ตลาดจีนโบราณบ้านแขกแก้ว^๕

^๕บันทึก, ๕ ที่เที่ยวเช็คอินพัทยา ที่ครั้งนี้จะไม่เหมือนเดิมกับ Smart Pattaya by DASTA V.2, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/36732789> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

จากข้อมูลของแผนพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๙ แสดงอาชีพของประชาชนดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔-๑ อาชีพของประชาชนในหมู่ที่ ๑๐ บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จังหวัดชลบุรี

อาชีพ	ค้าขาย	รับจ้าง	ทำสวน	อุตสาหกรรม ในครัวเรือน	ทำไร่	เลี้ยงสัตว์	ทำนา
จำนวน ครัวเรือน	๓๖๘	๓๔๖	๑๙๖	๓๘๑	๓๒๙	๓๒	-

๔.๑.๕ สภาพทางสังคม

ปัจจุบันชุมชนบ้านซากแก้วมีการจัดระเบียบสังคมเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้าน และมีคณะกรรมการสุขาภิบาลดำเนินงานด้านสาธารณูปโภคและยังมียกย่องชมเชยชาวบ้านช่วยทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นการร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชาวบ้าน อย่างเช่น การที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันทำให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อวางรากฐานให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการจัดระเบียบทางสังคมเช่นนี้ทำให้ชุมชนบ้านซากแก้วเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข รายชื่อผู้บริหารชุมชนและคณะกรรมการดำเนินงานด้านกิจกรรม มีดังนี้

ตารางที่ ๔-๒ รายชื่อผู้บริหารชุมชนบ้านซากแก้ว

ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
๑.นายวิชัย วุฒิประภากุล	ผู้ใหญ่บ้าน
๒.นายดิเรก เกียรติกุล	ประธานชุมชน
๓.นายมน โมนิทธิกุล	รองประธานชุมชน
๔.นายอดิศักดิ์ ปิยะไทยเสรี	กรรมการฝ่ายปกครอง
๕.นายชัยวัฒน์ นาคจรัสโรจน์	กรรมการฝ่ายป้องกันฯ
๖.นายอุดร จันทร์สว่าง	กรรมการฝ่ายป้องกันฯ
๗.นายเสริม เลิศสมจิตร	กรรมการฝ่ายป้องกันฯ
๘.นางกมลพันธ์ ไตรศุโขโชค	กรรมการฝ่ายพัฒนาฯ
๙.นางสายใจ เต็งสุวรรณ	กรรมการฝ่ายการพัฒนาฯ
๑๐.นายแซ วชิระนันท์กุล	กรรมการฝ่ายการคลัง
๑๑.นายเสรี โลมาทอง	กรรมการฝ่ายการคลัง
๑๒.นางศิวพร เทียนธรรม	กรรมการฝ่ายสาธารณสุข
๑๓.นายอ๊อด สวัสดิ์	กรรมการฝ่ายสวัสดิการและสังคม
๑๔.นางจารุภา ไหลสกุล	กรรมการฝ่ายสวัสดิการและสังคม
๑๕.นางอรรณณ เกียรติกุล	กรรมการฝ่ายการศึกษา
๑๖.นางทัศนีย์ เอ็มโอช	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

ลักษณะอาคารและสถาปัตยกรรม

ลักษณะอาคารของชุมชนบ้านซากแก้ว มีลักษณะอาคารที่พักอาศัยเป็นห้องแถว และตึกแถวที่มีการใช้วัสดุก่อสร้างที่ใช้ไม้เป็นส่วนใหญ่ หรือครึ่งตึกครึ่งไม้และมีตึกแถวที่ใช้คอนกรีต ลักษณะอาคารมีความพิเศษ โดยเฉพาะบริเวณซอยโรงเจที่มีลักษณะอาคารที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ราวระเบียงและส่วนด้านหน้าของอาคาร ที่ลวดลายของลักษณะเฉพาะส่วนไม้ค้ำยันหลังคาบริเวณ ระเบียงชั้นสองมีลักษณะแตกต่างกัน ทำให้ชุมชนบ้านซากแก้วมีเสน่ห์และเอกลักษณ์ทาง สถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ และยังมีลักษณะของบ้านประตูปานเพี้ยมสมัยโบราณ ช่องระบายอากาศ ช่องมองดูโจรและไม้ค้ำยันกันสาด เป็นต้น จำนวนชั้นของอาคารในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชั้นเดียว และสองชั้น ลักษณะอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของชุมชนประกอบด้วย อาคารเรือนแถว ห้องแถวไม้ โรงหนังเก่า โรงเจ ศาลเจ้าแม่ทบทิม วัดตะเคียงทอง

อาคารในพื้นที่ชุมชนบ้านชากแง้ว มีลักษณะรูปแบบอาคารจำแนกตามประเภท การใช้
อาคารและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

๑. อาคารแถว ห้องแถวไม้

๑.๑ อาคารแถวชั้นเดียว หรือเรือนแถวชั้นเดียว

๑.๒ อาคารแถว ๒ ชั้น หรือเรือนแถว ๒ ชั้น

๑.๓ อาคารเดี่ยว ๒ ชั้น^๖

ศาสนา

ในชุมชนบ้านชากแง้วมีศาสนาประจำหมู่บ้านคือศาสนาพุทธ นิิกายเถรวาทและความเชื่อ
ความศรัทธาในองค์เจ้าแม่ทับทิม เนื่องจากชุมชนบ้านชากแง้วเป็นชุมชนจีนดั้งเดิมมาแต่อดีต
ชุมชนชากแง้วจึงให้ความเคารพต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่เป็น
ที่ทราบกันดีว่า หากผู้ใดที่มีความประพฤติปฏิบัติดีและศีลธรรมประจำใจนั้น เมื่อมากราบไหว้เพื่อบน
บานศาลกล่าวกับองค์เจ้าแม่ทับทิมจะสมหวังทุกครั้งไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการขอให้ผลผลิตทางการ
เกษตรดี การขอเรื่องสุขภาพที่แข็งแรง การขอเรื่องชื่อเสียง เกียรติยศและเงินทอง

ศาสนสถานในชุมชน

๑.ศาลเจ้าแม่ทับทิม

ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในไทย เชื่อกันว่าเจ้าแม่ทับทิมเป็นเทพ
ที่ชาวจีนที่ประกอบอาชีพประมงและเกษตรกรให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากเจ้าแม่ทับทิมจะช่วย
คุ้มครองให้ปลอดภัยในยามออกทะเลและบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

เกษตรกรรม คือ อาชีพหลักของชุมชนชากแง้ว เช่น การทำไร่นาสำปะหลัง ไร่อ้อย ดังนั้น
จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ให้ความเคารพและนับถือองค์เจ้าแม่ทับทิมเป็นอย่างมากและเชื่อในบารมีของ
องค์เจ้าแม่ทับทิม ที่ทำให้ชาวชากแง้วสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นไม่มีเหตุร้ายและเภทภัย
ใด ๆ มาแผ้วพาล ประสบความสำเร็จและร่ำรวยจากการค้าขายพืชผลทางการเกษตร เมื่อกล่าวถึง
ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์ท่านแล้ว ชุมชนชากแง้วต่างนับถือในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์และความเมตตา
ต่อผู้ที่มากราบไหว้สักการะองค์เจ้าแม่ทับทิม โดยเฉพาะเกษตรกรที่ต้องการผลกำไรจากพืชผลทาง
การเกษตร มักจะประสบความสำเร็จหากมาขอพรให้ท่านคุ้มครอง

องค์เจ้าแม่ทับทิม หรือที่ชาวชุมชนเรียกท่านว่า “อาม่า” เจ้าแม่ทับทิม องค์พิทักษ์ชุมชน
ชากแง้ว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน กำเนิดอาม่ามาจากบรรพบุรุษจีนแต้จิ๋ว ที่พากันลงเรือสำเภา
หนีภัยสงครามกลางแผ่นดินจีน เข้ามายังประเทศไทย แต่ก็ถูกคนไทยมองว่าเข้ามาแย่งอาชีพ
ประกอบกับช่วงนั้นกำลังมีการกวาดล้างขบวนการฮั้วครั้งใหญ่ในเมืองกรุง คนกลุ่มนี้จึงต้องย้ายถิ่นทำ
กินใหม่ไปบริเวณ “ชาก” ที่ราบเนินเขาในเขต ต.ห้วยใหญ่ จ.ชลบุรี ซึ่งมีต้นจ๊วขึ้นมากมายให้กลายเป็น
ชื่อชุมชน “ชากจ๊ว” พวกเขาปลูกมันสำปะหลังเลี้ยงชีพ ไม่นานก็สร้างโรงโม่มันให้เป็นสินค้าหลักส่ง
ตลาด จนเจริญในธุรกิจการค้าและดำรงชีวิต มีแรงงานต่างถิ่นจำนวนมากแห่เข้ามาทำงานเป็นลูกจ้าง
ในโรงโม่ เป็นเหตุให้ชื่อชากจ๊วถูกเรียกเพี้ยนเปลี่ยนไปเป็นชากแง้วมาจนทุกวันนี้

^๖สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, “บ้านเก่าเล่าตำนาน สืบสารวัฒนธรรม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง
ถนนสายวัฒนธรรม: ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว, องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ชุมชนชากแง้ว, ฉบับที่ ๑ : ๑๐-๑๒.

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ชาวซางแก้ว เกิดพบว่ากลางท้องทุ่งห่างชุมชนเล็กน้อย มีจอมปลวก เกิดจากรังต่อหัวเสือสูง ๒ เมตรปรากฏอยู่ แต่ไม่มีใครกล้าทุบทิ้งเพราะกลัวอาเพศ จึงได้ช่วยกันสร้าง ศาลาลามุงจากขึ้นครอบจอมปลวกไว้เพื่อบูชา ขนานนามให้ว่า “พระเจ้าเสือ” หรือ “เล่งโหวเอี้ยะ” จากที่มาของรังต่อหัวเสือ ไม่นานมีชาวประมงจีนเร่ขายปลารายหนึ่ง เกิดเก็บไม่ได้ท่อนหนึ่งจากทะเล แถวบ้านอำเภอก็จึงนำไปวางบูชาอยู่คู่เล่งโหว-เอี้ยะ พร้อมกระถางบรรจุขี้ธูปกับกำนธูปที่อุทิศสำหรับเก็บ รักษาจากเมืองจีน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้มีการนำไม้ท่อนนั้นไปให้ช่างชาวอ่างศิลาแกะสลักเป็นองค์เจ้าแม่ทับทิมหรืออามา โดยมีเรือนพักรับที่ช่างดงาม อิ่มเอิบและเปี่ยมด้วยเมตตา แล้วอัญเชิญมาประทับไว้ยังศาลหลังใหม่ที่สร้างแทนหลังเก่าคู่กับเล่งโหวเอี้ยะ ซึ่งยังประดับอยู่ตรงฐานเดิม ยี่งนานวันกระแสนครุฑจากผู้คนยังเปี่ยมล้น กระทั่งปี ๒๕๔๙ เกิดมีร่างทรงต่างถิ่นแอบมาใช้อุบายขโมยรูปสลักอามาหายไป ทำเอาชาวซางแก้วต้องจุดธูปเทียน ท่ามกลางเสียงระงมร่ำไห้ แต่ไม่เกิน ๒๐ วัน ตำรวจก็สามารถตามกลับคืนมาได้ โดยเชื่อว่าเป็นแรงพลังอามา เล่าลือกันมาจากรุ่นสู่รุ่นว่า อามาเป็นที่พึ่งทางใจคนซางแก้วในทุกเรื่อง ใครที่มีทุกข์มีร้อนออกลูกออกหลาน หรือหวังความเจริญก้าวหน้า ก็จะต้องไปขอพรอามา เกษตรกรที่ทำการค้าก็จะสร้างแรงอธิษฐาน ขอพึ่งบุญบารมีอามาช่วยประทานบุญบันดาลให้ แล้วมักประสบผลสำเร็จทุกรายไป ชุมชนซางแก้วล้วนเป็นบ้านเรือนไม้เก่าแก่ แต่ด้วยพลังแห่งเมตตาจากอามาทำให้ถิ่นนี้ไม่เคยเกิดภัยธรรมชาติจากพายุมรสุมจนน้ำท่วมฉับพลันหรือเกิดโรคระบาดครั้งใหญ่กับไฟไหม้เผาผลาญรุนแรง

เจ๊จួយ ๗๐ ปีเคยเล่าว่า “สมัยเด็กเคยบอกถึงปาฏิหาริย์อามา ที่ปกติจะไม่ประทับร่างทรงใครง่ายๆนอกจากแม่กิมฮวย แซ่ไควคนเดียว วันนั้นจู่ๆแม่กิมฮวยวิ่งหน้าตาตื่นมาซื้บอก ไฟกำลังจะลุกไหม้ขึ้นที่ห้องหนึ่ง ให้รีบไปช่วยกันดับ ทุกคนรีบวิ่งไปดู ถึงกับตะลึงเมื่อเห็นไฟกำลังเริ่มลุกโชนขึ้นจริง จึงเร่งช่วยกันดับจนสนิท และรู้เลยว่าอาการที่แม่กิมฮวยแสดงออกมาตอนนั้นจริงๆแล้วคือ อามาที่กำลังประทับร่าง เพื่อมาป่าวร้องให้ทุกคนช่วยกันดับไฟ ก่อนจะลุกไหม้บ้านไม้ในชุมชนซางแก้วจนวอดวาย” นี่เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่คนเฒ่าคนแก่ซางแก้ว เล่ากันต่อ ๆ มาในศรัทธาที่มีต่อเจ้าแม่องค์นี้ และรำลึกอยู่เสมอว่าอามาจะมาเยือนชาวชุมชน โดยผ่านร่างทรงแม่กิมฮวย และอามามักจะมาเฉพาะพิธีกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งในปีหนึ่งจะมีแค่ ๓ ครั้ง คือ ก่อนตรุษจีน ๑ วัน ครั้งที่สองหลังตรุษจีน ๑๒ วันและกลางเดือนกรกฎาคมอีก ๑ ครั้ง โดยทุกปีจะมีการอัญเชิญอามามาประทับยังโรงจั่วกลางตลาดและจัดสักการะบูชาครั้งละ ๓ วัน ๓ คืน

๒. วัดตะเคียนทอง

ราวปี พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๙๐ มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยในชุมชนบ้านซางแก้วของคนไทยจากหลายจังหวัด เช่น สุพรรณบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง ออยุธยา ปทุมธานีและอีกหลายจังหวัดทางภาคอีสาน แต่เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา รวมถึงการอุปสมบทของชายไทยพุทธที่ถึงอายุครบพรรษา กลับไม่มีวัดอยู่ในพื้นที่ ต้องเดินทางไปประกอบพิธี หรือทำบุญตามวัดอื่น ๆ ที่ห่างไปราว ๘-๑๐ กิโลเมตร

ในขณะเดียวกันหลวงพ่อดม วัดซางหมาก อำเภอบ้านฉาง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์ที่ได้รับความนิยมศรัทธาจากศิษยานุศิษย์เป็นจำนวนมากในพื้นที่จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และพื้นที่ใกล้เคียง ได้เกิดนิมิตขึ้นว่า บริเวณใกล้ชายฝั่งทะเลควรสร้างวัดขึ้น จากนิมิตของหลวงพ่อดม

หอมดังกล่าว ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ หลวงพ่อหอมจึงเลือกพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับชุมชนซึ่งเป็นบริเวณหลังโรงเรียนบ้านหนองซากแก้ว ด้วยเดิมนั้นพื้นที่บริเวณนี้มีต้นตะเคียนเป็นจำนวนมาก ระยะแรกในวัดแห่งนี้มีเพียงศาลา ๑ หลัง ไม่มีพระสงฆ์จำวัด เรียกกันติดปากว่า “วัดซากแก้ว”

ภายหลังจากการก่อสร้างวัดเสร็จไม่นาน หลวงพ่อพล (พระครู กิตติศรีลกุล) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ทางธรรมของหลวงพ่หอมได้มาเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัด ต่อมาเมื่อมีการก่อสร้างศาสนสถานขึ้นในบริเวณวัดอีกหลายจุด ทางวัดจึงได้ดำเนินการขออนุญาตจัดตั้งวัดตะเคียนทองขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยหลวงพ่พลได้ชื่อว่าเป็นพระในสายปฏิบัติที่มีลักษณะเด่นในการพัฒนาวัดและชุมชนโดยรอบ จึงได้รับความเคารพศรัทธาจากศิษยานุศิษย์ในชุมชนตลาดซากแก้วและชุมชนอื่น ๆ จำนวนมาก ในสมัยที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสของวัดตะเคียนทอง ท่านได้สร้างศาลาการเปรียญเริ่มก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ จนเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ สร้างพระอุโบสถและฝังลูกนิมิตในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เสร็จแล้วได้มีการวางศิลาฤกษ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ซึ่งเวลานั้นหลวงพ่พลได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบลโดยกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชุมชนบ้านซากแก้ว เป็นอย่างดีซึ่งมีตัวแทนทางฆราวาสที่สำคัญคือ นายเหรียญ (ไวยาวัจกรคนแรกและคนเดียวของวัดตะเคียนทองจนถึงปัจจุบัน)

พ.ศ. ๒๕๔๐ หลังจากที่หลวงพ่พลได้ปฏิบัติธรรมอยู่ได้ร่มกาสาวพัตร์มายาวนาน หลวงพ่พลได้ละสังขารคงเหลือไว้แต่คุณงามความดีที่ท่านได้ทำให้กับวัดตะเคียนทองและคนในชุมชนบ้านซากแก้ว ซึ่งภายหลังจากมรณภาพคณะกรรมการวัดและชาวชุมชนบ้านซากแก้วได้จัดงานเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของท่านขึ้นทุกปี โดยจัดอย่างต่อเนื่อง ๓ วัน ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นวันมรณภาพของหลวงพ่พล ภายหลังจากได้มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่คือ พระมหาวชิชัย ฐาเวโร ซึ่งเป็นคนชุมชนบ้านซากแก้วที่ได้บวชและจำวัดอยู่ที่วัดราชันดคารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร^๗

ภาษา

ชุมชนบ้านซากแก้วใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกัน ในสมัยก่อนจะยังใช้ภาษาในการพูดสื่อสารกันเป็นจีนปนไทย และใช้ภาษาจีนในการสื่อสารบ้าง

การศึกษา

๑. โรงเรียนอนุบาลเพ็ญศิริ ตั้งอยู่ในตำบลห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ซึ่งมีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นเตรียมอนุบาล - อนุบาล ๓

๒. โรงเรียนเทศบาล ๑ บ้านหนองซากแก้ว ตั้งอยู่ที่ ๑๔๔/๒๒ โรงเรียนเทศบาล ๑ บ้านหนองซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี เป็นโรงเรียนในสังกัดเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ซึ่งมีการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา

^๗ YANG YAJUN, “ชุมชนบ้านซากแก้ว: การฟื้นฟูและการดำรงอยู่ (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๘)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๐).

๓. โรงเรียนผินแจ่มวิชาสอน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๐ ตำบลห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘ มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น-มัธยมศึกษาตอนปลาย

สาธารณสุข

มีสถานพยาบาลของรัฐ จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งแต่เดิมคือ สถานีอนามัยบ้านหนองซากแก้ว

ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ประเพณีประจำปียึดถือปฏิบัติกันเป็นหลักและนำมาประกอบกับปฏิทินสากล เพื่อสรุปเป็นปฏิทินกิจกรรมประจำปีของชุมชน แบ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาลและประเพณีท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

๑. ประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาล

๑) ประเพณีตรุษจีน เทศกาลที่สำคัญมากของชาวจีนทั้งที่แผ่นดินใหญ่และผู้ที่มิใช่เชื้อสายจีนทั่วโลก โดยเฉพาะชุมชนขนาดใหญ่ของคนจีนในประเทศต่าง ๆ นับเป็นวันพิเศษและมีความสำคัญยิ่งสำหรับคนจีน มีการเฉลิมฉลองกันไปทั่วโลกและจัดงานฉลองปีใหม่จัดขึ้นตรงกับวันที่ ๑ เดือน ๑ (ตามปฏิทินจันทรคติของจีน) จนถึงวันที่ ๑๕ เดือน ๑ เป็นเทศกาลปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติของจีน

๒) ประเพณีง่วนเซียวโจ้ย จัดขึ้นตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย (ตามปฏิทินจันทรคติของจีน) เป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวง มีการเซ่นไหว้เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ

๓) ประเพณีเซ็งเม้ง เป็นงานที่สำคัญมากที่สุดของชาวจีน มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า ๒,๐๐๐ ปี เป็นวันที่ลูกหลานชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนพากันไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่สุสานฝังศพ (ฮวงจุ้ย) เพื่อแสดงความกตัญญูและรำลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษจัดขึ้นตรงกับเดือน ๓ ตามปฏิทินจันทรคติของจีน (ปฏิทินสุริยคติประมาณวันที่ ๕ เดือน ๔)

๔) ประเพณีกินขนมบ๊ะจ่าง เทศกาลวันไหว้บ๊ะจ่าง (ขนมจ่าง) หรือเทศกาลตวนอู๋ หรือเทศกาลตวงโหวว เป็นเทศกาลที่สืบทอดกันมาแต่โบราณของชาวจีนทั้งในประเทศจีนและประเทศต่างๆ ตรงกับวันที่ ๕ เดือน ๕ ตามปฏิทินทางจันทรคติ เพื่อระลึกถึง “ซีหยวน” หรือ “คุงจวน” (Qu Yuan) กวีผู้รักชาติที่ปลิดชีวิตตนเองโดยการกระโดดลงแม่น้ำฉางเจียง หรือแม่น้ำแยงซี (Yangtze River) เนื่องจากถูกขุนนางกังฉินใส่ร้ายเพราะไม่พอใจในความซื่อตรงของซีหยวนจนทำให้สูญเสียผลประโยชน์ นอกจากนี้ทางรัฐบาลจีนยังกำหนดให้วันนี้เป็นวันกวีจีน (The Chinese Poet's Day) เนื่องจากซีหยวนเป็นกวีคนสำคัญของจีน ซึ่งตามทัศนะคติของชาวจีนเชื่อว่าเป็นเทศกาลที่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

๕) ประเพณีสารทจีน วันสารทจีน หรือเทศกาลสารทจีน ตรงกับวันที่ ๑๕ เดือน ๗ ตามปีปฏิทินทางจันทรคติของจีน ถือเป็นวันสำคัญที่ลูกหลานชาวจีนจะแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและยังถือเป็นเดือนที่ประตูรกเปิดให้วิญญาณทั้งหลายมารับกุศลผลบุญได้อีกด้วย

๖) ประเพณีไหว้พระจันทร์ เป็นเทศกาลที่สืบทอดกันมาเป็นพันปี ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ตามปฏิทินทางจันทรคติ เนื่องจากเทศกาลนี้จัดขึ้นในช่วงกลางฤดูใบไม้ร่วง

เรียกว่า “จงชิว” (Zhong Qiu) เพื่อระลึกถึงฉางเอ๋อ (Chang’e) เทพธิดาแห่งพระจันทร์ซึ่งเชื่อกันว่าถือกำเนิดในวันนี้และมีความเชื่อที่ว่าในคืนนี้จะสามารถมองเห็นดวงจันทร์กลมใหญ่และสว่างมากที่สุดในรอบปี กิจกรรมต่าง ๆ จึงจัดขึ้นในคืนนี้ ซึ่งพอถึงเทศกาลนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนจะทำพิธีเซ่นไหว้พระจันทร์และเจ้าแม่กวนอิมพร้อมกัน

๗) ประเพณีกินเจ จัดขึ้นตรงกับวันที่ ๑-๙ เดือน ๙ (ตามปฏิทินจันทรคติของจีน) เป็นประเพณีการสักการบูชาเทพเจ้าทั้ง ๙ พระองค์ (พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู และพระเกตุ) มีความเชื่อเกี่ยวกับดวงจันทร์ ความเชื่อเกี่ยวกับการไม่รับประทานผักบางชนิดที่มีกลิ่นฉุนในช่วงเวลาเทศกาล และความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการสวดมนต์ไหว้พระ การเวียนเทียนและการสะเดาะเคราะห์เคราะห์ในโรงเจ

๘) ประเพณีไหว้ขนมอี๋ เทศกาลตั้งโจ้ยหรือเทศกาลไหว้ขนมบัวลอย (ขนมอี๋) คือ วันเปลี่ยนเทศกาลเป็นฤดูหนาว มีลักษณะเป็นวันที่พระอาทิตย์จะส่องแสงสั้นที่สุดหรือวันที่เป็นจุดสูงสุดในฤดูหนาว ถือเป็นเทศกาลสุดท้ายของชาวจีนในรอบหนึ่งปี จัดขึ้นวันที่ ๒๒ ธันวาคมของทุกปี ในเทศกาลนี้ชาวจีนจะทำขนมบัวลอยมาไหว้ฟ้าดิน ปิงเถ่ากง ตู่จู่เอี้ย (เจ้าที่) เพื่อขอบคุณที่ได้ช่วยให้การดำรงชีวิตของสมาชิกทุกคนในครอบครัวดำรงมาได้อย่างราบรื่นตลอดปีที่ผ่านมาและเพื่อความสมัคสมานสามัคคีกันของทุกคนในครอบครัวอีกด้วย

ชุมชนบ้านชาวก๊วยยังคงยึดถือและปฏิบัติตามประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษ แม้ว่าเวลาจะผ่านพ้นไป ยังคงยึดมั่นและรักษาในประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันประเมินค่ามิได้ นอกจากประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาลแล้วยังมีการจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นจากความสามัคคีและความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนบ้านชาวก๊วย ซึ่งเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญที่ชุมชนยังคงสืบสานไว้อย่างคงมั่น

๒. ประเพณีท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์

ชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก๊วย ยังคงยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม แม้ว่าเวลาจะผ่านพ้นไป ชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก๊วยยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีบนพื้นฐานของความสามัคคีความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน

นายตงอ้วย แซ่เตียว คนในพื้นที่เล่าว่า“ตำนานของเจ้าแม่ทับทิม กับชาวจีนมีมายาวนานหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะเจ้าแม่ทับทิม ที่สถิตอยู่ที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้านมายาวนานหลายร้อยปีเป็นที่เคารพ สักการะ ขอพรของประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่เคยมีคนไม่หวังดีขโมยองค์แทนของท่านไปแล้วครั้งหนึ่งและสามารถติดตามกลับมาได้อย่างปาฏิหาริย์ยิ่งทวิคุณความศรัทธาให้กับประชาชนมากยิ่งขึ้นสำหรับงานประจำปี ศาลเจ้าแม่ทับทิม เป็นความร่วมมือของประชาชนเชื้อสายจีนที่สืบทอดประเพณีกันมาตั้งแต่สมัยบรรพชนที่เดินทางมาจากเมืองจีนตั้งรกรากอยู่ที่ชาวก๊วยแห่งนี้หลายร้อยปีมาแล้ว”

งานเฉลิมฉลองศาลเจ้าแม่ทับทิมที่ทำการสืบทอดมาหลายร้อยปี จัดขึ้นในทุกปี ปีละ ๕ ครั้ง นั่นคือ ประเพณีเฉลิมฉลอง จัดก่อนถึงวันตรุษจีน ๓๐ วัน โดยจะมีการแสดงงิ้วและประมุขสิ่งของ งานวัดเกิดเจ้าแม่ทับทิม จัดขึ้นหลังวันตรุษจีน ๑๒ – ๑๕ วัน โดยจัดให้มีงานเฉลิมฉลองนานถึง ๓ วัน ๓ คืน งานประเพณีไหว้พระจันทร์ เทศกาลงานออกผนวชของเจ้าแม่กวนอิมและงานประทับทรงเจ้าแม่ทับทิมและเทศกาลเทกระจาด

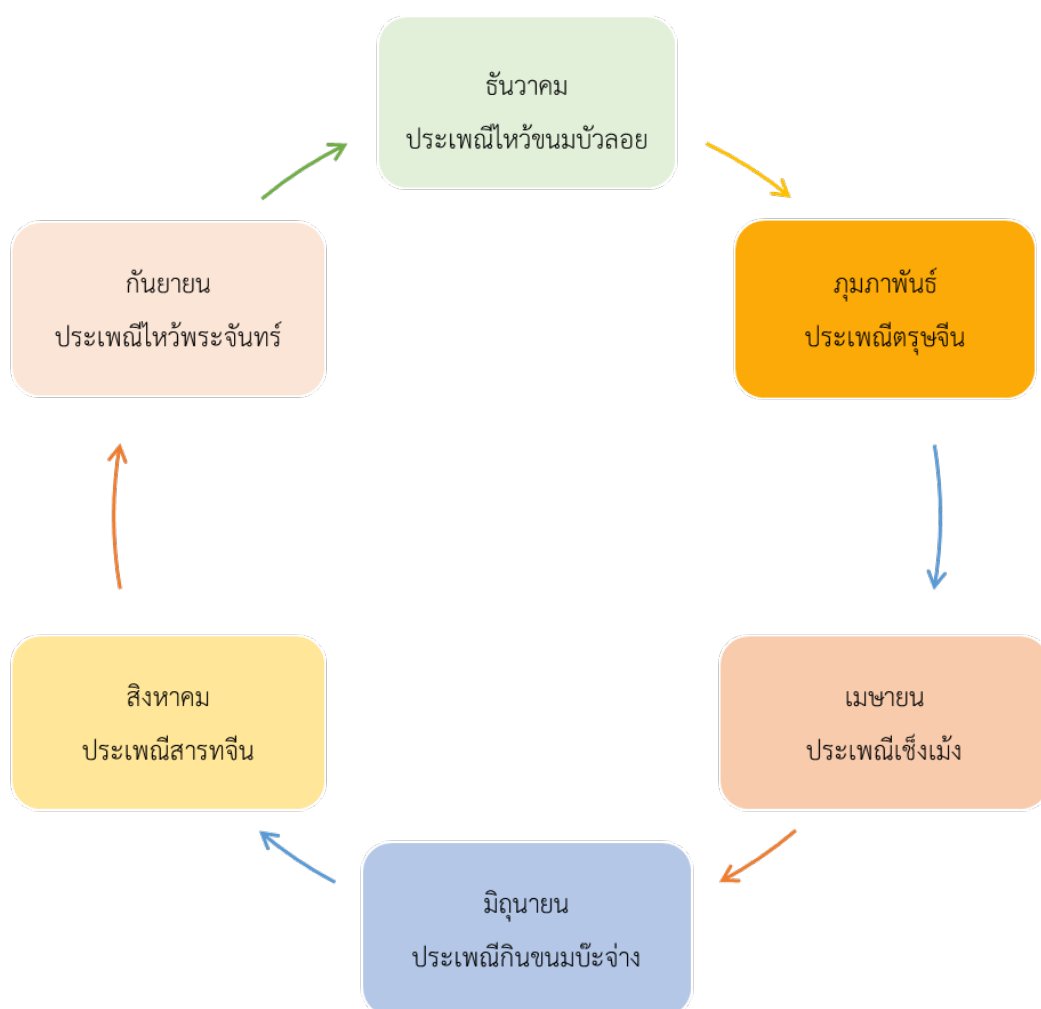
งานประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีเก่าแก่ของชุมชน จัดขึ้นในวันพระจันทร์เต็มดวง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปีและจัดกันอย่างยิ่งใหญ่ ถือเป็นอีกประเพณีที่นักท่องเที่ยวไม่ยอมพลาด เช่นเดียวกับชาวจีนที่บ้านซากแง้วยอมไม่พลาดที่จะสักการะพระจันทร์ที่มีบุญคุณอันอนันต์ต่อมวลมนุษย์

งานประเพณีสงกรานต์ จัดกิจกรรมรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ๑๗ เมษายนของทุกปี

งานประเพณีออกพรรษา จัดกิจกรรมตักบาตรข้าวต้มหาง

งานปิดทองหลวงพ่อพล (อดีตเจ้าอาวาส) วัดตะเคียนทอง จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๘ – ๑๐ กุมภาพันธ์ ของทุกปี

ตารางที่ ๔-๓ ปฏิทินประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาลของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแง้ว

การเดินทางและเส้นทางคมนาคม

๑. เส้นทางเข้าถึง

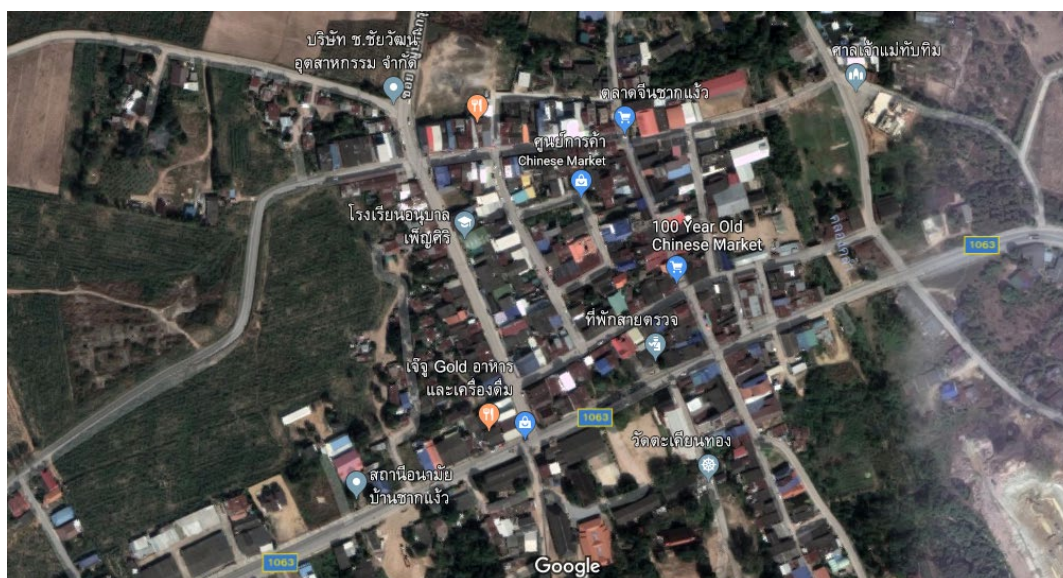
ชุมชนบ้านชากแง้วมีลักษณะการเข้าถึงโดยเส้นทางการสัญจรทางบกและเชื่อมโยงระหว่างชุมชนต่าง ๆ ภายในชุมชน

๑.๑ เส้นทางที่ ๑ (นาจอมเทียน-บ้านบึง) เป็นถนนสายสำคัญเชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักเชื่อมโยงระหว่างถนนสุขุมวิทกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓๑ จากถนนสุขุมวิทเข้าบริเวณสี่แยกนาจอมเทียน เริ่มจุดตัดถนนสุขุมวิทห้วยใหญ่ วิ่งเข้ามาตามถนนเทศบาล ๑ ประมาณ ๖ กิโลเมตร เลี้ยวขวาไปตามถนนห้วยใหญ่-หนองชากแง้ว ประมาณ ๔ กิโลเมตร ถึงชุมชนบ้านชากแง้ว โดยมีรถสองแถวสีฟ้า สายชากแง้ว-นาเกลือ ให้บริการตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐-๑๖.๐๐ น. หรือนั่งรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างซึ่งให้บริการตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐-๒๑.๐๐ น.

๑.๒ เส้นทางที่ ๒ (บ้านอำเภอก-ชากแง้ว) เริ่มจากถนนสุขุมวิทเข้าทางแยกบ้านอำเภอกหรือบริเวณปากทางซอยนาจอมเทียน ๑๓/๑ (เส้นทางเดียวกับสนามกอล์ฟฟินิกซ์) มีระยะทางประมาณ ๖ กิโลเมตร ถึงชุมชนบ้านชากแง้ว ซึ่งเป็นเส้นทางหลักเชื่อมโยงระหว่างถนนสุขุมวิทกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๓๑ และเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ๆ โดยรอบ เส้นทางนี้มีรถจักรยานยนต์รับจ้างคอยอยู่บริเวณปากซอย แต่ไม่มีบริการรถสองแถว

๑.๓ เส้นทางที่ ๓ เข้าทางถนนสาย ๓๓๑ แยกเข้ามาประมาณ ๔ กิโลเมตร ถึงชุมชนบ้านชากแง้ว ซึ่งเป็นเส้นทางที่ไม่มีบริการรถสองแถวและรถจักรยานยนต์รับจ้าง หากไม่มีรถยนต์ส่วนตัว เส้นทางนี้เข้าชุมชนไม่สะดวกนัก

๑.๔ เส้นทางที่ ๔ จากกรุงเทพมหานคร ใช้ทางหลวงหมายเลข ๗ กรุงเทพ-พัทยา เชื่อมเข้าทางหลวงหมายเลข ๓ (สุขุมวิท) มุ่งหน้าสู่สตึก เมื่อถึงโรงแรมแอมบาสซาเดอร์ แยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๑๐๖๓ อีกราว ๗ กิโลเมตร จะถึงตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว

แผนภาพที่ ๔-๖ แผนที่การเดินทางเข้าสู่ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว

๒. ระบบขนส่งสาธารณะ

รถยนต์โดยสารสาธารณะให้บริการรับส่งระหว่างชุมชนบ้านชากแง้วกับพื้นที่อื่นตามเส้นทางการให้บริการจากเมืองพัทยาสู่ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้ว รถยนต์โดยสารสาธารณะสายนาเกลือ - ชากแง้ว จะเป็นรถสองแถวสีฟ้า โดยรถจะวิ่งผ่านสถานที่ท่องเที่ยวดังนี้ เมืองจำลองและพิพิธภัณฑ์ในขวดแก้ว ไปยัง ตลาดน้ำสี่ภาค Under Water World Mimosa มุ่งสู่ แยกบ้านอำเภอก และเลี้ยวเข้าสู่ บ้านชากแง้ว ผ่านแยกเล็กที่จะเข้าสู่ โลมาโชว์

๒.๑ หากอยู่ในตัวเมืองพัทยายู่แล้ว สามารถข้ามถนนสุขุมวิท ไปรอรถยนต์สาธารณะสายสีฟ้า นาเกลือ-บ้านชากแง้ว สามารถรอรถยนต์สาธารณะได้ทุกแยกไล่ไปตั้งแต่ นาเกลือ - พัทยาเหนือ ไปจนถึงจอมเทียนสายสอง

๒.๒ หากโดยสารรถตู้สาธารณะจาก กรุงเทพมหานคร มุ่งเข้าสู่เมืองพัทยา สามารถลงบริเวณแยกวัดสว่างฟ้า นาเกลือ เพื่อรอรถยนต์สาธารณะสายสีฟ้า นาเกลือ - บ้านชากแง้ว ที่เชิงสะพานลอยคนข้าม แยกสว่างฟ้าถนนสุขุมวิท

๒.๓ หากโดยสารรถตู้สาธารณะสาย กรุงเทพมหานคร - สัตหีบ สามารถลงแยกบ้านอำเภอก เพื่อรอรถยนต์สาธารณะสายสีฟ้า นาเกลือ - บ้านชากแง้ว ได้เช่นกัน หรือสามารถเรียกรถรับจ้าง จากระเบียงถนนสุขุมวิทเข้าไปอีกราว ๆ ๗ - ๘ กิโลเมตร

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี

เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว โดยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึกและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่สะท้อนทุนทางสังคมและการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน ดังนี้

๔.๒.๑ สภาพทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี

การศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จากคำบอกเล่า ศรัทธาและความเชื่อของชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านชากแง้ว จนเป็นที่ยอมรับจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ สภาพทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี มีรายละเอียดดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมาของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน

จากประวัติความเป็นมาของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน สามารถอ้างอิงได้ว่า ชุมชนตลาดชากแง้ว หรือชุมชนบ้านชากแง้ว เป็นชุมชนที่มีมายาวนานกว่า ๑๐๐ ปี ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ราบเนินเขาหรือที่ราบลูกฟูก มีบึงและลำคลองในบริเวณพื้นที่นี้ ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มีลักษณะเป็นป่ารกชัฏ มีไม้เด่นหลายชนิด เช่น ต้นจั่ว ต้นพะยอม

ต้นตะแบก ฯลฯ ดังหลักฐานที่ปรากฏในนิราศเมืองแกลง เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๙ (ในสมัยของรัชกาลที่ ๑) สุนทรภู่รัตนกวีของไทยได้เดินทางจากกรุงเทพมหานครไปเยี่ยมบิดาที่บ้านกร่ำ จังหวัดระยองโดยล่องเรือออกจากวังหลังมาตามคลอง และออกทะเลที่อ่าวบางปะกง ระหว่างการเดินทางได้ผ่าน “หนองชะแ้ว” หรือ “บ้านซากแ้ว” ซึ่งในขณะนั้นเป็นที่ลุ่ม ป่าทึบ ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้ประพันธ์ไว้เมื่อคราวเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านบิดาที่บ้านกร่ำ ซึ่งหลังจากที่ท่านเดินทางด้วยเรือเลียบริมทะเลไปยังเมืองแกลง และได้เดินเท้าผ่านพื้นที่บริเวณที่คาดว่าเป็นบ้านซากแ้วในปัจจุบัน รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียง จากการเดินทางที่ใช้ระยะเวลายาวนานและด้วยสภาพพื้นที่ในอดีตมีลักษณะเป็นป่าทึบ ท่านสุนทรภู่จึงได้ประพันธ์กลอนเพื่อบรรยายถึงบ้านซากแ้วในขณะเดินทางผ่านไว้ว่า

“ถึงปากช่องหนองชะแ้วเข้าแผ้วถาง แม่น้ำค้ำองรัญหาได้อาศัย
เป็นที่ลุ่มชุมชิ่งคงคาลัย วังเวงใจรีบเดินไม่เมินเลย
หนทางรื่นพันทรายละเอียดอ่อน ในดงดอนดอกพะยอมหอมระเหย
หายละหวยด้วยพระพายมาชายเซย ชะแ้งเอยแห่งนทีศนามา”

จากบทประพันธ์ จึงเป็นที่มาของข้อสันนิษฐานหนึ่งของชื่อ “ซากแ้ว” ว่ามาจากลักษณะคำของคนโบราณเรียกการมองในลักษณะซุกซ่อนขึ้นดูตามบทประพันธ์ใช้คำว่า “ชะแ้ง” (หรือชะแ้วเพื่อให้การสัมผัสของคำ) เนื่องจากชุมชนบ้านซากแ้วตั้งอยู่ในที่ลุ่มมีเนินเขาสูงล้อมรอบทุกทิศ ทำให้เวลามองต้องชะแ้งมอง อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งคิดว่า คำว่า “ซากแ้ว” มาจาก “ซาก” หมายถึง พื้นที่ลุ่มมีน้ำขังบางเวลา หรือป่าละเมาะ อาจจะเป็นป่าที่ถูกแผ้วถางแล้วแต่แตกต้นขึ้นมาใหม่ ส่วนคำว่า “แ้ว” น่าจะเพี้ยนมาจากจั่ว (ต้นจั่ว) ซึ่งพบมากในพื้นที่บริเวณนี้ นอกจากนี้ชุมชนซากแ้วเดิมชื่อหมู่บ้าน “หนองชะแ้ว” มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ ตอนหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “หนองซากแ้ว” มีข้อสันนิษฐานว่าอาจจะเพราะเป็นสำเนียงจีน ๆ ที่ออกเสียง ซ ซ้าง ไม่ได้ จึงเป็น ซ โซ ด้วยความทันสมัยจึงเหลือเพียง “ซากแ้ว” และปัจจุบันเรียกชัด ๆ แบบไทยว่า “ซากแ้ว”

ด้วยเหตุที่ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นที่ราบเนินเขาหรือที่ราบลูกฟูก มีบึงและลำคลองในบริเวณพื้นที่ มีระยะห่างจากทะเลราว ๘-๙ กิโลเมตร ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเหมาะแก่การเกษตร จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ราวปี พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๗๐ ชุมชนซากแ้วเริ่มก่อตั้งมาจากมีคนจีนโพ้นทะเลโล่สำเภา หนีความแห้งแล้งอพยพเข้ามาจับจองแผ้วถางตามกำลังเพื่อทำการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว พื้นที่บริเวณซากแ้วจึงกลายเป็นหมู่บ้านในปัจจุบัน ชาวจีนหลายครอบครัวตั้งรกราก สร้างครอบครัวที่บ้านซากแ้ว หลังจากทำงานเก็บเงินซื้อที่ดินทำกิน ถางที่เพิ่มเพื่อทำการเกษตรและเปิดร้านค้าขายมากมาย ทำให้มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาและหมู่บ้านชาวจีนก็เริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น ต่างทำมาหากินโดยเฉพาะการทำไร่มันสำปะหลัง จนเกิดการจ้างแรงงานคนไทยและตั้งโรงงานโม้แปงมันสำปะหลังแห่งแรกขึ้น ในอดีตที่ดินบริเวณซากแ้วถือเป็นทำเลทองสำหรับการทำการเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัดชลบุรี จึงมีผู้คนเข้ามาอาศัยมากขึ้นเพื่อทำการทำเกษตรกรรม มันสำปะหลังจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ซึ่งเป็นที่มาของการก่อตั้งโรงโม้แปงมันสำปะหลังหลายแห่ง คาดว่าในช่วงเวลานั้นมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ ๑,๕๐๐ - ๓,๐๐๐ คน เป็นผลให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยโบราณ และวัฒนธรรมจีนเข้าด้วยกัน

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๕๑๐ ในชุมชนมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นทางด้านกายภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในมิติต่าง ๆ เช่น เปิดโรงเรียนบ้านหนองซากแก้ว และก่อสร้างวัดตะเคียนทองเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน และปรับปรุงศาลเจ้าแม่ทับทิมสร้างโรงเจเพื่อเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีต่าง ๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีน เปิดโรงหนังเพื่อความรื่นเริง เปิดฉาย ๒ รอบต่อวัน และใช้สำหรับแสดงดนตรีลูกทุ่งที่ยกวงมาแสดงอยู่เสมอ เปิดตลาดสดการขยายกิจการของโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนธุรกิจบริการต่าง ๆ เช่น ร้านสนักเกอร์ โรงฝิ่นสถานโคมเขียว และการให้เช่าที่พักอาศัย ซึ่งเป็นยุคทองแห่งชุมชนบ้านซากแก้วที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดและการพัฒนาอย่างรวดเร็วกว่าชุมชนอื่น ๆ โดยรอบ เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ เนื่องจากอยู่ใน “ถนนสายยุทธศาสตร์” ซึ่งก็คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๑ สายพนมสารคาม- สัตหีบด้วยความเจริญต่าง ๆ ที่เข้ามาจนอาจเรียกได้ว่า เป็นเมืองนิคมเกษตร ก็ได้ จึงทำให้มีรถเมล์สายตรงจากกรุงเทพ- ซากแก้ว

ในขณะที่ชุมชนซากแก้วพัฒนาขึ้นจนทำให้มีสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มากมายแต่ด้านการทรัพยากรป่าไม้ และพื้นที่เพาะปลูกพืชผลทางเกษตรกลับลดจำนวนลง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ พื้นที่บริเวณเมืองพญาในปัจจุบัน เริ่มมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ย่านการค้า ที่พักอาศัย โรงแรม รวมไปถึงเริ่มมีการพัฒนาของแหล่งอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยรอบพื้นที่ ทำให้แรงงานที่เคยพักอาศัยในพื้นที่ซากแก้ว เริ่มย้ายออกไปยังแหล่งงานใหม่ภายนอก

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กิจการต่าง ๆ ในชุมชนซบเซาลง โรงงานย้ายฐานการผลิตกิจการหลายอย่างเริ่มปิดตัวลง ผู้คนส่วนใหญ่ที่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่มีเพียงแค่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในระยะแรก และลูกหลานออกไปเรียนหรือทำงานต่างถิ่นมากขึ้น

ชุมชนบ้านซากแก้วเป็นชุมชนหนึ่งในประเทศไทยที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ซึ่งเป็นชุมชนจีนโบราณที่มีอายุเก่าแก่กว่า ๑๐๐ ปี

ในอดีตเคยเป็นชุมชนที่คึกคักและเจริญรุ่งเรืองมาก ความเจริญในช่วงเวลานั้นสามารถกล่าวได้ว่า ซากแก้ว คือ นิคมแห่งอุตสาหกรรมเกษตร จึงทำให้ซากแก้วเป็นชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในเมืองพญา หลักฐานได้ปรากฏอยู่ในพื้นที่ที่มีจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นบทกวีของท่านสุนทรภู่ คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ หรือเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ยังคงสภาพแบบโบราณ เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม โรงหนัง โรงฝิ่น ฯลฯ ยังสามารถเห็นร่องรอยของความรุ่งเรืองในอดีตอย่างใดก็ตาม ชุมชนบ้านซากแก้วเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่มีศักยภาพในการสร้างแรงดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว เพราะประวัติศาสตร์ของชุมชนไม่ใช่เพียงแค่เห็นจากร่องรอยต่าง ๆ ในชุมชนโบราณเท่านั้น แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ด้วยเหตุที่ชาวบ้านซากแก้ว ในฐานะผู้สร้างและเป็นเจ้าของของประวัติศาสตร์ เมื่อเล่าถึงอดีตจึงมีความเข้าใจในความป็นมาของวิถีชีวิตของตนอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การเล่าอดีตภายใต้ความภาคภูมิใจของตนเองยังเป็นพลังที่เข้มแข็งให้ชาวบ้านซากแก้วสามารถฟื้นฟูชีวิตได้ ดังนั้นเรื่องราวประวัติความเป็นมาของซากแก้วจึงเป็นเสน่ห์ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นมูลค่าอันล้ำค่าของชุมชนที่สามารถใช้เป็นต้นทุนเพื่อพัฒนาชุมชนสู่เข้มแข็งและยั่งยืน

๒.วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านซากแก้ว

๒.๑ วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน

ด้วยชุมชนบ้านซากแก้ว เมื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านซากแก้ว ต่างก็มีความรักความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกันและกันภายในชุมชน หากถามถึงการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านซากแก้ว เป็นชุมชนไทย-จีน วิถีดำเนินชีวิตของชุมชนบางส่วนก็ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย โดยคนในชุมชนหนุ่มสาวก็ออกไปประกอบอาชีพและศึกษาภายนอกชุมชน ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็อาศัยประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ทำสวน ดูแลบุตรหลานในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการสืบสานความรู้เรื่องราวในอดีตของชุมชนยังถูกส่งต่อคนรุ่นหลังให้ได้เห็น ดังเสียงสะท้อนของผู้ให้สัมภาษณ์ว่า “ชุมชนซากแก้วยังคงสืบทอดคุณธรรมอันประเสริฐสุดของชาวจีนไว้ มีความรัก ความภักดี ผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อครอบครัวและหมู่เทชีวิตจิตใจเพื่อครอบครัว มีความกตัญญูรู้คุณและให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณี มีความไว้วางใจ เกิดความร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์กันในครอบครัวและเครือญาติแล้ว ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะเกื้อกูลกัน แบบพี่น้อง แบ่งปันกันเสมือนครอบครัวเดียวกัน คนจีนที่นี้พูดติดปากว่า “ก่ากั๊น” เป็นคำจีน คำนี้มีความหมายถึงพวกเดียวกัน คนกันเอง คนคุ้นเคย หรืออีกความหมาย คือ “คนครอบครัวเดียวกัน ญาติร่วมแซ่ร่วมสายสกุล มีบรรพชนต้นสายสกุลคนเดียวกัน ที่นี้เราอยู่กันแบบนี้มานานแล้ว”^๘ คนในชุมชนยังคงมีความเกื้อกูลแก่กันและกัน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติใด ๆ ดังเสียงสะท้อนจากผู้ให้สัมภาษณ์ว่า “อยู่ที่นี่มาตั้งแต่ตัวเล็ก ๆ อยู่มา ๕๑ ปีแล้ว พ่อแม่พาอพยพมาจากอ่างทองมาทำไร่มันสำปะหลังให้เถ้าแก่ เราอยู่กันแบบพี่น้อง อาศัยพึ่งพากัน มีอะไรแบ่งปัน ถึงแม้ไม่ใช่พี่น้องทางสายเลือดก็เหมือนพี่น้องกัน บ้านนี้ทำกับข้าวเก่ง ป่าอยากกินแกงป่าก็เอาของไปให้เขาทำให้ เรารวมกลุ่มกินข้าวด้วยกันบ่อย ๆ ที่โรงเจ บ้านไหนมีงานให้ช่วย เราก็ก่อนหน้านั้น บ้านไหนมีคนเสียชีวิต เขาจะเอาด้วยสีแดงมาผูกไว้ที่ประตูบ้านทุกหลัง บ้านไหนมีมากก็ช่วยบริจาคมาก บ้านไหนมีน้อยก็ช่วยกันตามกำลังเราไปช่วยงาน เจ้าภาพเขาก็เตรียมอาหารไว้เลี้ยงนะ พวกข้าวต้ม กระเพาะปลา ประเพณีนี้เรามีมาตั้งนานแล้วนะ พ่อแม่พาทำสืบกันมานานแล้ว”^๙

นอกจากนี้ ด้วยลักษณะของพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่การศึกษามีโรงเรียนเก่าแก่หลายแห่ง มีโรงเรียนทั้งในระดับอนุบาล ประถมและมัธยม ทำให้คนในชุมชนรู้จักกันตั้งแต่ยังเด็ก เพราะเรียนโรงเรียนที่เดียวกัน ทำให้เกิดความคุ้นเคย สายใยสายสัมพันธ์ของคนในชุมชน ต่างก็เป็นเพื่อนเรียนซึ่งรู้จักคุ้นเคยกันมาแต่เล็กแต่น้อย บ้างมาจากตระกูลเดียวกันหรือแซ่เดียวกัน ทำให้สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของกันและกัน รู้จักและสนิทใจกัน ดังเสียงสะท้อนว่า “สมัยก่อนลูกก็เรียนที่โรงเรียนบ้านซากแก้วนี้แหละ มีเพื่อนที่เรียนที่นี้เป็นเพื่อนกันมาถึงทุกวันนี้ ไปไหนไปกันหนีออกจากบ้านไปเรียนต่อที่กรุงเทพด้วยกัน สิ่งที่เราได้เป็นเพื่อนกันเรียนร่วมกันมาตั้งแต่เด็ก ก็ไม่ทำให้เรา

^๘สัมภาษณ์ สายใจ เต็งสุวรรณ, รองประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

^๙สัมภาษณ์ โกสุม สุเจริญลาภ, ชาวชุมชนซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ทะเลาะกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน ที่นี่เราอยู่กันแบบพี่น้อง มีอะไรเราก็แบ่งปัน คนที่นี้อยู่กันอย่างสงบมานานตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ทั้งชุมชนรู้จักกันหมด”^{๑๐} หากมองในแง่ของความเข้มแข็งของชุมชนเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว ชาวชุมชนต่างก็ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี จะเห็นได้จากการถ่ายทอดและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ จากบรรพบุรุษ

๒.๒ วิถีแห่งพลังผู้นำชุมชน

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มผู้นำหมู่บ้านและประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้ว เป็นที่น่าสนใจว่า การที่ชุมชนบ้านชากแง้ว สามารถประสบความสำเร็จในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจีนโบราณ ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้นและมีความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน รักและห่วงแหนในวัฒนธรรมและประเพณีของตน ทั้งนี้เป็นเพราะความทุ่มเท เอาใจใส่ และความสามัคคีของผู้นำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้ว มีการร่วมมือและทำงานร่วมกันอย่างฉันทันใจ ให้ความเคารพรักใคร่จริงใจต่อกัน สิ่งที่น่าสนใจคือ การสื่อสารของกลุ่มผู้นำ ซึ่งมีเสียงสะท้อนว่า เวลาที่ชุมชนบ้านชากแง้วจัดงาน หรือมีกิจกรรมอะไรเกิดขึ้นในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านร่วมรับทราบ กระจายข่าวสารให้สมาชิกของชุมชนทราบ รวมทั้งให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วยความเต็มใจและพร้อมเป็นกำลังสำคัญและที่พึ่งแก่คนในชุมชน^{๑๑} นอกจากนี้ผู้นำชุมชนบ้านชากแง้วมาจากการเป็นคนในท้องถิ่นเกิดและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านชากแง้วมาช้านาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกในชุมชน จึงทำให้ผู้นำชุมชนบ้านชากแง้วนี้มีความเข้าใจในความเป็นอยู่ของพี่น้องในชุมชนบ้านชากแง้ว ดังผู้ให้สัมภาษณ์ว่า “ชุมชนสามัคคีต้องเริ่มจากความเชื่อ ความศรัทธา ในศักยภาพของชุมชนและผู้คน ที่ทำให้เสียสละการให้ ถ้าทุกคนมาร่วมตัวกันบ่อยทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ความสามัคคีก็เกิดขึ้นแน่นอน บ้านของเราท้องถิ่นของเราที่พัฒนา ผู้คนในชุมชนก็มีความสุขเพราะมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ”^{๑๒}

๒.๓ วิถีแห่งศาสนสัมพันธ์ในชุมชน

ชุมชนบ้านชากแง้ว มีความศรัทธาในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งทั้ง ๒ ความเชื่อนี้ ต่างก็มีความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในกิจกรรมของวัดไทย และศาลเจ้าของจีน ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนต่างร่วมงานประเพณีและกิจกรรมประจำปีของชุมชน ชาวไทยเชื้อสายจีนร่วมออกร้านในงานประเพณีบุญประจำปีวัดตะเคียนทอง งานปิดทองหลวงพ่อพล (อดีตเจ้าอาวาส) วัดตะเคียนทอง ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๘ – ๑๐ กุมภาพันธ์ ของทุกปี หรือว่าเมื่อมีงานเฉลิมฉลองศาลเจ้าแม่ทับทิม งานประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีเก่าแก่ของชุมชน พี่น้องชาวไทยต่างไปร่วมงานไหว้พระจันทร์ที่ศาลเจ้าทุกปี

^{๑๐}สัมภาษณ์ จำลอง อ่อนเรือง, ชาวชุมชนชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑}สัมภาษณ์ วิชัย วุฒิประภากุล, ผู้ใหญ่บ้านชุมชนชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นิยม เหมทานนท์, ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ไม่ว่าจะมีการจัดงานของวัดไทย หรือศาลเจ้าจีน ชาวชุมชนบ้านชากแง้ว ต่างก็ให้เกียรติกันและกันโดยไปร่วมงาน เสียงสะท้อนจากชาวไทย เชื้อสายจีนว่า “ทุกความเชื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เข้าใจในประเพณีของกันและกัน วันออกพรรษา ชาวไทย เชื้อสายจีนก็ไปร่วมงานตามประเพณี วันไหว้ของจีน เราก็จัดโต๊ะไหว้ คนในชุมชนไม่ว่าไทยแท้ หรือไทยเชื้อสายจีนก็ไปมาหาสู่กัน เวลามีปัญหาก็มาพูดคุยกัน แบบพี่แบบน้อง ไม่ได้รู้สึกแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อ”^{๑๓} โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกิจกรรมงานประเพณีประจำปีของคนในชุมชนซึ่งนับว่าเป็นวิถีแห่งศาสนสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนได้ซึมซับความเข้าใจในประเพณี ความเชื่อและความศรัทธา ซึ่งชุมชนบ้านชากแง้วเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ใช้ศาสนาพุทธและศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางในความเชื่อและศรัทธา เปลี่ยนความเชื่อไปสู่การยกระดับจิตใจและพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

แผนภาพที่ ๔-๗ องค์เจ้าแม่ทับทิม ณ.ศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนจีนโบราณชากแง้ว

๒.๔ วิถีแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

จุดเด่นของชุมชนบ้านชากแง้ว นับว่ามีมากมายหลากหลายมิติ ทั้งในแง่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น อาคารเรือนไม้โบราณที่ยังคงรักษาสภาพไว้อย่างดี เป็นแหล่งอนุรักษ์และเรียนรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถาปัตยกรรม รวมถึงภูมิปัญญาด้านอาหารและขนมโบราณที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น หอยจือปูเสียดชิ้น เจ็กัมก้วยเตี่ยวปลา

^{๑๓}สัมภาษณ์ จารุภา ไหลสกุล, เลขานุการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

“หอยจ๊อปู และก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลา ที่ร้านคงสูตรจากเมืองจีนมายาวนานกว่า ๗๐ ปี นับตั้งแต่รุ่นอากง อาม่าเป็นต้นมา ตอนนี้เข้าสู่รุ่นที่ ๔ ป้ากับน้องสาวช่วยกันทำ ได้สูตรจากเตี่ยสอนเอาไว้เมื่อก่อนนี้ที่บ้านทำโต๊ะจีน เตี่ยทำอาหารอร่อยคนสั่งจัดโต๊ะจีนบ่อย ๆ หอยจ๊อปูนี้ขายดีเลยนะ คนจีนเค้าจะทำแบบนี้หมด เป็นสูตรอาหารต้นตำรับ เราแทบไม่ได้ปรับอะไรเลย”^{๑๔} ชุมชนชาวชากแง้วต่างสืบทอดอดีตของปู่ย่าได้อย่างน่าชื่นชม ขณะที่ขนมโบราณที่ลูกหลานชาวจีนบ้านชากแง้วคุ้นเคยอย่างโหล่เทงก้วย หรือขนมรังผึ้ง เต้าหู้ทอด เผือกทอดร้านกวงเจียง ต่างเป็นอาหารที่เล่าเรื่องราวของชุมชน การค้าจีนได้อย่างชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “เผือกทอดสืบทอดสูตรต้นตำรับจากเมืองจีนสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ จากที่เคยทำกินกันเองที่บ้านทำให้เจ้าเป็นปกติ พอมีตลาดชากแง้วก็เริ่มทำออกขาย จุดเด่นของเผือกทอดที่ร้าน คือ การคลุกเคล้ากับแป้งอย่างพอดี แล้วนำไปทอดในกระทะน้ำมันท่วมที่ร้อนจัด เน้นว่าต้องเป็นน้ำมันใหม่เท่านั้น”^{๑๕}

แผนภาพที่ ๔-๘ ภูมิปัญญาด้านอาหาร ชุมชนจีนโบราณบ้านชากแง้ว

^{๑๔}สัมภาษณ์ จันทรทิพย์ สุรวฒนาวรรณ, ชาวชุมชนชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นภาพรณ เกษมศานต์ฤดี, ชาวชุมชนชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานโบราณที่มีความสวยงาม ดังเช่น ศาลเจ้าเจ้าแม่ทับทิม สถาปัตยกรรมภายในศาลเจ้าแม่ทับทิมเต็มไปด้วยเรื่องเล่าความเป็นมาซึ่งทรงคุณค่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “เราได้แรงบันดาลใจให้รู้จักรากเหง้าของตนเอง หันกลับมารักบ้านเกิด รักวัฒนธรรม หวงแหวนในภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่รุ่นอากง อาม่า อนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่งสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ให้รักษากันเอาไว้ ชุมชนนี้มีจุดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมที่แข็งแรง บ้านเก่า อาคารเรือนไม้ จะเห็นมีอยู่ทั่วไปในชุมชน นักท่องเที่ยวที่มาเยือนย่อมอยากพบเห็นความเก่าแก่ โบราณ คนในชุมชนเราก็คิดที่จะหวดตรงนั้น อย่างของดีเรามีอาคารเรือนไม้ทั้งแบบเดียว อาคารเรือนไม้แบบ ๒ ชั้น จุดเด่น คือ ระเบียบสามารถเดินหากันได้ทุกบ้านเพราะระเบียบหน้านั้นเชื่อมต่อกัน ซึ่งไม่มีในพื้นที่อื่นเลย ทำให้ชุมชนดึงดูดผู้คนให้มาท่องเที่ยว”^{๑๖} อย่างประเพณีไหว้พระจันทร์ ที่ชุมชนของเรายังคงรักษาประเพณีนี้เอาไว้ เราจัดกันทุกปี ทุกบ้านวางโต๊ะไหว้หน้าบ้าน เรียงข้าวสารเป็นรูปต่าง ๆ เพื่อให้ไหว้ ทำมาตั้งแต่ยังเด็กช่วยแม่เรียงเม็ดข้าวสาร ชุมชนเรายังรักษาขนบธรรมเนียมเอาไว้ ผู้ใหญ่ยังรักษาและให้เด็กรุ่นหลังทำตาม นักท่องเที่ยวมาอยากลองทำ เราสอนเขา^{๑๗} การรักษาวิถีประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้เป็นจุดเด่นของชุมชน บ้านซากแก้ว ซึ่งเป็นแหล่งภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่คงความอนุรักษ์ไว้ด้วยความสามัคคีของคนในชุมชน

^{๑๖} สัมภาษณ์ ดิเรก เกรียติกุล, ประธานชุมชนบ้านหนองซากแก้ว อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ ละไม ปิยะไทยเสรี, กรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๔-๙ ประติมากรรมในศาลเจ้าแม่ทับทิม

แผนภาพที่ ๔-๑๐ สถาปัตยกรรมบ้านไม้แบบเรือนแถว ๒ ชั้นในชุมชนบ้านซอกแก้ว

ภาพสะท้อนการสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนบ้านซอกแก้วที่เป็นที่รู้จักเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง คือ งาน “เทศกาล แขนวโคม ชมจันทร์ ณ ตลาดจีนซอกแก้ว” จัดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้สังคมและคนรุ่นใหม่ มองเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีอันสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ความงดงามของวิถีชีวิตอันผสมผสานของเชื้อชาติพันธุ์และศรัทธา ความเชื่อที่มีความหลากหลายแต่อยู่กันอย่างร่มเย็น เพื่อสื่อสารแก่โลกยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของอดีต ความอ่อนโยนทางจิตใจและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้ให้แก่แผ่นดิน ความงดงามแห่งประเพณีไหว้พระจันทร์ที่แฝงไปด้วยนัยยะแห่งการปลูกฝังความกตัญญู

แผนภาพที่ ๔-๑๑ ภาพบรรยากาศงานเทศกาล แขนงโคม ชมจันทร์ ณ ตลาดจีนชาวก้าว

แผนภาพที่ ๔.๑๒ ภาพบรรยากาศร้านค้าในตลาดจีนโบราณบ้านซากแก้ว

๓. ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

๓.๑ ปัจจัยภายในสู่ความสำเร็จของชุมชน

ความร่วมมือของผู้นำด้านต่าง ๆ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการได้สัมภาษณ์พูดคุยสรุปได้ว่าผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชนบ้านหนองซากแก้ว และประธานชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว มีการรวมตัวกันเหนียวแน่น มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่นของตนและมีความรักความสามัคคี เคารพให้เกียรติต่อกันและกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำชุมชนมีความรักความสามัคคี คือ ความเป็นพี่น้องที่เกิดและอาศัยในชุมชนบ้านหนองซากแก้วมายาวนาน ทำให้ได้รู้จักเห็นหน้าและคุ้นเคย เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของกันและกัน แนวทางปฏิบัติที่ทำให้อยู่ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นและสงบสุข คือ ผู้นำชุมชนที่มาจากคนในท้องถิ่นทำให้มีความเข้าใจวิถีชุมชนและซึมซับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนที่มีมาช้านาน นอกจากนี้

คุณสมบัติของผู้นำนับว่าเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชน และการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนสงบสุขและพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว นั้น จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ พบว่าผู้นำชุมชนบ้านชากแง้ว ๑) ผู้นำมีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข ๒) บุตรธิดาเป็นคนดี ๓) ประกอบอาชีพที่ดี สัจจริตในการทำงาน ๔) เป็นตัวอย่างที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ทำให้เป็นตัวอย่างที่คนให้ความศรัทธา สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของคนในชุมชนชากแง้ว กล่าวว่า ผู้นำชุมชนที่นี้มีความเข้มแข็งและสามัคคี มีศักยภาพในความเป็นผู้นำ กล้าที่จะฟื้นฟูและพัฒนาตลาดจีนที่เลือนลางและจางหายไปตามกาลเวลาให้กลับมามีชีวิตชีวาใหม่แต่ยังคงคุณค่าของเดิม

“ทั้งชุมชนเราเป็นพี่น้องกันและรู้จักคุ้นเคยกัน เวลาเราทำงานเราจะคิดถึงชุมชนเป็นหลัก ก่อนที่จะมีการฟื้นฟูตลาดจีนโบราณของเรา พวกเราทำประเพณีหลายครั้งนะ บอกทั้งข้อดีที่ชุมชนจะได้รับและข้อเสียที่จะเกิดขึ้น บอกความจริงทุกอย่าง” ^{๑๘}

“เราก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้วขึ้นมา เราคัดเลือกคณะกรรมการที่มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ เพื่อมาร่วมกันพัฒนาบ้านเรา ผมมาเป็นครูใหญ่อยู่ที่โรงเรียนบ้านชากแง้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ อยู่ที่นี้มา ๕๗ ปีแล้ว ผมรักชากแง้วนะ แค่นี้ที่นี้เจริญ ทุกคนมีความสุข ผมก็ภูมิใจ” ^{๑๙}

การเมืองค์เจ้าแม่ทับทิมเป็นศูนย์กลางรวมใจ สร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ประเพณีและภูมิปัญญาของชุมชน ความภาคภูมิใจและความร่วมมือระหว่างชุมชน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน ทั้งนี้สิ่งที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงให้ชุมชนบ้านชากแง้วมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือ การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ชุมชนบ้านชากแง้วยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม แม้ว่าเวลาจะผ่านพ้นไป แต่ชาวชุมชนบ้านชากแง้วยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีอันสืบทอดจากบรรพบุรุษ นอกจากประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาล ยังมีการจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นบนพื้นฐานของความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น วันไหว้พระจันทร์ วันประเพณีตรุษจีน ภายใต้การนำของผู้นำชุมชนด้านต่าง ๆ ได้เป็นศูนย์กลางในการจัดงาน เชื่อมพี่น้องในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัด นอกจากนี้หลักฐานหลักสำคัญที่สะท้อนให้เห็นพลังความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เทศกาลไหว้พระจันทร์ ที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุด สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของคนในชุมชนและเป็นการอนุรักษ์ที่สร้างความตระหนักในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นผสมผสานกับความศรัทธา กล่าวได้ว่าเป็นเทศกาลที่นำความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นได้ตระหนักรู้รักษาและเห็นคุณค่าในประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ กล่าวได้ว่า เทศกาลไหว้พระจันทร์ มิใช่แต่เป็นสมบัติของชาวจีน แต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวชุมชนบ้านชากแง้ว ต่างรู้สึกภาคภูมิใจและมีส่วนร่วมในเทศกาลนี้ วัฒนธรรมและประเพณีเหล่านี้ยังคงเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็น

^{๑๘}สัมภาษณ์ ดิเรก เกรียดิกุล, ประธานชุมชนบ้านหนองชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นิยม เหมทานนท์, ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ความเป็นเงินโบราณ ดังนั้นความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณี จึงเป็นมูลค่าส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถใช้เป็นต้นทุนเพื่อพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง

ศาสนสถานและศรัทธายกระดับจิตใจชุมชนบ้านชากแง้ว จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนบ้านชากแง้วมีศาสนาประจำหมู่บ้าน คือ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและความเชื่อศรัทธาในองค์เจ้าแม่ทับทิม ชุมชนชากแง้วมีศาสนสถานประจำหมู่บ้าน คือ วัดตะเคียนทอง และศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนบ้านชากแง้วมีความเชื่อและศรัทธายังลึกต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นเทพที่ชาวจีนที่ประกอบอาชีพประมงและเกษตรให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากเจ้าแม่ทับทิมจะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยในยามออกทะเลและบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล อาชีพหลักของชาวชากแง้วคือ ทำไร่มั่นสำปะหลัง ดังนั้นจึงทำให้ชาวจีนในชุมชนแห่งนี้นับถือเจ้าแม่ทับทิมเป็นอย่างมากและเชื่อว่าบารมีขององค์เจ้าแม่ทับทิมทำให้ชาวชากแง้วสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นไม่มีเหตุทะเลาะวิวาทใด ๆ ศาลเจ้าแม่ทับทิมยังเป็นสถานที่สำคัญในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนให้มาร่วมทำกิจกรรมสืบทอดตามประเพณีและการศึกษาคำสอนของศาสนา ผู้วิจัยมองว่าเหล่านี้เป็นรากฐานที่ทำให้คนในชุมชนได้ซึมซับคำสอนทางศาสนาไปไม่มากนักน้อย และยังทำให้เชื่อมโยงคนในชุมชนได้รู้จักกัน เวลาปฏิบัติงานตามประเพณี งานทางศาสนา ได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้หลอมให้คนในชุมชนเป็นคนเสียสละ มีจิตใจที่ดีไม่กระทำความผิดศีลธรรมนำพาชุมชนให้เกิดสงบและเกื้อกูล เมื่อคนในชุมชนมีศาสนสถานเป็นสถานที่บ่มเพาะและยกระดับจิตใจของชุมชน

๓.๒ ปัจจัยภายนอกสู่ความสำเร็จของชุมชน

นอกจากปัจจัยภายในของชุมชนทำให้ชุมชนชากแง้วมีเข้มแข็งและประสบความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเครือข่ายภายนอกก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน การมีองค์กรภายนอกช่วยพัฒนาและสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนชุมชนชากแง้ว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวิถีชีวิตและเชิงวัฒนธรรมตามแผนงานขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและมีพลังในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนบ้านชากแง้วให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จากเสียงบอกเล่าของผู้นำชุมชนสะท้อนว่ากว่าที่จะรวมตัวกันติดตัวกันผ่านการพูดคุย ทำประชาติ สร้างความเข้าใจ และสื่อสารให้คนในชุมชนเห็นไปในทิศทางเดียวกัน และเข้าใจถึงบทบาทของหน่วยงานที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชน ดังของดีที่มีอยู่ซึ่งส่วนใหญ่รู้กันเองภายใน บางอย่างก็เป็นของดีที่ถูกเก็บไว้ เช่น หอยจ๊อปู กว๊ายเตี๋ยปลา เต้าหู้ทอดเผือกทอด ปกติคนข้างนอกจะไม่รู้ อย่างข้าวต้มแปดเขียน แต่เมื่อพูดถึงอุปสรรค การมีคนนอกมาพัฒนาอย่าง สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ คนก็สงสัยว่าจะรวมตัวกันได้ยากพอสมควร แต่พอเริ่มแล้วก็ดีขึ้นเรื่อยๆ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริมรายได้ให้คนในชุมชน การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกได้นำพาชุมชนไปสู่การจัดการที่ดี รวมมรดกทางภูมิปัญญาและเก็บรักษาบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนชากแง้วให้คนในชุมชนและสังคมไทยได้เรียนรู้ภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรม การขับเคลื่อนของภาครัฐนอกจากเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังมีหน่วยงานองค์กรภายนอกมาช่วยขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ให้สังคมภายนอกรู้จัก ก่อนหน้านั้นหากพูดถึงชุมชนบ้านชากแง้ว แทบจะไม่มีใครรู้จักชุมชนแห่งนี้ แต่ปัจจุบันชุมชนชากแง้วนับที่รู้จักของคนทั่วไป

ตลาดจีนโบราณทำให้ชุมชนบ้านชากแง้วกลายเป็นตัวอย่าง “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่ดีสำหรับพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยงและเป็นตัวอย่างนำร่อง “ตลาดต้องชม” แห่งแรกของจังหวัดชลบุรี นำความภาคภูมิใจและสร้างรายได้ให้ชุมชน

แผนภาพที่ ๔.๑๓ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) ร่วมงานเทศกาล แววนโคม ชมจันทร์

แผนภาพที่ ๔.๑๔ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) ลงพื้นที่ชุมชนชาวก้าว^{๒๐}

๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี

การสัมภาษณ์เชิงลึกทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี เพื่อถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกตามประเด็น ดังนี้

๔.๓.๑ สภาพทุนทางสังคมของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี

ในการศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ประวัติความเป็นมาของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก้าว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน มรดกทางสถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็น

^{๒๐}โมติจิเลิฟเสนท์, (๒๗ กันยายน ๒๕๖๐), “ร้อยปี “ชาวก้าว” เดินชมถนนสายวัฒนธรรมสักการะเจ้าแม่ ทับทิมศักดิ์สิทธิ์”, พัทยา นิวส์, [ออนไลน์], ๕๗ ย่อหน้า, แหล่งที่มา : <http://www.pattayanews.com/content/19424> [๒๙ กันยายน ๒๕๖๑].

มูลค่าของชุมชนบ้านชากแง้ว ภายใต้วิสัยการบริหารจัดการในกิจกรรมอย่างมีระบบ การมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมเรียนรู้ ด้วยชาวบ้านชากแง้วมีจิตสำนึก ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนซึ่งบ่งบอกถึงความรัก ความสามัคคี และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์กันในครอบครัวและเครือญาติ ทำให้บ้านชากแง้วเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข ดังนั้นชุมชนบ้านชากแง้วสามารถใช้ต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้จนไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาสภาพทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี พบว่า

๑. ทุนทางวัฒนธรรม

ชุมชนชากแง้ว ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ความรู้และภูมิปัญญาด้านอาหาร เป็นความรู้และภูมิปัญญาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาหารโบราณในตลาดชากแง้วตกทอดอยู่เคียงข้างกับชื่อคนทำดั้งเดิม รุ่นลูกยังคนปรุงรสอาหารในสูตรเก่าของตระกูลและเลือกใช้ชื่อเดิมที่คุ้นเคย เช่น หอยจ๊อปูเสียดชิ้น แจกแกมก้วยเตี่ยวปลา ลอดช่องเจ้ซิ้ม ชุมชนชากแง้วยังคงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาด้านอาหารของปู่ย่าได้อย่างน่าชื่นชม อาหารไม่เพียงแค่อร่อย แต่ยังบอกเล่าเรื่องราวทางภูมิปัญญาได้อย่างชัดเจน

๑.๒ ความรู้และภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม เป็นภูมิความรู้อันทรงคุณค่าในทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม อยู่ที่ความสวยงามของลวดลายฉลุไม้และการตกแต่งของเรือนแถวไม้ ที่ยังคงรักษาสภาพดั้งเดิมไว้ได้ เรือนแถวไม้จำนวนมากที่มีรูปทรงและโครงสร้างอาคารที่สวยงามมีลักษณะเฉพาะ เป็นเรือนแถวไม้ที่ยังคงรักษาสภาพและคุณค่าทางสถาปัตยกรรมได้อย่างดี

๑.๓ ประเพณีท้องถิ่น เป็นวิถีชีวิตที่มีการสืบทอด วัฒนธรรมประเพณีจีนดั้งเดิมในชุมชนชากแง้วอาจกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยไปตามกาลเวลา แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้ยังเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นจีนโบราณ ดังนั้นความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณี จึงเป็นมูลค่าส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถใช้เป็นต้นทุนเพื่อพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง ชุมชนบ้านชากแง้วยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม แม้ว่าเวลาจะผ่านไป ชุมชนบ้านชากแง้วยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณี นอกจากประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาล ยังมีการจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นบนพื้นฐานของความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญ จึงเป็นมูลค่าส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถใช้เป็นต้นทุนเพื่อพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง

๑.๔ ความศรัทธาชาวจีนและลูกหลานที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านชากแง้วให้ความเคารพแก่องค์เจ้าแม่ทับทิมตามวัฒนธรรมของชาวจีนที่อยู่ติดทะเล องค์เจ้าแม่ทับทิมจึงถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งสายน้ำ ชาวบ้านชากแง้วซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน จึงสร้างศาลเจ้าขึ้นและอัญเชิญเจ้าแม่ทับทิมมาประดิษฐานเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้ความเชื่อของชาวจีนจะปรับเปลี่ยนผสมผสานกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมไทย เช่น การยอมรับเอาคติความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาท ลูกหลานชาวจีนมีพฤติกรรมเข้าวัดและทำบุญอย่างที่คนไทยทำ แต่ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ทับทิมซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของตนยังเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในวิถีชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น

ด้วยความศรัทธาในการนับถือเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนจะจัดงานประเพณีศาลเจ้าแม่ทับทิม ปี ละ ๕ ครั้ง นอกจากงานประเพณี ที่เกี่ยวกับศาลเจ้าแม่ทับทิม ยังมีงานไหว้พระจันทร์ งานไหว้เจ้าแม่กวนอิม งานออกพรรษาและงานปิดทองหลวงพ่อบุญที่จัดขึ้นเป็นงานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จัดขึ้นด้วยความสามัคคีและร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน ถ้าจำแนกประเพณีเป็นประเพณีชุมชนและประเพณีครอบครัว ประเพณีครอบครัวของชาวก๊วจะจัดขึ้นตามเทศกาลในรอบปี เช่น ประเพณีตรุษจีน ประเพณีง่วนเซียวโจ้ย ประเพณีเซ็งเม้ง ประเพณี สารทจีน ฯลฯ โดยแต่ละประเพณีจะประกอบด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อนั้น ๆ ชุมชนบ้านชาวก๊วมีความเชื่อและศรัทธาอย่างยิ่งถึงต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นเทพที่ชาวจีนที่ประกอบอาชีพเป็นชาวประมงและเกษตรกรให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากเจ้าแม่ทับทิมจะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยในยามออกทะเลและบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล อาชีพหลักของชาวก๊ว คือ เกษตรกรรมทำไร่มันสำปะหลัง สับปะรดและค้าขาย เป็นหลัก ดังนั้นจึงทำให้ชาวจีนในชุมชนแห่งนี้นับถือเจ้าแม่ทับทิมเป็นอย่างมากและเชื่อว่าบารมีขององค์เจ้าแม่ทับทิม ทำให้ชาวก๊วสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นไม่มีเหตุทะเลาะวิวาทใด ๆ ประสบความสำเร็จและร่ำรวยจากกำไรของการค้าขายพืชผลทางการเกษตร

๒. ทูทางทรัพยากรมนุษย์

ภูมิปัญญาไทยหรือที่เราเรียกย่อกันว่าปราชญ์ชาวบ้านมีหลากหลายตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคนเป็นผู้ที่ได้หล่อหลอมองค์ความรู้จากประสบการณ์ซึมซับบ่มเพาะค้นคว้าทดลองโดยใช้วิถีชีวิตของตนเองทั้งทางกายและใจมาเป็นเครื่องทดลอง เพื่อแสวงหาความถูกต้อง จนกระทั่งประสบความสำเร็จจึงคิดสร้างสรรค์กลั่นกรองสิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต นำมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้สืบสานอันถือว่าเป็นทั้งปัญญาและเป็นสมบัติมรดกตกทอดที่มีคุณค่ามหาศาลแก่แผ่นดินจากประสบการณ์ความคิดและวิธีการดำรงชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละท่านล้วนแล้วแต่เป็นต้นแบบเป็นชุมชนทรัพยากรและต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญ สร้างคุณูปการต่อความเป็นอยู่การประกอบอาชีพทำมาหากินในท้องถิ่น เป็นภูมิคุ้มกันมิให้ชุมชนล่มสลายมลายไปตามกระแสการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์

ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านและนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบความสำเร็จ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำรงชีพในปัจจุบัน ชุมชนบ้านชาวก๊ว เป็นชุมชนไทยเชื้อสายจีนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่มันสำปะหลัง สับปะรดและค้าขาย เป็นหลัก ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไทย-จีน บ้านชาวก๊ว จะเป็นด้านการแปรรูปอาหารเสียเป็นส่วนใหญ่ มีปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตร ด้านงานช่างฝีมือพื้นบ้าน ด้านอาหาร อยู่มากมายในชุมชน ดังนี้

๒.๑ ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมและเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนชาวก๊วประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่มันสำปะหลัง สับปะรด เป็นหลัก คุณสายใจ เต็งสุวรรณ เจ้าของสวนเกษตรบ้านสวนสายใจ ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม ผู้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำการเกษตรแบบอินทรีย์และดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ปราชญ์ผู้ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นในชุมชน

๒.๒ ปราชญ์ชาวบ้านด้านงานช่างฝีมือพื้นบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านด้านงานช่างฝีมือพื้นบ้าน เสริมด้วยการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สืบทอดถึงลูกหลานต่อไป สมควรที่จะศึกษาเพื่อเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติ ตนและแนวทางในการเรียนรู้ของปราชญ์ต่อไป

๒.๓ ปราชญ์ชาวบ้านด้านอาหาร

ในชุมชนบ้านชากแง้วมีอาหารหลายชนิดที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

๑) ขนมกุยช่าย ปิงอุฮวก (คุณสุภาพร แซ่ปิง)

กุยช่าย ปิงอุฮวก ของคุณสุภาพร เป็นสูตรดั้งเดิมตั้งแต่รุ่นคุณแม่ ตระกูลของคุณสุภาพรอยู่ที่ชากแง้ว มากกว่า ๗๐ ปี จากตอนแรกทำไร่มั่นสำปะหลัง คุณสุภาพรเห็นว่า ไหน ๆ จะต้องทำขนมกุยช่ายไหว้บรรพบุรุษอยู่แล้ว จึงลองเอามาทำขาย จุดเด่นของขนมกุยช่าย คุณสุภาพร คือ ทำจากแป้งสด แป้งจะหอม สิ่งพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือมีไส้ให้เลือกหลากหลาย

๒) หอยจ๊อปู เฮียซุ่น และเจี๊ต๋ม ก้วยเตี่ยวปลา/ตั่งสูงเท้ง (คุณจันทฤทธิ์ สุรวัฒนาราม (แซ่ตั่ง) และคุณจรรยา ดีพร้อม)

หอยจ๊อปู และก้วยเตี่ยวลูกขึ้นปลา ที่คงสูตรจากเมืองจีนมายาวนานกว่า ๑๐๐ ปี นับตั้งแต่รุ่นอาภิงมาเป็นต้นมา ตอนนี้นำสู่รุ่นที่ ๔ คุณจันทฤทธิ์ สุรวัฒนาราม (แซ่ตั่ง) และ คุณจรรยา ดีพร้อม สองพี่น้องสาวแกร่งแห่งชุมชนบ้านชากแง้ว ยังคงเอกลักษณ์ของอาหารไว้ไม่เปลี่ยนแปลง “คนจีนเค้าจะทำแบบนี้หมด เป็นสูตรอาหารต้นตำรับ เราแทบไม่ได้ปรับอะไรเลย” จุดเด่นของหอยจ๊อ เฮียซุ่นจะใช้เนื้อปูเป็นก้อน และหอยจ๊อมีความกรอบน่ารับประทาน เป็นสูตรดั้งเดิมของตระกูล หอดน้ำมะพร้าว สัมผัสรสปูที่ซ่อนอยู่ภายในแล้วเพิ่มความหวานด้วยน้ำจิ้มบ๊วย ที่อร่อยลงตัว

๓) หมูหยองกรอบ นางเซียงใหม่/เตียวอู (คุณเซียงใหม่ บุญแย้ม)

ก่อนหน้านี้ตระกูลป่าใหม่ ไล่สำเภามาจากเมืองจีนอยู่นครปฐมทำอาชีพเลี้ยง หมูอยู่สักพัก ก่อนย้ายมาอยู่ที่ตลาดชากแง้ว ทำไร่มั่นสำปะหลัง และค้าขาย ด้วยความที่ชื่นชอบการเป็น ลูกพ่อค้ามาตลอดจึงผันตัวเองมาขายก้วยเตี่ยว ผลิตเส้นบะหมี่เอง ทำลูกชิ้นเอง ขายผลไม้ต้อง ขายปาห่องโก๋ จนในที่สุดก็ยึดอาชีพแม่ค้าขายหมูหยองกรอบ เป็นสูตรที่คิดค้นใหม่จนได้รับชาติติด ปากลูกค้ามากกว่า ๓๕ ปี ความพิเศษอยู่ที่ความกรอบและหอมรสเข้มข้น อยู่ได้นาน สิ่งนี้ต้องผ่าน กระบวนการหลายขั้น กว่าออกมาเป็นหมูหยองกรอบที่มีเอกลักษณ์ เป็นหมูหยองที่ทำด้วยมือ กล่าวคือ ป่าใหม่จะใช้ผ้าหม้ออบกับขามอะลูมิเนียมหลาย ๆ รอบ วนไปเรื่อย ๆ จนกว่าหมูหยอง จะแห้งและเหลืองน่ารับประทาน

๔) กวงเจียง เต้าหู้ทอด เผือกทอด (นภาพรณ เกษมศานต์ฤดี (แซ่ไคว้)

เผือกทอดที่สืบทอดสูตรต้นตำรับจากเมืองจีนสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ จากที่เคยทำทานที่บ้านไหว้เจ้าเป็นปกติ พอมีตลาดชากแง้วก็เริ่มทำออกขาย จุดเด่นของเผือกทอด คือการคลุกเคล้ากับแป้งอย่างพอดี แล้วนำไปทอดในกระทะน้ำมันท่วมที่ร้อนจัด เน้นว่าต้องเป็นน้ำมัน ใหม่เท่านั้น

๕) แสกกิ้น หอยจ๊อ ปูจำ/เตี๋ยยั้งหลี (มณฑลทาจิก พานิชรุทติวงศ์ (แซ่เตี๋ยว)

จากแต่ก่อนที่บรรพบุรุษบุกเบิกตลาดซากแง้วมาตั้งแต่ประมาณ ๘๗ ปีที่แล้ว เริ่มจากทำไร่มันสำปะหลัง ตั้งโรงโม่แป้ง และยังตั้งโรงหนังซากแง้วรามาอีกด้วย มาถึงตอนนี้ คุณมณฑลทาจิก พานิชรุทติวงศ์ สืบทอดกิจการของตระกูลและขยายมาขายหอยจ๊อ แสกกิ้นสูตรประจำตระกูลต้นตำหรับ ๘๐ ปี “กึ่งต้องสดถ้าไม่สด ไม่ทำ เพราะว่ามันจะคา แล้วมันก็จะไม่หวานเป็นกึ่งจากชลบุรี ใกล้แหล่งทะเลส่วนผสมใช้เป็นหมูจ๊อเท้า คือหมูมันแข็ง อันนี้เป็นจุดเด่นของเรา” คุณมณฑลทาจิก เล่าถึงสูตรเด็ดเคล็ดลับ

เป็นภูมิปัญญาอาหารจีนที่สืบทอดส่งต่อให้ทายาทซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้มีรสชาติ รูปแบบสอดคล้องกับรสนิยมและวิถีชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน และเป็นภูมิปัญญาไทยเชื้อสายจีน (หรือภูมิปัญญาไทย-จีน) อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงสติปัญญา ความรู้ความสามารถและจินตนาการ ตลอดจนภาวะสร้างสรรค์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายของคนไทยเชื้อสายจีน เมื่อนำภูมิปัญญาด้านอาหารไปประกอบกับความสามารถด้านการค้า สามารถพัฒนาเป็นอาชีพของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนได้โดยสมบูรณ์

๓. ทูทางสถาบัน

ประกอบด้วยกลุ่มองค์กรต่าง ๆ และเครือข่ายทางสังคม มีรายละเอียดดังนี้

เครือข่ายทางสังคม เป็นทูทางสังคมที่ถือว่าโดดเด่นที่สุดของชุมชน เนื่องจากในการศึกษาพบว่า ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแง้ว มีกลุ่มและเครือข่ายทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและรางวัลมากมาย จนเป็นที่รู้จักในระดับประเทศทำให้หน่วยงานและผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานจำนวนมาก รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติที่เข้ามาในชุมชนเพื่อท่องเที่ยว ซึ่งกลุ่มหลักที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายทางสังคมชุมชนบ้านซากแง้ว คือ “ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแง้ว” ดำเนินงานร่วมกับภาครัฐบาล เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักงานเทศบาลตำบลห้วยใหญ่

๔. ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ

ประกอบไปด้วย ป่าไม้ แม่น้ำ และผลผลิตทางการเกษตร มีรายละเอียดดังนี้

ชุมชนบ้านซากแง้ว มีทรัพยากรดินและน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสลับเนินเขา มีลำห้วยต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่ราบ พื้นที่รอบ ๆ ลำห้วยใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่นา ส่วนที่ราบสูงโดยทั่วไปใช้ประโยชน์เป็นที่เพาะปลูกพืชสวนและพืชไร่ พืชเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา สับปะรด และมีพื้นที่สวนมะพร้าวกระจายอยู่ทั่วไป

๔.๓.๒ ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีนบ้านซากแง้ว

๑. ปัจจัยภายในสู่ความสำเร็จของชุมชน

ความร่วมมือของผู้นำด้านต่างๆ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการได้สัมภาษณ์พูดคุยสรุปได้ว่าผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชนบ้านหนองซากแง้ว และประธานชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแง้ว มีการรวมตัวกันเหนียวแน่น มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาท้องถิ่นของตนและมีความรักความสามัคคี เคารพให้เกียรติต่อกันและกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจ

เดียวกันที่จะร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำชุมชน มีความรักความสามัคคีคือ ความเป็นพี่น้องที่เกิดและอาศัยในชุมชนบ้านหนองซากแก้วมายาวนาน ทำให้ได้รู้จักเห็นหน้าและคุ้นเคย เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของกันและกัน แนวทางปฏิบัติที่ทำให้อยู่ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข คือ ผู้นำชุมชนที่มาจากคนในท้องถิ่นทำให้มีความเข้าใจวิถีชุมชนและซึมซับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนที่มีมาช้านาน นอกจากนี้คุณสมบัติของผู้นำนับว่าเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชน และการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนสงบสุข และพัฒนาได้อย่างรวดเร็วได้นั้น จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ พบว่าผู้นำชุมชนบ้านซากแก้ว ๑) ผู้นำมีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข ๒) บุตรธิดาเป็นคนดี ๓) ประกอบอาชีพที่ดี สุจริตในการงาน ๔) เป็นตัวอย่างที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ทำให้เป็นตัวอย่างที่คนให้ความศรัทธา สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของคนในชุมชนซากแก้ว กล่าวว่า ผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามัคคี มีศักยภาพในความเป็นผู้นำ ถ้าที่จะฟื้นฟูและพัฒนาตลาดเงินที่เลือนรางจางหายไปตามกาลเวลา ให้กลับมามีสีสันสดใสใหม่แต่ยังคงคุณค่าของเดิม

“ทั้งชุมชนเราเป็นพี่น้องกัน เวลาเราทำงานเราจะคิดถึงชุมชนเป็นหลัก ก่อนที่จะมีการฟื้นฟูตลาดเงินโบราณของเรา พวกเราทำประเพณีหลายครั้งนะ บอกทั้งข้อดีที่ชุมชนจะได้รับ ข้อเสียที่จะเกิดขึ้น บอกความจริงทุกอย่าง” ^{๒๑}

“เราก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้วขึ้นมา เราคัดเลือกคณะกรรมการที่มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ เพื่อมาร่วมกันพัฒนาบ้านเรา ผมมาเป็นครูใหญ่อยู่ที่โรงเรียนบ้านซากแก้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ อยู่ที่นั่นมา ๕๗ ปีแล้ว ผมรักซากแก้วนะ แค่นี้ก็เจริญ ทุกคนมีความสุข ผมก็ภูมิใจ” ^{๒๒}

การเมืองค์เจ้าแม่ทับทิมเป็นศูนย์กลางรวมใจ สร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชนความภาคภูมิใจและความร่วมมือระหว่างชุมชน สร้างรายได้การท่องเที่ยวให้กับชุมชน ทั้งนี้สิ่งที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงให้ชุมชนบ้านซากแก้ว มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ชุมชนบ้านซากแก้วยังยึดถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม แม้ว่าเวลาจะผ่านพ้นไป แต่ชุมชนบ้านซากแก้วยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีอันสืบทอดจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ประเพณีที่จัดขึ้นตามเทศกาล ยังมีการจัดกิจกรรมประเพณีขึ้นบนพื้นฐานของความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญ อย่างเช่น วันไหว้พระจันทร์ วันประเพณีตรุษจีน ภายใต้การนำของผู้นำชุมชนด้านต่าง ๆ ได้เป็นศูนย์กลางในการจัดงาน เชื่อมพี่น้องในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัด นอกจากนี้หลักฐานหลักสำคัญที่สะท้อนให้เห็นพลังความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ เทศกาลไหว้พระจันทร์ ที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุด สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมใจของคนในชุมชนและเป็นการอนุรักษ์ที่สร้างความตระหนัก

^{๒๑}สัมภาษณ์ ดิเรก เกรียติกุล, ประธานชุมชนบ้านหนองซากแก้ว อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒}สัมภาษณ์ นิยม เหมทานนท์, ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นผสมผสานกับความศรัทธา กล่าวได้ว่าเป็นเทศกาลที่นำความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ กล่าวได้ว่า เทศกาลไหว้พระจันทร์ มิใช่แต่เป็นสมบัติของชาวจีน แต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวชุมชนบ้านชากแง้ว ต่างรู้สึกภาคภูมิใจและมีส่วนร่วมในเทศกาลนี้ วัฒนธรรมและประเพณีเหล่านี้ยังคงเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นจีนโบราณ ดังนั้นความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณี จึงเป็นมูลค่าส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถใช้เป็นต้นทุนเพื่อพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง

ศาสนสถานและศรัทธาในระดับจิตใจชุมชนบ้านชากแง้ว จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนบ้านชากแง้วมีศาสนาประจำหมู่บ้านคือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท และความเชื่อศรัทธาในองค์เจ้าแม่ทับทิม ชุมชนชากแง้วมีศาสนสถานประจำหมู่บ้าน คือ วัดตะเคียนทอง และศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนบ้านชากแง้วมีความเชื่อ และศรัทธาอย่างยิ่งถึงองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นเทพที่ชาวจีนที่ประกอบอาชีพประมง และเกษตรกรให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากเจ้าแม่ทับทิมจะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยในยามออกทะเล และบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และอาชีพหลักของชาวชากแง้ว ก็ คือ การเกษตร ดังนั้นจึงทำให้ชาวจีนในชุมชนแห่งนี้นับถือเจ้าแม่ทับทิมกันเป็นอย่างมาก และเชื่อว่า บารมีขององค์เจ้าแม่ทับทิมทำให้ชาวชากแง้ว สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นไม่มีเหตุทะเลาะวิวาทใด ๆ ศาลเจ้าแม่ทับทิมยังเป็นสถานที่สำคัญในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนให้มาร่วมทำกิจกรรมสืบทอดตามประเพณีและการศึกษาคำสอนของศาสนา ผู้วิจัยมองว่าเหล่านี้เป็นรากฐานที่ทำให้คนในชุมชนได้ซึมซับคำสอนทางศาสนาไปไม่มากนักน้อย และยังทำให้เชื่อมโยงคนในชุมชนได้รู้จักกัน เวลาปฏิบัติงานตามประเพณี งานทางศาสนา ได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือจากชุมชน กิจกรรมเหล่านี้หลอมให้คนในชุมชนเป็นคนเสียสละ มีจิตใจที่ดีไม่กระทำความผิดศีลธรรมนำพาชุมชนให้เกิดสงบและเกื้อกูล เมื่อคนในชุมชนมีศาสนสถานเป็นสถานที่บ่มเพาะและยกระดับจิตใจของชุมชน

๒. ปัจจัยภายนอกสู่ความสำเร็จของชุมชน

นอกจากปัจจัยภายในของชุมชนทำให้ชุมชนชากแง้วมีเข้มแข็งและประสบความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเครือข่ายภายนอกก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน การมีองค์กรภายนอกช่วยพัฒนาและสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนชุมชนชากแง้ว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวิถีชีวิตและเชิงวัฒนธรรมตามแผนงานขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและมีพลังในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนบ้านชากแง้วให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จากเสียงบอกเล่าของผู้นำชุมชนสะท้อนว่า กว่าที่จะรวมตัวกันติดตัวผ่านการพูดคุย ทำประชาคมติ สร้างความเข้าใจ และสื่อสารให้คนในชุมชนเห็นไปในทิศทางเดียวกัน และเข้าใจถึงบทบาทของหน่วยงานที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชน ดังของดีที่มีอยู่ซึ่งส่วนใหญ่รู้กันเองภายใน บางอย่างก็เป็นของดีที่ถูกเก็บไว้ เช่น หอยจ๊อปู กุ้งเตี้ยปลา เต้าหู้ทอดเผือกทอด ปกติคนข้างนอกจะไม่รู้ อย่างข้าวต้มแปดเซียน แต่เมื่อพูดถึงอุปสรรค การมีคนนอกมาพัฒนาอย่าง สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักเทศบาลตำบลห้วยใหญ่ คนก็สงสัยกว่าจะรวมตัวกันได้ก็ยากพอสมควร แต่พอเริ่มแล้วก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริมรายได้ให้คนในชุมชน การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกได้

นำพาชุมชนไปสู่การจัดการที่ดี รวมมรดกทางภูมิปัญญาและเก็บรักษาบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน ชากแง้วให้คนในชุมชนและสังคมไทยได้เรียนรู้ภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรม การขับเคลื่อนของภาครัฐ นอกจากเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังมีหน่วยงานองค์กรภายนอกมาช่วย ขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ให้สังคมภายนอกรู้จัก ก่อนหน้านี้หากพูดถึง ชุมชนบ้านชากแง้ว แทบจะไม่มีใครรู้จักชุมชนแห่งนี้ แต่ปัจจุบันชุมชนชากแง้วนับที่รู้จักของคนทั่วไป ตลาดจีนโบราณทำให้ชุมชนบ้านชากแง้วกลายเป็นตัวอย่าง “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่ดีสำหรับ พื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยงและเป็นตัวอย่างนำร่อง “ตลาดต้องชม” แห่งแรกของจังหวัด ชลบุรี นำความภาคภูมิใจและสร้างรายได้ให้ชุมชน

๔.๓.๓ ถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน ไทย-จีน บ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี ดังนี้

๑. การมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียง กล่าวคือ มีวิถี เศรษฐกิจแบบพอเพียงบนรากฐานแห่งความมั่นคง สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถแปรต้นทุนทาง วัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้เป็นรายได้ มีความพยายามที่จะพึ่งพาตนเอง มากกว่าการรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงอย่างเดียว

๒. การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน โดยอาศัยแนวทางการ ปฏิบัติต่อกันดังนี้

๑) ความร่วมมือช่วยเหลือกัน คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของ ชุมชนและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดูแลซึ่งกันและกัน ชุมชนมีความสามัคคีกัน

๒) ร่วมปรึกษาหารือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน มีปัญหามาปรึกากัน ชุมชนหันหน้าเข้าหากัน ร่วมปรึกษาหากมีอะไรที่ไม่ดีก็ร่วมกันแก้ไข แก้ปัญหาเพื่อให้ดีขึ้น การอยู่ อย่างให้เกียรติอยู่อย่างพ้อย่างน้อม มีความประนีประนอม เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ทุกคนในชุมชน มาช่วยกันคิด ช่วยกันวิเคราะห์ ช่วยกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันรับผลประโยชน์ ชุมชน จัดการประชุมสมาชิกร่วมกันเดือนละ ๑ ครั้ง

๓) การแบ่งปันและความเอื้ออาทร ชุมชนที่มีความปรองดอง สามัคคี มีความ เอื้ออาทร การแบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกัน มีความเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ ชุมชนอยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความสามัคคี ผู้คนในชุมชนมีน้ำใจ มีการแบ่งปัน ในอดีตชุมชนบ้านชากแง้วมีความสุขสงบ ขอข้าวกัน กินได้ อยู่กันด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัย เช่น การไปกินข้าวบ้านคนอื่นได้เป็นปกติ มีอาหารแบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ ชุมชนนำอาหารมารวมกันรับประทานที่โรงเจ

๔) มีความเสียสละและสามัคคี คนในชุมชนต้องมีความจริงใจ มีความเสียสละ และมีความสามัคคี กิจกรรมที่สร้างความสมัครสมานสามัคคีที่ผ่านมา คือ งานวันไหว้พระจันทร์และ การเปิดตลาดจีนโบราณชากแง้วให้กลับมามีชีวิต ตลาดจีนโบราณบ้านชากแง้วนั้นไม่ใช่เพียงแหล่ง ท่องเที่ยวชุมชนทางวัฒนธรรม แต่คือ สัญลักษณ์แห่งความเสียสละ เอื้ออาทรและสามัคคีของคน ในชุมชนบ้านชากแง้ว

๕) เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การทำงานร่วมกันได้ เข้ากันได้ เคารพในมติ และกติกาของส่วนรวม ชุมชนมีความสามัคคีและปรองดอง

๓. การมีธรรมะและศาสนสถานเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ “หันมาสนใจศาสนาและคำสอน พัฒนาจิตใจของคน ให้คนมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ชุมชนไม่เจริญแน่หากคนในชุมชนจิตใจคับแคบไม่มีศีลธรรม ถ้าจะพัฒนาท้องถิ่นต้องพัฒนาคนก่อน ให้คนมีนิสัยใจคอมีความเป็นธรรมเอาธรรมะเข้ามาควบคุม ทำให้ควบคุมความคิด ทำให้คนละอายต่อบาปละอายต่อการกระทำชั่ว ซึ่งเป็นหัวใจใหญ่ อย่าเบียดเบียนกัน อย่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เช่น เราค้าขายก็อย่าเอาเปรียบเขา ตัวเราก็จะมีความสุข ไม่เห็นแก่ตัว มีความเมตตา กรุณา การทำบุญหรือทำตามคำสอน คือ ต้องทำโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำแล้วมักจะเกิดความสุข ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนในใจของเราเอง”^{๒๓}

๔. มีผู้นำที่ดี (Leaders) เป็นด้านที่ส่งผลสะท้อนถึงทิศทางชุมชนในการที่ผู้นำชุมชนสามารถนำพาชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง มีคุณธรรม วิสัยทัศน์และทัศนคติของผู้นำเป็นตัวบ่งชี้สำคัญ

๕. เมื่อเกิดปัญหาหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยแก้ไข ดังเสียงจากชุมชนว่า “หน่วยงานรัฐถ้าเป็นเรื่องของชุมชน หน่วยงานรัฐเข้ามาคุยกับชุมชนก่อน รู้ปัญหาของชุมชนก่อน จึงช่วยแก้ปัญหาคุยกับชุมชน มาร่วมรับรู้ ช่วยกันคิด ช่วยชุมชนตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาร่วมกัน”^{๒๔}

๔.๓.๔ องค์ความรู้จากการวิจัยในรอบของมิติต่าง ๆ ดังนี้

๑. มิติทางกาย (Physical development) เป็นการสะท้อนถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งชุมชนสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทรัพยากรแวดล้อมที่ดีของชุมชนทั้งในแง่ของการรู้รักษาธรรมชาติ ความมั่นคงในอาชีพ ได้แก่ การมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ บนวิถีความพอเพียง

๒. มิติทางสังคม (Moral development) เป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมแสดงออกทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในด้านสังคม กล่าวคือ การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน ได้แก่ ความเสมอภาค แตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน มีความเคารพให้เกียรติ ร่วมปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วม การแบ่งปันและความเอื้ออาทร มีความเสียสละ มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๓. มิติด้านจิตใจ (Emotional development) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาตนจิตของคนในชุมชนโดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ตามหลักศาสนาหรือวิถีศรัทธาแห่งท้องถิ่น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นศาสนาหรือความเชื่อใด ล้วนแต่มีรากฐานที่จะขัดเกลาให้จิตใจของมนุษย์เป็นคนดีมีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น สำหรับชุมชนบ้านชากแง้ว มิติทางด้านจิตใจที่สะท้อนให้เห็นคือ การมีศรัทธาในองค์เจ้าแม่ทับทิมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ

๔. มิติด้านปัญญา (Intellectual development) เป็นการสะท้อนถึงปัญญาของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยปัญญา การรู้เท่าทันโลกและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโดยยังคงรักษาวิถีชุมชนไว้ได้ ภาพสะท้อนมิติด้านปัญญาจากการสัมภาษณ์คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ไม่มีความละโมภ โลภมาก การทำการเกษตรที่ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้พลังปัญญาที่จะทำให้

^{๒๓}สัมภาษณ์ ภูษิต เกตุมณี, ชาวชุมชนชากแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔}สัมภาษณ์ ดิเรก เกรียติกุล, ประธานชุมชนบ้านหนองชากแง้ว อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม

ชุมชนมีการจัดการและพัฒนาได้นั้น ไม่สามารถอาศัยแต่พลังปัญญาของคนในชุมชน แต่ต้องอาศัยพลังปัญญาร่วมของเครือข่ายหน่วยงาน องค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมพัฒนาทั้งในด้านการใช้ทรัพยากรการส่งเสริมทรัพยากรภายนอกและองค์ความรู้ และการทำให้ชุมชนมีความมุ่งมั่น ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรักษาผลประโยชน์ให้กับชุมชน กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาหน่วยงานภายนอกมาร่วมแก้ไข

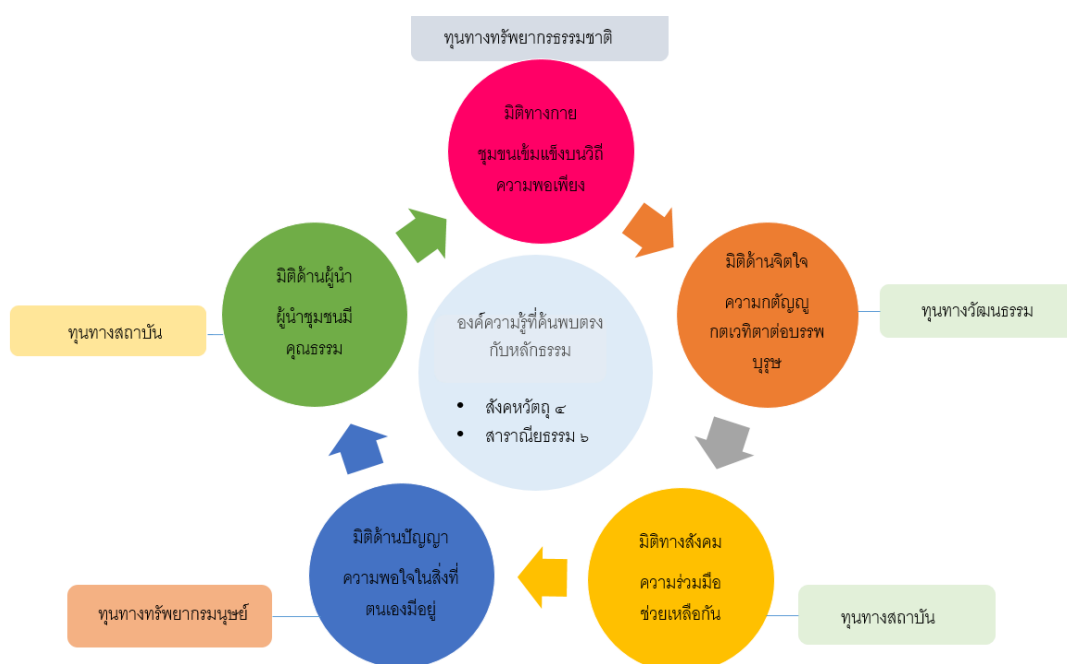
๕. มิติด้านผู้นำ (Leaders) เป็นด้านที่ส่งผลสะท้อนถึงทิศทางชุมชนในการที่ผู้นำชุมชน สามารถนำพาชุมชนในพัฒนาและมีการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และสร้างสันติสุขให้กับชุมชน คุณธรรม วิสัยทัศน์ ทักษะคติของผู้นำเป็นตัวบ่งชี้สำคัญ ทั้งนี้มีเสียงสะท้อนถึงสิ่งที่ผู้นำที่นำควรปฏิบัติซึ่งจะช่วยนำพาชุมชนสู่ความเจริญ คือ การมีผู้นำชุมชนที่ดีมีคุณธรรม

ซึ่งองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบนี้ตรงกับรากฐานของหลักธรรมอันนำพาซึ่งความสงบสุข สามัคคี กตัญญูกตเวทิตา และการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันของในชุมชนบ้านซากแก้ว “ธรรมะ” เปรียบดังหัวใจและเส้นเลือดหล่อเลี้ยงจิตใจของคนในชุมชนให้เข้าถึงความสงบสุข ร่มเย็นทางจิตวิญญาณได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากการศึกษาหลักธรรมในมิติของพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาตรัสสอนสาวกยังคงให้ผลตามที่พระองค์ตรัสไว้ทุกประการไม่เคยเปลี่ยนแปลง ทนต่อการพิสูจน์ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์วางไว้เพื่อเป็นแนวทางแก่การปฏิบัติต่อกันของสาวกให้เกิดความไมตรีต่อกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน นั่นคือ หลักสังคหวัตถุ ๔ การสงเคราะห์กันและกันเป็นหลักจำเป็นต่อสังคมที่อยู่ร่วมกัน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในครอบครัว องค์กร สถาบัน และชุมชน ประกอบไปด้วยคุณธรรม ๔ ประการ อันได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา ดังนั้นคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้เสมือนหนึ่ง สลักเพชรธม เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องจรรโลงสังคมที่สร้างความสงบสุขสมานสามัคคี สร้างความเกื้อกูล ความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียวและเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคม

ความสามัคคีของชุมชนบ้านซากแก้วเปรียบประดุจดังรากฐานแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชุมชน ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน เป็นคุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัวคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ระลึกถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ นั่นคือหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ ประกอบด้วย ๑) เมตตาการุณกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับ ถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๒) เมตตาวัจจกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือสั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๓) เมตตาภินิหารกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตาตั้งจิตปรารถนาดี คือคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ๕) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขามีความประพฤติสุจริตดีงาม คือรักษาระเบียบ วินัยของส่วนรวมไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่

หมู่คณะ ๖) ทิฐีสามัญญตา ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความ เห็นชอบ ร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอัน เดียวกัน หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้เป็นหลักธรรมแห่งความสามัคคี ความเกื้อกูล ซึ่งเป็นรากฐานแห่ง ความสำเร็จ และสงบสุขของชุมชน

ตารางที่ ๔-๔ ถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน ไทย-จีน บ้านขากแง้ว จังหวัดชลบุรี ในมิติต่าง ๆ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ ๑) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วจึงจัดทำรายงานผลการศึกษากฎการศึกษาพร้อมทั้งถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้วิจัยนำผลการศึกษามาสรุปและวิเคราะห์ผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ มีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษาพบว่า สภาพทุนทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

ปัจจุบันเป็นที่รู้จักในนามของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจีนโบราณ ที่ยังคงรักษากลิ่นอายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมเดิมของคนชุมชนไทย-จีน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า ๑๐๐ ปี ยังสืบทอดวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ด้วยอาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีมายาวนาน วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน รวมถึงการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างเกื้อกูล ชุมชนมีความรักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว ได้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนสถานกับชุมชน และมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทำให้ชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว ยังคงรักษาวิถีชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น และได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่องชุมชนโบราณ ภายใต้ความร่วมมือระหว่างชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านขากแก้ว (ชทช.) ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (อพท.๓) และสำนักงานเทศบาล ตำบลห้วยใหญ่ ด้วยเหตุที่เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังมีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประวัติศาสตร์ที่มีมายาวนาน วัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงสืบทอดและภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน ที่ยังคงรักษาจนถึงปัจจุบัน “ชุมชนไทย-จีน บ้านขากแก้ว” มีศาสนสถานศาลเจ้าแม่ทับทิมที่ชุมชนยังมีความเชื่อ และความศรัทธาอย่างคงมั่น ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีการผสมผสานวัฒนธรรม ประเพณีไทย-จีนอย่างลงตัว ชาวชุมชนบ้านขากแก้วมีความรักและหวงแหนโบราณสถาน วัฒนธรรมและประเพณีเหล่านี้ และไม่ต้องการให้เกิดการสูญหาย ส่งผลให้ชุมชนมีการทำงานในรูปแบบการบูรณาการร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จนทำให้เกิด

การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขจนถึงทุกวันนี้ เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนต้นแบบที่ควรค่าแก่การศึกษา และเรียนรู้

๕.๑.๒ ถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ศึกษาชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ. ชลบุรี ชุมชนมีทุนทางสังคมที่เด่นชัด คือ ทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยแรกและสำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งของชุมชนบ้านซากแก้ว ชุมชนมีวิถีคิดและระบบความรู้ในการจัดการวิถีความเป็นชุมชน มีองค์ความรู้ที่มีค่าอยู่ในตัวบุคคล เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรม มีการรวมพลังในการแก้ปัญหาวิกฤตของชุมชน มีความเกื้อกูลและความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร ร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนบ้านซากแก้วมีการพัฒนาที่เข้มแข็ง โดยที่ชุมชนร่วมมือกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน ผลจากการที่ชุมชนมีบุคคลที่ศักยภาพและองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่มีจิตสาธารณะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน พบว่า ได้นำพาชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและมีความสุขมากขึ้น ในภาพรวมกระบวนการจัดการวิถีความเป็นชุมชนและองค์ความรู้ที่มีค่าอยู่ในตัวบุคคลของชุมชนบ้านซากแก้ว เมื่อนำมาวิเคราะห์พบใจความสำคัญของปัจจัยความสำเร็จของชุมชนบ้านซากแก้ว คือ เริ่มต้นจากปัจจัยภายใน กล่าวคือระดับปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำชุมชนโดยตำแหน่งหรือผู้นำทางองค์กร พบว่าชุมชน สามารถจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนหนึ่งมาจาก ทศนคติ การเรียนรู้ คุณธรรมของผู้นำและศักยภาพพลังของผู้นำที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับชุมชนบ้านซากแก้ว การร่วมมือของผู้ใหญ่บ้านกับประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ทำให้ช่วยเสริมชุมชนให้เข้มแข็งเพราะความสามัคคีของผู้นำ พลังรักสามัคคี ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องของผู้นำชุมชน ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้จุดที่น่าสังเกตพบว่า ปัจจัยความสำเร็จที่มาจากภายในชุมชนบ้านซากแก้ว นอกจากพลังผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งแล้ว คือ การมีศาสนสถานอันเข้มแข็งยกระดับจิตใจคนในชุมชน การมีศาลเจ้าแม่ทับทิมเป็นศูนย์กลางและรวมศรัทธาอันคงมั่นของชุมชนบ้านซากแก้ว พัฒนาชุมชนนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในชุมชนของตนและก่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและภาครัฐที่เข้ามาให้การสนับสนุน สร้างรายได้ในการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมให้กับชุมชน

ผลการศึกษาการถอดบทเรียนชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ประกอบกับการค้นคว้างานเอกสารที่น่าแนวคิดทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ ทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ประกอบด้วย ๕ มิติสำคัญ อันได้แก่ ๑. มิติทางกายภาพ คือ สภาพวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียง ๒. มิติทางสังคม คือ ความรักความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชุมชน การเคารพในสิทธิของกันและกัน การให้เกียรติแก่กัน การรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมกันวางเอาไว้ ทั้งหมดอยู่ภายใต้การร่วมมือช่วยเหลือกันของชุมชนที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ๓. มิติด้านจิตใจ คือ มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ ชุมชนมีศรัทธาและวิถีความเชื่อของชุมชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน

๔. มิติด้านปัญญา คือ การที่ชุมชนมีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และสามารถเรียนรู้แก้ไขปัญหาร่วมกัน รู้จักค้นหาวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา และมีการจัดการวิถีชุมชนเชื่อมโยงกับโลกสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ ซึ่งมิติปัญญานี้จะสำเร็จผลได้ต้องมีองค์กร หน่วยงานภายนอกเป็นพี่เลี้ยงและเป็นสะพานเชื่อมชุมชนกับพัฒนาการโลกสมัยใหม่ได้อย่างรู้เท่าทัน ๕. มิติด้านผู้นำ คือ ผู้นำชุมชนบ้านซากแก้ว เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีศักยภาพ และมีคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้พบข้อมูลวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายผลในหลายประเด็นด้วยกัน

๕.๒.๑ ทิศทางสังคมที่ปรากฏในชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

๑. วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน

คนในชุมชนบ้านซากแก้วต่างก็มีความรักความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ภายในชุมชน หากถามถึงการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านซากแก้ว เป็นชุมชนไทย-จีน วิถีดำเนินชีวิตของชุมชนบางส่วนก็ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย โดยคนในชุมชนหนุ่มสาวก็ออกไปประกอบอาชีพ และศึกษาภายนอกชุมชน ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ทำสวน ดูแลบุตรหลานในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามยังสืบสานความรู้เรื่องราวในอดีตของชุมชนยังถูกส่งต่อจากรุ่นหลังให้เห็น คนในชุมชนยังคงมีความเกื้อกูลแก่กันและกัน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติใด ๆ หากมองในแง่ของความเข้มแข็งของชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ชาวชุมชนต่างก็ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี เห็นได้จากการถ่ายทอดและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ จากบรรพบุรุษซึ่งชุมชนยังคงสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

๒. วิถีแห่งพลังผู้นำชุมชน

การที่ชุมชนบ้านซากแก้ว สามารถประสบความสำเร็จในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจีนโบราณ ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้นและมีความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน รักและหวงแหนในวัฒนธรรมและประเพณีของตน ทั้งนี้เป็นเพราะความทุ่มเท เอาใจใส่ และความสามัคคีของผู้นำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ร่วมมือและทำงานร่วมกันอย่างฉันทันที ให้ความเคารพ รักใคร่จริงใจต่อกัน สิ่งที่ทำชุมชนมั่นคงและกลมเกลียว คือ การสื่อสารของกลุ่มผู้นำต่อชุมชน เวลาที่ชุมชนบ้านซากแก้วจัดงานหรือมีกิจกรรมอะไรเกิดขึ้นในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านร่วมรับทราบและกระจายข่าวสารให้สมาชิกของชุมชนร่วมรับทราบ รวมทั้งให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วยความเต็มใจและพร้อมเป็นกำลังสำคัญ และที่พึงแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนบ้านซากแก้วยังมาจากการเป็นคนในท้องถิ่น เกิดและอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านซากแก้วมาช้านาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกในชุมชน จึงทำให้ผู้นำชุมชนบ้านซากแก้วนี้มีความเข้าใจในความเป็นอยู่ของพี่น้องในชุมชนบ้านซากแก้ว

๓. วิถีแห่งศาสนสัมพันธ์ในชุมชน

ชุมชนบ้านชาวก้าว มีความศรัทธาในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและองค์เจ้าแม่ทับทิม ซึ่งทั้ง ๒ ความเชื่อนี้ ต่างก็มีความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในกิจกรรมของวัดไทย และศาลเจ้าของจีน ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนต่างร่วมงานประเพณีและกิจกรรมประจำปีของชุมชน การร่วมกิจกรรมงานประเพณีประจำปีของคนในชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นวิถีแห่งศาสนสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนได้ซึมซับความเข้าใจในประเพณี ความเชื่อและความศรัทธา ซึ่งชุมชนบ้านชาวก้าวเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ใช้ศาสนาพุทธและศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางในความเชื่อและศรัทธา เปลี่ยนความเชื่อไปสู่การยกระดับจิตใจและพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

๔. วิถีแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

จุดเด่นของชุมชนบ้านชาวก้าว นับว่ามีมากมายหลากหลายมิติ ทั้งในแง่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น อาคารเรือนไม้โบราณที่ยังคงรักษาสภาพไว้อย่างดี เป็นแหล่งอนุรักษ์และเรียนรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถาปัตยกรรม รวมถึงภูมิปัญญาด้านอาหาร และขนมโบราณที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนชาวก้าวต่างสืบทอดอดีตของปู่ย่าได้อย่างน่าชื่นชม ขณะที่ขนมโบราณที่ลูกหลานชาวจีนบ้านชาวก้าวคุ้นเคยอย่างโหล่เทงก้วย หรือขนมรังผึ้ง เต้าหู้ทอด เผือกทอดร้านกวางเจียง ต่างเป็นอาหารที่เล่าเรื่องราวของชุมชนการค้าเงินได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานโบราณที่มีความสวยงาม ดังเช่น ศาลเจ้าเจ้าแม่ทับทิม สถาปัตยกรรมภายในศาลเจ้าแม่ทับทิมเต็มไปด้วยเรื่องเล่าความเป็นมาซึ่งทรงคุณค่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ การรักษาวิถีประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ นับว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านชาวก้าว ซึ่งเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่คงความอนุรักษ์ไว้ด้วยความสามัคคีของคนในชุมชน ภาพสะท้อนการสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนบ้านชาวก้าวที่เป็นที่รู้จักเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง คือ งาน “เทศกาล แขนวโคม ชมจันทร์ ณ ตลาดจีนชาวก้าว” จัดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้สังคมและคนรุ่นใหม่ มองเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีอันสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ความงดงามของวิถีชีวิตอันผสมผสานของเชื้อชาติพันธุ์และศรัทธา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^๑ ได้อธิบายความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ไว้ดังนี้ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสม สิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ให้ช่วยมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ ความเชื่อที่มีความหลากหลายแต่อยู่กันได้ อย่างร่มเย็น และเพื่อสื่อสารแก่โลกในยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของอดีต ความอ่อนโยนทางจิตใจและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้ให้แก่แผ่นดิน ความงดงามแห่งประเพณีไหว้พระจันทร์ที่แฝงไปด้วยนัยยะแห่งการปลูกฝังความกตัญญู

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วัฒนธรรมไทย สู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว

๑. ปัจจัยภายในสู่ความสำเร็จของชุมชน

รากฐานและหัวใจสำคัญของชุมชนบ้านซากแก้ว คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล มีน้ำใจแก่กัน พลังรักสามัคคีและความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องแซ่เดียวกัน ทำให้ชุมชนและสังคมเจริญก้าวหน้าโดยเรียนรู้จากบทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไข ทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันแต่เพียงความสงบ แต่ยังพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนในเชิงกายภาพ คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนควบคู่กับทางจิตภาพ คือ การส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตน รู้รักสามัคคี มีความรักใคร่กลมเกลียว สร้างความปรองดอง เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความสร้างสรรค์ และสามารถนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของอาทิตย์ บุคตาตวง^๒ ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านบางไพร มีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุดคือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและรางวัลมากมาย รองลงมาคือ “ความรู้และภูมิปัญญา” โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ อันดับ ๓ คือ “ความเห็นอกเห็นใจต่างตอบแทนเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน” ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมีการนำทุนทางสังคมไปใช้ใน ๓ ระดับ คือ ๑. ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของตนเอง ๒. ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ ๓. กลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวมทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน เกิดความรักสามัคคี มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ชุมชนมีเสรีภาพทางความคิดและมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนและยังช่วยสืบสานอัตลักษณ์ของชุมชนให้ยั่งยืน เป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์^๓ กล่าวว่าแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมไม่ได้มีมิติเดียวแต่ต้องสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง ๖ ประการ ๑. ความสัมพันธ์ดีของครอบครัว เครือญาติ กับผู้อื่นในชุมชน ๒. ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนมาปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้ ๓. ความรู้พื้นบ้าน ๔. การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน ๕. การมีความสุขจากความสงบและสันโดษ ๖. การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน

๒. ปัจจัยภายนอกสู่ความสำเร็จของชุมชน

การได้รับแรงส่งเสริมหรือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จากการศึกษาชุมชนบ้านซากแก้ว พบว่า หน่วยงานรัฐเข้ามามีบทบาทและพัฒนาส่งเสริมจุดแข็งให้กับชุมชนและได้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการจัดการให้กับคนในชุมชน สำหรับปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีพลังสนับสนุนจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งทางภาครัฐ ภาคการศึกษา นักวิชาการ

^๒อาทิตย์ บุคตาตวง, “ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^๓นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

หน่วยงานรัฐ เข้ามามีบทบาทและพัฒนาส่งเสริมจุดแข็งให้กับชุมชน และได้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน อาทิเช่น การศึกษาดูงานต่างพื้นที่ การให้ความรู้แก่ผู้นำและชุมชน ช่วยทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้ค้นพบศักยภาพของชุมชน และสร้างสรรค์กิจกรรมที่นำพาให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วมรับผิดชอบ ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) ตามทัศนะของ Albert Bandura นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ทฤษฎีนี้ถือว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ ส่วนหนึ่งของบุคคลเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของตนเอง และอีกส่วนหนึ่งจากการสังเกตพฤติกรรมของคนอื่น ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากตัวแบบ (Observational Learning or Modeling) บันดูราจึงสรุปว่าการเรียนรู้โดยการสังเกตจึงเป็นกระบวนการทางการรู้คิดหรือพุทธิปัญญา

๕.๒.๒ ถอดบทเรียนทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษาการถอดบทเรียนชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้ ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว ประกอบด้วย ๕ มิติสำคัญ อันได้แก่

๑. มิติทางกายภาพ คือ สภาพวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียง

๒. มิติทางสังคม คือ ความรักความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชุมชน การเคารพในสิทธิของกันและกัน การให้เกียรติแก่กัน การรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมกันวางเอาไว้ หักห้ามอยู่ภายใต้การร่วมมือช่วยเหลือกันของชุมชนที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๓. มิติด้านจิตใจ คือ มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ ชุมชนมีศรัทธาและวิถีความเชื่อของชุมชนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน

๔. มิติด้านปัญญา คือ การที่ชุมชนความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และสามารถเรียนรู้แก้ไขปัญหาร่วมกัน รู้จักค้นหาวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา และมีการจัดการวิถีชุมชนเชื่อมโยงกับโลกสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ ซึ่งมิติปัญญานี้จะสำเร็จผลได้ต้องมียุทธศาสตร์ หน่วยงานภายนอกเป็นพี่เลี้ยงและเป็นสะพานเชื่อมชุมชนกับพัฒนาการโลกสมัยใหม่ได้อย่างรู้เท่าทัน

๕. มิติด้านผู้นำ คือ ผู้นำชุมชนบ้านซากแก้ว เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีศักยภาพ และมีคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนได้ เป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์^๕ เรื่อง ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง ผลการศึกษาถอดบทเรียนจากชุมชนทั้ง ๓ ทำให้พบองค์ความรู้ ๕ มิติสำคัญในกระบวนการสันติภาพและสันติสุขในชุมชน ได้แก่ มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำ ที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ประกอบด้วย การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวประกอบสำคัญ ได้แก่ ๑. ธรรมะ

^๕ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์, “ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง”, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๓.

(Dhrama) คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข ๒.อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ทั้งสองหลักการนี้เป็นเป้าหมายของตัวบุคคล ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Network) ทำให้ได้ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนากายภาพ (Physical development) และ การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development)

องค์ความรู้ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบนี้ ตรงกับรากฐานของหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาตรัสสอนสาวก ยังคงให้ผลตามที่พระองค์ตรัสไว้ทุกประการไม่เคยเปลี่ยนแปลงทนต่อการพิสูจน์ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธรองค์วางไว้เพื่อเป็นแนวทางแก่การปฏิบัติต่อกันของสาวกให้เกิดความไม่ตรีต่อกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน นั่นคือสังคหวัตถุ ๔ การสงเคราะห์กันและกันเป็นหลักจำเป็นต่อสังคมที่อยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิธิธัญญา สนั่นเมือง^๕ ได้กล่าวว่า การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่สังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ปิยวาจา การรู้จักพูดจาไพเราะอ่อนหวาน (๓) อัตถจริยา รู้จักเกื้อกูลกัน (๔) สมานัตตตา รู้จักการวางตนสม่ำเสมอและให้เข้ากับคนอื่น โดยหลักธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์กับการทำงาน องค์กร ชุมชน รวมทั้งการสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ ได้ โดยผ่านพฤติกรรมตามธรรมชาติอันได้แก่ ทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งด้านการงานและส่วนตัว ให้ความคุ้นเคยเป็นกันเอง และความสามัคคีของชุมชนบ้านชากแง้วเปรียบประดุจดังรากฐานแห่งความสำเร็จทั้งปวงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชุมชน ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน เป็นคุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัวคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ระลึกถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ นั่นคือหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้เป็นหลักธรรมแห่งความสามัคคีความเกื้อกูล ซึ่งเป็นรากฐานแห่งความสำเร็จ และสงบสุขของชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีดังนี้

๕.๓.๑.๑ การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนมิติใหม่ ควรให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการกำหนดนโยบายที่เป็นการเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนโดยชุมชนสามารถกำหนดแนวทางร่วมกับทางภาครัฐและตัดสินใจเลือกอนาคตของตัวเอง ซึ่งจะส่งผล

^๕นิธิธัญญา สนั่นเมือง, คู่มือรวบรวมกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการประเพณีวัฒนธรรมตาม บทบัญญัติพรบ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

ให้ชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหาด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในชุมชน จนนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากภายนอก

๕.๓.๑.๒ เครือข่ายทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้นภาครัฐควรกำหนดนโยบายเครือข่ายการจัดการและการพัฒนาของชุมชน โดยนำแนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดจริงทั้งภายในองค์กรชุมชนและระหว่างชุมชน เพราะเครือข่ายการเรียนรู้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการเรียนรู้ระหว่างบุคคลและชุมชน

๕.๓.๑.๓ ภาครัฐ ควรกำหนดนโยบายที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนโดยอาศัยทรัพยากร และภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในชุมชน ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผสมผสานและให้เกิดประโยชน์ได้จริง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำไปเป็นข้อเสนอต่อชุมชน มีดังนี้

๕.๓.๒.๑ ชุมชนควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นหรือเวทีแลกเปลี่ยนความรู้สม่ำเสมอ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน การจัดกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันภายในชุมชน

๕.๓.๒.๒ ชุมชนควรมีการสรุปบทเรียนหรือการดำเนินงาน เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่านกระบวนการองค์กรชุมชน และวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษานี้ เป็นการถอดบทเรียนจากพื้นที่โมเดลต้นแบบ ผู้วิจัยเสนอให้

๕.๓.๓.๑ ควรศึกษาการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

๕.๓.๓.๒ ควรศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมในระดับบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญในสังคม ชุมชน และองค์กร ซึ่งมีความสำคัญต่อความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศ

๕.๓.๓.๓ ควรศึกษานวัตกรรมของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. โครงการสารานุกรมไทยฯ. สยามเสื่อป่า ถนนศรีอยุธยา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ๒๑เซ็นจูรี, ๒๕๕๓.

ทรงศิน สุขโต. ทูทางสังคม. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กองทุนเพื่อสังคม, ๒๕๕๓.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญา๒๐๑ พุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๒.

พุทธทาสภิกขุ. บริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป., ๒๕๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ธรรมานุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). วัฒนธรรมไทย สู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๓๘.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. ทูวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิไชยยัง ลืมทองกุล, ๒๕๓๙.

วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. ทูทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๕๘.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารการพัฒนาชุมชนเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

อเนก นาคะบุตร. ทูทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๑.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **การระดมทุนเพื่อสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๕๑.

(๒). วิทยานิพนธ์:

กมลวรรณ วรรณธนีง. “ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

กฤษดา ชุ่ยอาภัย. “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

ณัฐชา ผิวเงิน. “บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.

นงนุช รุจิรังสีมันต์กุล. “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพในการบริการด้านการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง”. **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖.

นวกานต์ แท่งทอง. “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน กรณีศึกษา ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชารัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ประภาส อธิพนธ์. “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้าน โคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”. **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.

พจนา ชัชวาล. “การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

พระวีรวัฒน์ รอดสุโข, “เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้ วิชา พระพุทธศาสนาเรื่องสังฆวัตถุ๔ พรหมวิหาร๔ ไตรลักษณ์๓ กลุ่มเสริมสร้างลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่๔ ระหว่างการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนและการสอนตามปกติ”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕

พงษ์ศักดิ์ บุญธรรมกุล. “พฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหารตามหลักพุทธธรรมใน. ทศนะครู อาจารย์ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, ๒๕๕๑.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ยุพิน ศรีหรั่ง. “การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู”.

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

ราชันย์ ธงชัย. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหาร กองเกินตามแนว
สัณทิว ๔ ของหน่วยงานสวัสดิการอำเภอเมือง จังหวัดระยอง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมหมาย บัวจันทร์. “การวิเคราะห์และยกระดับความพึงพอใจในการให้บริการประชาชนตาม
หลักสัณทิว ๔ ของสำนักงานเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สุชาดา วงษ์ชัยภูมิ. “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัด
นครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาการบริหารการพัฒนา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

สมักร ณะเกิงสุข. “สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว: ศักยภาพเกาะเสม็ด ตำบลเพ
อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”. **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาการบริหารทั่วไป
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖.

สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา. “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง”.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

อาทิตย์ บุคตาตวง. “ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหาร
การพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔.

YANG YAJUN. “ชุมชนบ้านซากแก้ว: การฟื้นฟูและการดำรงอยู่ (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๘)”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:
มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๐.

(๓) รายงานวิจัย:

กมลาศ ภูวนาธิพงศ์ และคณะ. “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม”,
รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๖๒.

ชั้นทอง วัฒนประดิษฐ์. “ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มี
ความขัดแย้ง”. **รายงานวิจัย.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

(๔) บทความ/วารสาร:

นิติธัญญา สนั่นเมือง. **คู่มือรวบรวมกรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการประพาศติผิดวินัยตาม บทบัญญัติ
พรบ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๔๖.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม,
๒๕๔๑.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพรส แอนด์
ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.

ประภาพรรณ อุ่นอบ. **ทูทางสังคมและวัฒนธรรม**. นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคม
พุทธมณฑล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ทูทางสังคม ฉบับประชาชน**.
กรุงเทพมหานคร: ๒๑เซ็นจูรี, ๒๕๔๘.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. “บ้านเก่าเล่าตำนาน สืบสานวัฒนธรรม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง
ถนนสายวัฒนธรรม: ตลาดจีนโบราณบ้านซากแก้ว, **องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน
ซากแก้ว**: ๑๐-๑๒.

อรศิริ เกตุศรีพงษ์. “สังคหวัดฤๅ: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”. **วารสาร
Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ พฤษภาคม – มิถุนายน
๒๕๕๐.

เอี่ยม ทองดี. “ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม”. **ดรชนีวารสาร**. ปีที่ ๑๕
ฉบับที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๒.

(๕) บทสัมภาษณ์:

โกสุม สุเจริญลาภ. ชาวชุมชนซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

จารุภา ไหลสกุล. เลขาธิการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่
อ.บางละมุง ชลบุรี, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

จันทร์ทิพย์ สุรวัฒนาวรรณ. ชาวชุมชนซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน
๒๕๖๑.

จำลอง อ่อนเรือง. ชาวชุมชนซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ดิเรก เกรียติกุล. ประธานชุมชนบ้านหนองซากแก้ว อ.บางละมุง ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

นิยม เหมทานนท์. ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่
อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

นภาพรณ เกษมศานต์ฤดี. ชาวชุมชนซากแก้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน
๒๕๖๑.

ละไม ปิยะไทยเสรี. กรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว อ.บางละมุง จ.
ชลบุรี, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

วิชัย วุฒิประภากุล. ผู้ใหญ่บ้านชุมชนชาวกะแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สายใจ เต็งสุวรรณ. รองประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านชาวกะแง้ว ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

คนสองยุค๒๕๐๓. “ชาวกะแง้ว: ชุมชนแนะนำ”. โอเคเนชั่น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog>. ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

บ้านหนองชาวกะแง้ว. ความเป็นมาชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://nongchakngaew.com/history.php>. ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

พันทิป. ๕ ที่เที่ยวเช็คอินพัทยา ที่ครั้งนี้อาจจะไม่เหมือนเดิมกับ Smart Pattaya by DASTA V.2. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/36732789>. ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

โมติจิเลิฟเสนห์ (๒๗ กันยายน ๒๕๖๐). “ร้อยปี “ชาวกะแง้ว” เดินชมถนนสายวัฒนธรรมสักการะเจ้าแม่ทับทิมศักดิ์สิทธิ์”. พัทยา นิวส์. [ออนไลน์]. ๕๗ย่อหน้า. แหล่งที่มา: <http://www.pattayanews.com/content/19424>. ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

ส.เสื่อ ชุมชนคนท้องถิ่น. สรุปสาระสำคัญของ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thailocalmeet.com>. ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑.

สำนักงานเทศบาลตำบลห้วยใหญ่, สภาพและข้อมูลพื้นฐาน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.huayyai.go.th>. ๒๙ กันยายน ๒๕๖๑.

BANZLOVE, “ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://fcyongyut.wordpress.com/2015/06/30/ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา>. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

Pee-Pol, “เป็นมา: ชาวกะแง้ว”. โอเคเนชั่น. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/pee-pol>. ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

SECONDARY SOURCES:

Bourdieu.P. **The form of capital**. In J. G.Richardson (Ed.). New York: Handbook of theory and research for the sociology of education. Greenwood Press, 1986.

F. Fukuyama. **The great disruption: human nature and the reconstitution of social order**. New York: Free Press, 1999.

Griswold. W. **Cultures and Societies in a Changing World**. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 2004.

J. Turner. **The Structural of Sociological Theory**, 3thed, Homewood Ill: Dorsey Press, 1982.

J. Hubley. **Communicating health: An action guide to health education and health promotion**. London: Macmillan, 1994.

- J.S Coleman. **Foundations of Social Theory**. Cambridge. MA: Harvard University Press, 1998.
- R. Putnam. **Making democracy work**: Civic tradition in modern Italy. NJ: Princeton University Press, 1993.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/ ๑๕๕ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC)

เรียน ดร. วิชชุดา จิตติโชติรัตนนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ บทที่ ๑ - ๓ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. ตัวอย่างแบบสอบถามความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC) จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย นางสาวพุทธธิดา นามสกุล มากพูน รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๐๑๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ดร. กมลาศ ภูวนาธิพงศ์	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. ประยูร สุธะใจ	กรรมการ

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องตง)

รักษาการผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

โทรศัพท์ : ๐๘๔-๐๐๔-๗๗๔๘, ๐๙๐-๗๙๐-๕๘๙๗

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย (IOC) แล้ว

(ดร. วิชชุดา จิตติโชติรัตนนา)

วันที่ ๑๕ / ๘.๑ / ๖๖

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๖๕

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓-๕๒๔-๘๐๐๐ ภายใน ๘๒๖๑

๒๗ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำงานวิจัย
เรียน นายนิยม เหมทานนท์, ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านซากแก้ว

ด้วย นางสาวพุทธธิดา นามสกุล มากพูน รหัสประจำตัว ๕๙๐๑๒๐๓๐๑๖ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ดร. กมลาศ ภูวนาธิพงศ์	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร. ประยูร สุขะใจ	กรรมการ

ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์จะขออนุญาตเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อนำไปทดสอบเครื่องมือวิจัยประกอบการทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น ทางโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในการทำงานวิจัย เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบในเชิงวิชาการการพัฒนางานต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจะได้ทำการวิจัยต่อไป และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

รักษาราชการผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

๑๗/๙
๒๕๖๑
๒๑ ก.ย. ๖๑

หลักสูตร พธ.ม. สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา

โทรศัพท์ : ๐๙๐-๗๙๐-๕๘๘๗ E-mail : mcupsy@gmail.com

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อการวิจัย

เรื่อง ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน
บ้านซากแก้ว จังหวัด ชลบุรี

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ มี ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม
ของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

โดยคำถามยัดกรอบแนวคิดทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของ
ชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย

- ๑) แนวคิดทูตทางสังคม
- ๒) ทฤษฎีจิตวิทยาทางสังคม
- ๓) การจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยใน
ภาพรวม ซึ่งจะไม่มีการเปิดเผยชื่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด โดยแนว
คำถามในการสัมภาษณ์ ใช้กับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ๒ กลุ่ม คือ
กลุ่มผู้รู้ (Key Informants): ผู้นำภาครัฐ ผู้นำชุมชนและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว
กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants): กรรมการบริหารชุมชน

แบบสัมภาษณ์ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล.....
ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....
หมายเลขโทรศัพท์.....

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. อายุ..... ปี
๒. เพศ.....
๓. อาชีพ.....
๔. ระยะเวลาการเข้าอาศัยอยู่ในชุมชน..... ปี
๕. สถานภาพในชุมชน เป็น.....
๖. มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆในชุมชนจำนวน.....กลุ่ม
ลงชื่อ...../ผู้ให้สัมภาษณ์

การบันทึกข้อมูล(ผู้วิจัย)/(จดบันทึก,บันทึกเสียง)

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา..... ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์ตอนที่ ๒ การสัมภาษณ์ ผู้นำภาครัฐ ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและกรรมการบริหารชุมชน

เกี่ยวกับ : ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

ส่วนที่ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....

๒.๒ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะใด.....

๒.๓ ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาในชุมชนอย่างไร.....

ส่วนที่ ๓. ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน

๓.๑ บุคคลที่มีองค์ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่มีจิตสาธารณะ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน เป็นต้น ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีบุคคลดังที่กล่าวมานี้มากน้อยเพียงใด.....

๓.๒ กลุ่มองค์กรต่างๆ กลุ่มกิจกรรมและอาสาต่างๆ ในชุมชนของท่านมีกลุ่ม หรือองค์กรอะไรบ้าง.....

๓.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีต ประเพณีท้องถิ่น ค่านิยม ความเชื่อ ในชุมชนของท่านมีอะไรบ้าง.....

๓.๔ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเลและผลผลิตทางการเกษตร ในชุมชนของท่านมีทรัพยากรธรรมชาติอยู่มามากน้อยเพียงใด.....

ส่วนที่ ๔. บทบาทของทุนทางสังคม

๔.๑ จากข้อมูลดังที่กล่าวมาข้างต้น ท่านคิดว่าสิ่งใดที่เป็นจุดเด่นที่สุดในชุมชนของท่าน.....

๔.๒ ท่านคิดว่าสิ่งใดที่มีบทบาทมากที่สุดในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน.....

ส่วนที่ ๕. ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชน

๕.๑ ท่านคิดว่ากิจกรรมใดในชุมชนของท่านที่สร้างเอกลักษณ์ให้แก่ชุมชน.....

๕.๒ ท่านมีส่วนร่วมส่งเสริมในกิจกรรมนี้อย่างไร.....

๕.๓ ท่านคิดว่าคนในชุมชนมีความเกื้อกูลกันดีหรือไม่ อย่างไร.....

ส่วนที่ ๖. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๑ วิธีปฏิบัติ

๖.๑.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร.....

๖.๑.๒ ชุมชนมีแผนการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร.....

๖.๑.๓ ประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างไร.....

๖.๒ วิธีการดำเนินกิจกรรม

๖.๒.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร.....

๖.๒.๒ ชุมชนมีขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมอย่างไร.....

๖.๒.๓ การให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ในการทำกิจกรรมตามประเพณี และกิจกรรมทางสังคม เป็นอย่างไร.....

๖.๓ ประโยชน์ของการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๓.๑ ท่านได้รับประโยชน์อะไรบ้างในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม

๖.๓.๒ ชุมชนได้รับประโยชน์อะไรบ้างในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม.....

๖.๔ การประเมินผล

๖.๔.๑ ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลของกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร.....

๖.๔.๒ ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลของกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอย่างไร.....

ส่วนที่ ๗ ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ปัญหา

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อการวิจัย

เรื่อง ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชนไทย-จีน
บ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี

โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ใช้กับผู้ให้ข้อมูลทั่วไปซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มบุคคล
ทั่วไป (General Informants) : ผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชน/ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

.....

การบันทึกข้อมูล(ผู้วิจัย)/(จดบันทึก,บันทึกเสียง)

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา.....ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

โดยมีประเด็นคำถามหลักครอบคลุมคำถามการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ ๒. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน.....

ส่วนที่ ๓. ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน.....

ส่วนที่ ๔. บทบาทของทุนทางสังคม.....

ส่วนที่ ๕. ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อชุมชน.....

ส่วนที่ ๖. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม.....

ส่วนที่ ๗. ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ปัญหา.....

ภาคผนวก ฉ
ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

ภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูล ชุมชนไทย-จีน บ้านชากแง้ว

ภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ภูมิปัญญาด้านอาหารของชุมชน

ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมของชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	: นางสาวพุทธิดา มากพูน
วัน เดือน ปีเกิด	: ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๒
ภูมิลำเนาที่เกิด	: จ.อุดรธานี
การศึกษา	: พ.ศ.๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี หลักสูตรศิลปศาสตร ศิลปศาสตร สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
ประสบการณ์การทำงาน	: พ.ศ.๒๕๕๘ – ๒๕๕๙ ตำแหน่งครูผู้สอน สาขาภาษาต่างประเทศ วิทยาลัยเทคโนโลยีพณิชยการบ้านดุง พ.ศ.๒๕๖๐ – ปัจจุบัน ประกอบธุรกิจส่วนตัว
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙
ปีสำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: บ้านเลขที่ ๑๔๖ ถนนบริบาลดารี ต.ศรีสุทโธ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี